CONVORBIRI LITERARE

No. 10. BUCUREŞTI, OCTOMVRIE, 1912. Anul XLVI.

I C A

DIN VIAŢA AROMÂNILOR.

Toţi o cunoşteau pe Tina lui Sidu: măruntă, în rochie neagră şi năframă la fel, din care două zulufuri lungi eşiau în semn de jale, tremurând ca două fire de umbră pe obrajii plânşi; deseori bătea acelaş drum. Femeile şopteau:

— Tina lui Sidu . . .

— Săraca Tină! Până azi nimic?

— Nimic . . . »

Şi pe gânduri priveau cum o luà spre marginea satului. Acolo, deasupra văii seci erà o casă — nu ca celelalte. Cu zidurile netencuite, scoţând afară braţe de grinzi, şi streşina revărsată sub greul ardesiilor, mocnià cât e ziua printre tufe de urzici şi burueni otrăvicioase. In puterea nopţii, însă, valea din hăul ei nevăzut trimitea sgomote — un vârtej de bombănituri, cari veniau rotind şi rotind împrejur; uneori încă şi fluerări şi bătăi de tălăngi, şi din prag se lăsà pe un fus, cu părul despletit, o vedenie. Apoi, după cântatul cocoşilor, iarăş cădea în linişţea cea de ruină unde vre-o femee doar ca Tina lui Sidu se mai strecurà.

„Ai venit?" mormăia dinăuntru vedenia, care se arătà ziua în chipul unei bătrâne cu numele de Boja:

«Stai, fata mea, şi să vedem, să vedem . . . . . »

Un răstimp Boja rânduia cărţile în tăcere. Pe urmă, fără să se uite la Tina lui Sidu:

«Tot aşà . . . . Iacă el, trăsni-l-ar să-l trăsnească, şi alături o femee; alta nu poate să fie . . . Uite cum ies împreună . . . Şi-i cade femeii un dor, care merge către tine — un dor cu lacrimi, fata mea; că plânge, ia plânge. . . .

Si se deschide aci un drum.... Ce drum! Spre soare-apune, fata mea; s'a mai făcut odată, şi se întoarce înnapoi... Dacă-i drum e drum: mai depărtat—nu-i mâine, poimâine, dar este....»

Şi dând la o parte cărţile, ridică faţa-i rece, amorţită, în care numai ochii băteau des şi repede ca două găze, şi adăugă încet:

«Cărtile, fata mea, spun şi nu prea spun; da'să vii odată noaptea, când apele dorm să vii; şi-om aflà noi unde o ţine...»

Cu ochii plecaţi, acum plini de lacrimi, Tina lui Sidu eşià dela Boja, mişcând într'una buzele adesea rostind tare: «Ica mea, Ica mea!» Vorbele aste veniau de la sine, din prisosul gândurilor fără capăt şi fără sfârşit — aşà de încâlcite, de-ar fi stat să se întrebe: Oare, nu e numai o poveste? Insă ele ţineau de lungă vreme; aproape şase luni de când se tot chinuià să afle măcar un semn cât de mic, dintr'o clipă într'alta cu aceeaş grijă pe suflet: Acum unde-i? Are să vie..... Şi cu mintea necontenit la Ica, prin ceaţa de lucruri neînţelese, prindeau a licări vechi amintiri; întâmplări din trecut creşteau într'o lumină blândă, moale, de fericire apusă, care o dureà cu atât mai mult....

Aşa erà — o zi de Paşti, după amiazi. Din poala codrului începură să picure tonuri dulci.

Şi ea nu mai aveà răbdare; umblà neîntrerupt din odae la fereastră şi iarăş în odae, îndemnând: «Aide, draga mea, că-i târziu, şi lumea se poartă, se poartă....» Zăbovià Ica înnaintea oglinzii; şi când o văzù gata, în rochia-i albastră de atlaz, îi sărì la gât de bucurie: «Ca un soare!» Şi fuga la fereastră, rupse din glastră o garoafă ca de foc, şi dupăce i-o puse 'n păr, îi cuprinse faţa între mâini şi o sărută; îşi întoarse capul de-o parte, şoptì cevà în sine, şi iarăş o sărută; «Să nu te deochi, porumba mea!» Apoi, cu ea la dreapta, eşì.

Din doi în doi paşi se trăgeà înnapoi şi o privià, şi o privià, cât s'o beà de mare drag, nu alta.

De peste sat, din podişiul înverzit, asupra căruia pădurea se lăsa dintr'o depărtare necuprinsă, cu răcoare de şipote, de foi tinere şi de muşchiu, cântările acum răsbăteau mai mult: prelung şi chemător clarinul, molcom alăuta, profund marea tobă, părând că răsună din locuri numeroase. Jocul se pornise: flăcăii de-o parte, fetele de alta. Hora lor — gătite cum erau sărbătoreşte, sub razele ce tremurau scânteind pe salbe, mătăsuri, paftale-ai fi zis o ghirlandă minunată: aci se micşora, aci se lungea învoltându-şi florile în fel şi fel de culori. Jur-împrejur, lumea, stând în pajişti ca pe terase, le urmăria din ochi:

— Uite Sirma Oanei, ca o gherghină!

— Şi Ziţa lui Dedu, sor — câtă s'a făcut...

— Cresc fetele, ce crezi; ia ca mâine i-om juca la nuntă.

— Dar asta?»

Şi se întoarseră cu mirare la Ica. De unde venise? Din ce palat al zânelor coborîse? Albă eră la faţă, de un alb viu, catifelat; şi când păşì în capul horei, se aprinse ca şi garoafa din păru-i. Cetinel întâiu, purtându-şi trupul într'un legănat uşor — treptat iuţind, la pas cu muzica, până ce luată de beţia sunetelor calde, ameţitoare, nu mai şteai de calcă jos: gura întredeschisă, dinţii strălucind, şuviţe jucându-i pe frunte. In jur trecură murmure de uimire: «Ica Tinei, să-i trăiască, să-i trăiască!» Toţi o fericiau pe Ica; multe mame ar fi dat orice s'o aibă de noră. Şi numai de ea fuse vorba, şi după ce hora se risipì. Rămase în ochi, tinerilor, ca luna cea nouă; se simţiau luminaţi, îi trimiteau dezmierdări cu gândul, mărturisindu-şi în taină de iubire: şopotirile creşteau, ritmic se împreunau la unii, vorbă de de vorbă, în cât a doua zi cântecul eră gata; pornì ca din senin pe sub ferestre, şi ajunse curând şi la urechile Tinei, care nu putù să nu strige mişcată într'o seară:

«Ica, draga mea, vino, ia vino!»

Dinspre dealuri se auzià o cântare — vre-un chirigiu de bunăsamă, căci părea călător glasul, depărtându-se împreună cu chervana; dar în liniştea ceea adus de boarea

nopţii, resfrânt de colnici, sună atât de armonios şi de limpede, până şi cele mai uşoare mlădieri; cuvintele din urmă veniau repetându-se încărcate de farmec:

„Podoaba lumii noastre,
Frumoa—frumoasă Ică!„

«Auzi, dragă?...»

Ochii fetei se umplură de o plăcere nes:usă, pieptu-i se umflă. După câteva clipe se învârti prin odae şi zise prefăcându-se:

«Cum eşti şi tu mamă! Parcă numa eu îs Ică? Dar câte Ice nu sunt...»

Apoi, alăturându-se de Tina, vorbì alintată:

— Sunt eu atât de frumoasă, mamă?

— Cum să nu fii, scumpă.... E alta mai frumoasă?

— Şi ce-am eu, mamă!? Că rotundă şi roşie ca Sirma Oanei nu-s.

— Ei, da umbra ta pe faţă, şi gura ta, şi ochii...

— Lasă, mamă, n'are şi Ziţa ochi ca ai mei?

— O fi având şi Ziţa, decât ochii tăi îs migdălaţi, şi dulci, şi dulci, de n'are saţ mama sărutându-i.

Şi fericirea lor crescù pe atâta şi prin venirea lui Sidu. Tatăl Ichii erà plecat de vre-o patru ani lungi în Stambul; şi când ajunse bun-sănătos acasă, biata-şi Tină se zăpăci cu totul; râdeà şi plângeà, şi nu ştieà cum şi de unde să înceapă: câte nu aveà să-l întrebe şi câte nu aveà să-i spue—de vii şi de morţi, de logodne şi de nunţi, şi de horă, mai ales de horă; însă Ica, mai grăbită, până să aducă mă-sa vorba, îi petrecù lui Sidu mâinile pe după gât, şi plecându-se, cu mişcări de copil răsfăţat, îi murmură la ureche, cântând pe jumătate cuvintele:

„Podoaba lumii noastre,
Frumoa—frumoasă Ică!“

*

De acì în colo toate se întunecau. Ce mai fù? Intrară în iarnă — o iarnă cu multă zăpadă, stâlpii ce însemnau

drumul pe coama dealului se acoperiră; când, într'o seară, din alba depărtare, căzù în comuna lor un străin—călător cu mare vază. Unde să-l găzduiască? Mai nimerit ca la Sidu nu se găsià nicăeri. Şi cum venì străinul, dintr'o privire Tina înţelese că e fiu de paşă—negreşit fiu de paşă? Alta ce puteà fi? Că sub neagra blană cu samur purtà fermenea şi poturi numa în aur. Şi el tare frumos: înnalt şi brun, ochii scânteioşi, având în colţul buzelor, sub mustaţa neagră, ceva umbrit, nespus de atrăgător. Acuma, o fi ştiut el despre Ica? Poate; fiindcă, vorbind cu Sidu, întrebă:

— Caţi copii aveţi?

— Numai o fată. Iar Tina, căreia Sidu îi lămurise vorba, ridică un deget, şi mişcând din umeri, adăugă în graiul de-acasă, pe care nu-l pricepea străinul:

«Atât ne-a dat Dumnezeu».

Şi aşa fù de o scoaseră pe Ica să cinstească: răsărì cu tava în prag, şi străinul parcă îşi oprì un ţipăt—uimit stătu, cu ochii mari înflăcăraţi la ea; şi pe loc fata se rumenì, apoi se făcù albă-albă, tremurând din tot corpul, cât să-i scape tava din mâini; şi maică-sa gândì că-i de prea multă sfiiciune. Şi pe urmă, când fù la masă, toată vremea călătorul tăceà dus pe gânduri; o roşeaţă ca de friguri îi năvălià când şi când obrajii, şi Tina se uità la el, şi zorià într'una pe soţu-i:

— Intreabă-l, frate, cum îl cheamă şi de unde-i să ştim şi noi.

— Ei l-am întrebat: Ruhi Bei, de către Saraghiol».

Călătorul, auzindu-şi numele, doar că zâmbì şi dădù din cap. Şi a doua-zi purcese la drum—ca o pasăre ce vine dintr'un larg necunoscut, şi se pierde în acelaş necunoscut. De unde să fi ştiut Tina ce aveà să urmeze? Alături de Ica, se oprì la fereastră, petrecându-l din ochi, cum se depărtà în sclipirea zăpezii; şi numai dupăce se întoarse în odaie, auzì pe Ica:

«Mamă, ia vezi, mămă!...»

Lângă ceşcuţa din care băuse călătorul, era un inel.

«I-o fi căzut, l-o fi uitat», făcu Sidu în turburare; pe când Ica îl și puse în deget, și-l arăta mă-sii cât era de minunat: întreg-întreg de aur, cu peatra neagră strălucind ca și ochii străinului.

Apoi la sfârșitul iernii Sidu porni iar la Stambul. Despărțirea fù dureroasă, învăluită și de presimțiri negre. Ica zbucnì deodată în hohote de plâns, și-l cuprinse în brațe, și-l strânse, și-l strânse; și tatăl cu mare neliniște se întoarse către Tina și-i zise, ca s'o aibă în grijă. Dar ce puteà și biata mamă? Făcuse ea multe, umblase pe la biserici -- fără priință. De la o vreme Ica nu era aceeaș: Ceva neobicinuit, supraomenesc se petreceà; până când, într'o noapte, auzì Tina zgomot; cât avù timp să gândească: ce să fie? și adormì și iarăș prin somn—zgomot, mișcare neînțeleasă; și parcă cineva, glasul fecioarei de la icoană îi șoptia: «Scoală, Tină, că nu e bine, Tină...» Dar ea gândì că visează. Și spre dimineață, când se uită și cercetă, Ica nu erà; și a doua zi, și a treia, și a patra—Ica nicăeri. Și Tina să crează nu vroià, tot adăstând, întâmplându-i-se de multeori a-și zice: «Uite, am s'o văd acum; de-oi eșì puțin din casă, la întoarcere o găsesc aici....» Și vremea treceà. Dintru început gândul nu-i se duse la strein.

Treptat însă anume împrejurări, lucruri mărunte în legătură cu el prindeau însemnătate, creșteau negre, pline de bănueli.

Ce om erà? Și inelul acela... Nu l-o fi lăsat înadins? Peatra lui din vârf cum sclipià de ciudat! Schimbà fețefețe în lumină: din închisă neagră se făceà vânătă, și din vânătă — albastră; și se uità Ica în adâncul ei, parcă te miri ce-ar fi urmărit; și așà stând într'o zi, cu privirea țintă, șoptì pe gânduri:

— Ce ochi aveà Doamne...

— Cine dragă?

— Călătorul mamă și ce frumos!

— Frumos, da turc, draga mea, turc.
— Și dacă erà turc... Nu-s ca noi turcii, mamă?
— Ca noi, ci vezi, draga mea, cum să spun—ca noi, da' turci, turci.

Intre aceste nedumeriri, niște păstori aduseră știrea, că spre zorile nopții, în care Ica pierise, văzură de pe coastele Muric un șir de călăreți: ăl din frunte părea să fi ținând în brațe o femee, și toți goneau pe drumul către Saraghiol.

Asta se potrivià și cu ce spusese Boja: „Spre soare-apune, fata mea..." Și cum vorbiseră, Tina se duse la ea și noaptea. Și aprinse vrăjitoarea foc în vatră, și deasupra focului—bolborosind cevà din dinți, începù să fărâme burueni uscate. Flăcările tresăriră, plesnind, colorate și lungi; din Valea Seacă vuetul pornì, crescù, dădu ocol casei. Și nemișcată Boja, țintind limbele de pară, se auzì dela un timp:

«Inelul, fata mea... Și ce-au legat alții, eu nu pot să desleg...»

Și vorbele se pierdură. Grozavă larmă—fantome băteau în ziduri, huruiau sinistru prin vântul nopții, care intrând pe horn, răscolì focul de-l făcù să țipe; împrăștie prin odaie mirosul de burueni arse și fumul înecăcios; încât Bojea deabià se mai ițea, lăsându-se ca într'o depărtare adâncă, de unde câteva frânturi din glasu-i ajungeau:

„Acum îi văd... Iată seraiul... Treci poarta—ce poartă fata mea... Din cămară in cămară; închisă o ține—în șeapte cămări cu șeapte chei..."

Fără voe murmură și Tina: «Șeapte cămări cu șeapte chei...» Și de multe ori va fi îngânat pe urmă vorbele aceste, fiindcă a doua zi trecură în gura lumii: «Șeapte cămări cu șeapte chei...» Dar, unde anume se aflà seraiul —erà cevà de nepătruns. Caravane, sosind de pe drumuri lungi, treceau sub case; zvonul tălăngilor scoteà la porți barbați-femei, și se opreau, întrebându-se, grăindu-și

cu mirare; şi caravanele fugeau înnainte; lăsau după ele amar de bănueli, de presupuneri: din om în om umblau, creşteau, se depănau; veşti ciudate, unele trăind puţin, risipite prin altele. Se făcea un timp că nu răsuflà nimic — o taină fără margini, sub care numa închipuirea cutreerà, dezvăluind seraiul:

«Unde-và în Saraghiol, cu întărituri mărețe... Scări de marmoră... Ica de sus coboară; se aşează lângă havuzul din grădină: apa sare şi cade şi se joacă în stropi de mărgăritare... Şi plânge Ica, plânge...Ca să-i treacă dorul, roabe ies, şi-i sună din geamparale—şi tot plânge Ica...» Apoi veştile iarăş, te miri cum şi de unde—neaşteptate, misterioase, ca nişte fulgi de omăt, veniau, lunecau, pătrundeau în toate părţile. Odată se dădù fără îndoială şi locul seraiului. Petre a lui Şodi, chirigiu cunoscut, îl găsise: «In sus de Cailar, după nepătrunsul Buiuc-Orman, cum vii despre şes». Numai că, cercetaşi porniţi într'acolo răscoliră zadarnic: seraiul nu erà. Şi toţi nu mai ştiau de uimire, se adunau în sfaturi, neliniştiţi, speriaţi, atinşi ca de fiorul unor lucruri ascunse, întunecoase:

— E cu putere? Omul se jură cu jurământ.

— Nu-i s'o fi năzărit?

— Ei năzărit... Dacă l-a văzut cu ochii...

— Poate Albele; clădesc ele din nimic palate şi minunăţii—aşà, să ne momească...

— Ia stai, de unde a ştiut Şodi, că-i acela seraiul?

— Apoi n'a ştiut; omul a căscat ochii, şi s'a uitat... Şi atunci iacă un lemnar. «Al cui e palatul ista?»—«Palatul? A lui Ruhi Bei..,»

— Ruhi Bei... Mai ştii? Lemnarul cela n'a fost chiar el? Acolo ca lemnar, aici ca fiu de paşă, aiurea dându-se poate altfel... Ruhi Bei ăsta e un mare vrăjitor...»

— Tina ce să mai creadă? Şi ce să mai zică? Dela soţu-i primià scrisori amărâte, întrebând de Ica, Şi Boja ţinea una: «Dacă-i drum e drum...» Intr'un rând chiar adăogise: «Când a creşte frunzele—atunci va să vină». Dar

frunzele crescură şi se vestejiră frunzele, şi viile dădură poamă şi se culeseră viile, şi zăpezi albe coborâră şi se mutară zăpezile, şi frunze iar crescură, şi se lasară căldurile. In zile de acestea Tina ore lungi nu se mişca de la fereastră. Spre apus munţii albăstriau. Din lumea lor tăinuită nori albi în chipuri de zburătoare îşi luau drumul. Ar fi vroit Tina să-i întrebe: „Unde o fi acum? Şi ce face? Nu-i este dor?..." Şi norii se rupeau. Fără să şi mute ochii, în copleşirea gândurilor avea un simţământ de sfârşenie—o durere pătrunzătoare, lipsită de lacrămi, ce nu se poate cu nimic asemănà. Rosul cariilor ascuţit creştea împrejur. Grădina jos părăsită; dintre pomii sarbezi, dintre bălării cu miros de moarte, pe cari păenjenii aruncaseră iţe-iţe lucii—mici vietăţi urcau pe undele zădufului, se lăsau în odaie, mărind încă pustiul printr'un murmuit neîntrerupt, tărăgănat, monoton, până ce vederea şi auzul Tinei slăbiau; lucrurile dinainte-i prindeau să tremure în lumina tare, îşi mistuiau formele; cuprinsă de aromeală, Tina şoptià de la un timp:

„Ică, scumpa mea, tu n'ai plecat... tu eşti aici, sufletul meu... Ştiam eu că n'ai plecat...»

După ani, într'un amurgit de primăvară, se auziră tropăituri pe drum, venind, apropiindu-se: mulţime de călăreţi traseră la Sidu, descălecară unul după altul, şi bătură la poartă—de trei, de patru, de mai multe ori bătură...

Un bătrân eşì din vecini:

— Pe cine căutaţi?

— Nu-i aci Tina? zise glasul unei femei. Şi bătrânul tresărì, cu răsufletul oprit de uimire: străină erà femeia, îmbrăcată cu feregeaua—şi vorbià totuşi în limba locului; şi graiul ei, şi chipul arătându-se nelămurit în faptul serii ca din umbra trecutului, îi se păreau lui cunoscute.

— Care Tină? făcu el. Mama Ichii?... Mama Ichii s'a răpus de jale».

Şi femeia, după o vreme aiurită, ţinându-şi deabià plânsul întrebă :

— Da' Sidu?... Nu-i asta casa lui Sidu?

— Apoi Sidu prin străini, nu s'a mai văzut ; am aflat însă de la oameni, că l-a ertat Dumnezeu şi pe Sidu".

O fântână aminteşte azi de Ica. Umblând cu chervanele prin Clisura, am văzut-o de multe ori acolo, sub zidurile căzute ce fuseră odată casa lui Sidu. Apa nu-i curge, gura de piatră şi jghiabul înverzite's aproape de vreme.

M. BEZA

CĂTRE ALTE ŢĂRMURI

Erà un asfinţit de toamnă cu mohorîte depărtări.
Pe singuraticele câmpuri călătoreau din zări în zări,
Trist, trâmbele de neguri sure ca nişte valuri uriaşe.
Cu aripile ostenite, cu trupuri slabe şi golaşe,
Pe-o miriţte, zburau în cercuri un stol de jalnice cocoare.
— De-ai ştì cum se chemau prin neguri, cu ţipete tânguitoare,
Desperechiate şi stinghere, ca toate dorurile noastre!

*

Se răzbunà 'n apus. In zare întrevedeai fâşii albastre.
Amurgul rumeneà tot cerul şi nourii tiviţi cu aur
Păreau că tăinuesc sub valuri un vag şi'nflăcărat tezaur.
Apoi ca 'n vis ei întrupară un şir de munţi cu piscuri albe;
O clipă'n urmă se topiră în strălucirea unei salbe,
Ca să răsară, fumurie, din negurile depărtate,
Cu mii de turle, o ciudată, fantasmagorică cetate.

*

Dar formele se şterg cu'ncetul.... Şi nourii par un portal,
O poartă magică, prin care de-odată intră triumfal,
Cu carul lui cuprins de flacări etern biruitorul astru,
In juru-i toată bolta porţei e înnecată de albastru.
Din lumea lor, în lumea noastră, măreţe, razele, o clipă
Pătrund ca suliţele—aprinse prin trecătoarea de lumină;
O clipă auresc ogorul şi-a sburătoarelor aripă,
Atunci cocoarele de-odată, ca la un semn se strângîn pripă
Şi se avântă cu un strigăt spre zarea largă şi senină.

*

La răsărit şi miază-noapte cresc negrele aripi de umbre,
Iar stolul cel pribeag de pasări fugând de câmpurile sumbre
Doar scrie două dungi, departe, un unghiu, o creastă de săgeată
Ce se afundă în albastru trecând prin poarta minunată.

•

Am mai putut vedeà o clipă simbolicul miraj himeric
Gândindu-mă, pe când tot câmpul erà cuprins de întuneric,
Că cele două şiruri negre ce pier unite'n depărtări
Sunt sufletele noastre două călătorind spre alte zări.

Iaşi, 1912. EM. CIOMAC.

W. SHAKESPEARE.

OTHELLO

TRAGEDIE IN CINCI ACTE IN VERSURI

Traducere de D. NANU

PERSOANELE:

DOGELE DE VENEŢIA
BRABANŢIO senator
GRATIANO fratele lui Brabanţio
LODOVICO ruda lui Brabanţio
OTHELLO maurul
CASSIO locotenentul lui
IAGO sub-loc. lui Othello
MONTANO guvernatorul Cyprului
RODERIGO
I-ul SENATOR
AL II-lea SENATOR
UN TRIMIS
DESDEMONA fiica lui
BRABANŢIO şi soţia lui Othello.
EMILIA femeia lui Iago
CASSIO,
BIANCA, curtisană, metreasa, lui
SENATORI, OFIŢERI, CRAINICI,
MUZICANŢI, MATELOŢI, SUITA...

Primul act la Veneţia; restul piesei într'un port de mare pe ţărmurile insulei Cypru. Faptele se petrec în 1570.

ACTUL I

SCENA I.

Veneţia. — O stradă. — Noaptea.

Intră RODERIGO şi IAGO.

RODERIGO

Las'o 'ncolo! — Bun prieten nu mi-ai fost la vremuri grele.
Tocmai tu, ce-aveai pe mână băerile pungii mele

Deschizând-o după voe, cheltuind ca dintr'al tău,
Tocmai tu să taci! A! Iago, ce-ai făcut, e foarte rău!

IAGO.

Dacă nu mă laşi o clipă să-ţi vorbesc! Ci ţine-ţi firea!
Uite-ţi jur că niciodată, nici măcar cu'nchipuirea
N'am putut măcar să bănui c'or s'ajungă păn'aici.
Aş fi vrednic de ocară, şi aş merita ca nici
Mâna să-mi întinzi! Cum? Crezi că...

RODERIGO (gânditor)

Tu, mi-ai spus c'afar din cale
Il urăşti!

IAGO (afirmând cu căldură)

Şi cer pedeapsă tot dispreţul dumitale
De cumva te mint; ascultă: pentru mine au venit
Trei fruntaşi la el, să-l roage: l'au rugat chiar prea smerit
Să mă'nainteze. — Doamne, ştiu cât preţuesc prea bine.
De-obiceiu, eu nu mă laud, dar cât cer, — mi se cuvine.
Insă *el*, de felu-i mândru şi'ncăpăţânat, ca toţi
Barbarii, ce niciodată dintr'al lor nu-i chip să-i scoţi,
Ocoli, cu termeni tehnici chestiunea, — mofturi toate
Şi pretexte, ca la urmă să le spue: „nu se poate,
Mi-am numit locotenentul,... să reviu mi-e foarte greu!"
Şi pe cine crezi c'alese? Doamne, Dumnezeul meu!
L'a ales pe Cassio, tânăr ce ne vine din Florenţa (¹).
Se pricepe'n matematici, are deci omni-ştienţa!
Şi mai poate să'nvârtească mintea fetelor uşor, (²)
Dar când vorba-i să comande escadronul pe picior
De răsboi, atuncea ştie tot cât ştie-o domnişoară!
Pentru spilcuitul ăsta teoria e uşoară.
Lesne-o află dintr'o carte ce-o citeşte răsturnat

(¹) Veneţia răsboinică, îşi arată aici dispreţul său pentru Florenţa oraş de negustori, de ştiinţă şi arte.

(²) Alusie la Bianca femeia de moravuri uşoare, personagiu din piesă

Pe-o sofa; — deştepţi ca dânsul, are ori ce advocat.
Ori ce conţopist vorbeşte de răsboiu, ca generalii!
Şi ostaşii de soiu acesta, ce-au tocit ca papagalii
Maurul îi ocroteşte! — Si în vremea asta eu
Ce la Rhodos şi la Cipru şi în zeci de ţări mereu
Când creştine, când păgâne, arătatu-mi-am măsura,
Sunt uitat, lăsat de-o parte! Simt că'n mine fierbe ura.
Pentr'un scamator de cifre, o păpuşe de birou
Ce va duce escadronul, — sunt uitat, călcat din nou!
Trebue să rabd, să sufăr, să rămân mereu eternul
Sublocotenent! Mişeii! Strânge-i-ar de gât infernul!

RODERIGO.

Despre partea mea ştii bine, de-aşi putea, i-aşi fi călău.....

IAGO.

A! la slujbă. totd'auna mers'au lucrurile rău:
Prin hatâr se face numai cea mai mică'naintare.
Fără noimă, fără teamă, cei mari calcă în picioare,
Regula ocrotitoare după care vin la rând,
Toţi cu meritul, vechimea ce'n oştire o fi având.
După toate-acestea nu cred, om să fii cu mintea'ntreagă
Şi să spui că vre-o iubire de Othello mai mă leagă!

RODERIGO.

Eu în locul tău o clipă n'aşi răbda să-mi de-a porunci.

IAGO.

Din potrivă, stau la postu-mi; nemişcat stau pân'atunci
Cât timp mreaja răzbunării voi urzi-o din răbdare.
Nu-i stăpânitor orcine vrea, — de nu e din născare,
—Dreptu-i: dar nici orice liftă n'are sluga ce-ar pofti.
O! fireşte! împrejurul celor mari se vor roti
Târâtori de slugi din ceia pentru cari o robie
Este jugul ce-i împacă şi l'ar duce-o veşnicie.
Când tainul după muncă, plin cu vîrf li s'a adus
Fericiţi sunt ca măgarul lângă ieslea lui supus!

De-s bătrâni, sunt daţi afară; ăştia toţi sunt robi prin viciu.
O! mi-e greaţă de-aşa turmă! Merită răsplată biciu.
Dar mai e ş'alt soiu de meşteri: pişicherii servitori,
Ce la chip şi în purtare, pricepuţi linguşitori,
Au un dor de libertate drept unică ţintă'n viaţă.
Şi părând că'n tot minutul pe stăpânul lor răsfaţă,
Ne uitând o clipă scopul, stau la pândă, şi sătui,
Când s'au ghiftuit cât trebui din răsip'averei lui,
Mândri lanţurile'şi sfarmă şi se'ntorc spre ne-atârnare!
Astea-s caractere! — Iago, e din spiţa lor îmi pare!
Pe-aşa adevăr mă sprijin, — şi cu el nu voiu pieri.
Să fiu Maur eu, — de Iago ca de dracul m'aşi feri;
Mă prefac că'mi văd de slujbă, însă mă slujesc pe mine.
Poate el, şi'nchipueşte că'l iubesc? — cu atât mai bine!
O! de-aşi şti că umilită mi-ar fi inima'mi şi'n fund
Tot ca masca ce mi-am pus-o pe ambiţii să le-ascund,
Aşi voi atunci mai bine să mi-o smulg, s'o svârlu toată
Corbilor să mi-o sfâşie! Da! voiu birui odată!
Sunt smerit, — dar sunt cu scopul de-a fi grabnic dezrobit!

RODERIGO.

Fericirea lui trufaşă e de ne închipuit.
Va plăti-o cu dobândă însutit, buzatul maur!
Soarta-i cămătar, nu glumă...

IAGO (teribil, apoi insinuant).

Va plătì. — Din visu-i d'aur
Tu trezeşte-l fără milă dacă vrei să-i fii stăpân.
Veselia 'nveninează-i. Scoală'ndată pe bătrân
Ţipă'n gura mare'n piaţă, să auză de cu noapte
Toate neamurile fetei blestematele lui fapte.
Toţi la el să se repeadă cu ocări, înfuriaţi
Ca un roi de viespi şi-albine când din matca lor le-abaţi!
Astfel peste fericirea-i ce şi-o crede fără pată
Fiecare să-i arunce câte-o vorbă 'nveninată!

RODERIGO.

Uite casa părintească... iată cuibul drăgălaş
Părăsit de turturică... vestim oare pe unchiaş?..

IAGO.

Mai pierzi vremea? Mergi mai iute, ţipă straşnic cum se ţipă
Când sbucneşte'n casă focul şi-i trezeşti pe toţi în pripă.
Ca muşcat de şarpe urlă, strigă cât mai tare poţi.

RODERIGO (ţipând sub ferestrele lui Brabanţio).

Hei! Brabanţio! Seniore! Scoală, eşti călcat de hoţi.

IAGO. (cu glas piţigăiat)

Hoţii! Hoţii! Sai! te pradă în averea ta de tată...
Uită-te'n iatacul fetei de mai doarme somn de fată.
Cercetează-ţi toată casa: bani cumva lipsesc din saci?
Ia vezi, — broşe, juvaere..... scoală lumea, de ce taci?
Hoţii, hoţii...

BRABANŢIO (apare abia îmbrăcat la o fereastră)

Ce e asta? ei! ce gură de sălbatec!
Cine e acolo? Cine strigă-aşa ca un zănatec?

RODERIGO.

Toţi din casa dumitale dorm în paturile lor?

IAGO.

Inainte de culcare... pus'ai uşilor zăvor?

BRABANŢIO.

Şi de ce mă rog mă puneţi să răspund l'aşa'ntrebare?

IAGO.

Eşti prădat, — şi nu ştii încă? Hei! în târg e zarvă mare!
Pentru Dumnezeu! Coboară! vino repede'mbrăcat,
Ai să-ţi smulgi din creştet părul, când vei şti ce s'a 'ntâmplat!
Jumătatea vieţei tale ţi-a fost smulsă, e furată...
Un ţap negru, în strânsoarea braţelor neruşinată,

Ţine alba mieluşică... Şi mai stai la gând? Sculaţi!
Nimenea să nu mai doarmă! Clopotul de grab sunaţi
Or de stai mereu pe gânduri, ştie dracul el, ce face,
Şi de voe, de nevoe, socru o să-i fii, şi pace!
Scoală-te!

BRABANŢIO (plictisit)

Cu doi deodată să vorbesc? Ce sunteţi proşti?

RODERIGO (cuternitor)

După glasul meu seniore, trebuie să mă recunoşti.....

BRABANŢIO.

Nici de cum... Dar cum te cheamă?

RODERIGO.

Roderigo.

BRABANŢIO (recunoscându-l)

A! de dragul

Cui a fost să-mi stric eu somnul! Nu ţi-am spus să nu-mi
[calci pragul?
Ştii cu toate astea bine, — am vorbit destul de clar,
Fata mea nu te iubeşte! Ii ţii calea în zadar.
Cum mai îndrăzneşti atuncea într'un hal de-aşa beţie
Să mă tulburi? Piei! Ruşine blestematule să-ţi fie!

RODERIGO.

Dar seniore...

BRABANTIO (cu furie crescândă)

Ci sfârşeşte! A! eşti în puterea mea.
Te voi pedepsì cum trebuie de 'ndrăzneală! Vei vedea...

RODERIGO.

Dar seniore, mă ascultă....

BRABANŢIO.

Ce's minciunile aceste
C'au venit la mine hoţii? E de râs aşa poveste!

In Veneţia sunt doară! Casa-mi, după câte ştiu
Nici în codru nu-i zidită, nici afară 'n câmp pustiu.

RODERIGO.

Gândul care mă a duse pân'aici, să-ţi dau de ştire
E un gând curat, — nu trebuie să-l iai drept nelegiuire.

IAGO (lui Brabanţio)

Cum eşti! Să te 'ndemne Dracul să slujeşti pe Dumnezeu,
Ai fugì din calea dreaptă, ca să n'asculţi sfatul său!
Sfatul, nu sfătuitorul să-l priveşti! Iţi facem bine;
Dumneata ne-arunci ocara! Apoi drept e? se cuvine?
Fata, ca 'n poveşti răpită-i pe un armăsar de foc
— I-a venit ei gust de ducă! — Dumneata să stai pe loc?
Ba, să dormi când ei, fugarii, îşi pierd urma? — Cercetează!
Altfel, — o să-ţi vezi urmaşii cum în faţa ta nechează,
O să-ţi sară înainte herghelii de mânzişori
Drept odrasle-a vechei spiţe de străbuni cuceritori!

BRABANŢIO.

Ce?

IAGO.

Othello şi copila, Venerei aduc prinosuri:
Pe altar aşază jertfă bestia cu două dosuri.

BRABANŢIO.

Eşti un blestemat de frunte.

IAGO.

Dumneata, — un senator.

BRABANŢIO.

Roderigo! Roderigo, tu vei fi răspunzător
De ocara asta. Uite, pentru veci nu ţi-oi ertà-o!

RODERIGO.

Voiu plăti-o dacă fapta 'n adevăr voiu merita-o.
Dar aibi bunătate, spune-mi, — Doamne vreau să ştiu şi eu,

Oare te-a 'ntrebat pe tine, din înnalt îndemnul tău
Fiica ta, la ceasul ăsta neobişnuit, din casă
Se strecoară-adăpostindu-şi chipu'n manta nopţii deasă,
Şi tiptil, o ia pe uliţi, ne având drept cavaler,
De cât un pungaş de stradă, un plătit gondolier,
S'o asvârle, caldă încă din culcuş, — în desfrănarea
Unui maur? Te întreb numai: oare bine-cuvântarea
Părintească tu ai dat'o ăstei stranii însoţiri?
Căci atunci, pricepem totul fără alte lămuriri,
Şi mânia ta e dreaptă. Dar de nu ai prins de veste
Tot ce 'njuru-ţi se petrece, atunci lesne trecem peste
Ori ce teamă, şi-ţi dă-mi sprijin. Ah! pe viul Dumnezeu,
De-o iubire de părinte n'o să-mi bat joc tocmai eu!
Suntem cred de-o părere, cum că fiica dumitale
— Afar numai dacă însu-ţi n'ai mânat-o pe aşa cale —
N'a făcut o faptă-aleasă să-şi dea inimă şi nuri
Şi să-şi uite neamul, casa, datoria 'n aventuri
C'un străin de ţara asta, venetic în pribegie
Ce'şi dă braţul lui la oaste cui i-o da mai mult chirie!
Caută-ţi prin casă fata.... de-oi găsi-o, — hei, atunci
Insu-mi eu la închisoare îţi dau voe să m'arunci.

BRABANŢIO (a ascultat încremenit vorbele lui Roderigo, apoi se întoarce cu vioiciune spre interiorul apartamentului şi strigă:)

Facle! torţe-aprindeţi grabnic! servitorii toţi să iasă!
Doamne, astă 'nfricoşată întâmplare ne'nţeleasă
O visam chiar adineauri! o! sunt foarte tulburat.
Doamne! Doamne! Cum mi-e frică! Dac'o fi adevărat?
Mă înăbuş, daţi lumină! (dispare înlăuntru)

IAGO (lui Roderigo)

Eu acum te las în pace;
Cuminţenia mă 'ndeamnă. Nu mai am aci ce face.
Cum îi sunt locotenentul, trebue să mă feresc;
Deci în aventura asta, martor nu pot să-ţi slujesc.
Şi apoi, la urma urmei, chiar să vrea judecătorii,
Să nu-ţi faci idei naive, că vre-odată senatorii

Il vor pedepsi! De formă, poate îl vor dojeni, —
Şi pe unul şi altul vor cătà a-ì mulţumì.
Căci Veneţia nu poate fără el; ar fi 'n primejdii.
Turcii ameninţă Cyprul; el e sprijinul nădejdii.
Priceput ca el în luptă n'am avut noi alt ostaş,
Şi de mântuirea ţării el e singurul chezaş.
Eu, deşi nu pot să-l sufăr, şi'l urăsc, — o! peste fire! —
Dar din 'naltă prevedere şi adâncă chibzuire
Doar de ochi lui,—şi-ai lumii, înnainte-i mă supun.
Deci din umbră, şi la pândă, aştepta-voi ceasul bun.
— Dacă vrei să vezi pe maur, cată-l la «*Săgetătorul*» (1)
Eu mă duc, te-aştept acolo. Iacă vine Senatorul.

BRABANŢIO (Iago a eşit repede pe când Brabanţio apare însoţit de numeroşi servitori cu torţe in mâini. Foarte agitat, lui Roderigo:)

Vai! ai spus tot adevărul! Să mă părăsească Ea!
Nu se spală-aşa ruşine, — o să sângere colea! (arată inima)
Ah, răspunde-mi Roderigo, unde oare ai văzut-o?
Era, — zici tu, — cu Othello? Bine ai recunoscut-o?
Cine-ar vrea să fie tată, cu-aşa preţ, în locul meu?
Ea, nu ţi-a vorbit de mine? — Vai! cum m'a 'nşelat mereu!

(zăpăcit către servitori)

Mai aduceţi şi-alte torţe. Deşteptaţi-mi casa toată!

(servitori es; către Roderigo)

Cununaţi să fie oare? — Oh! nenorocita fată!

RODERIGO.

Aşa cred.

BRABANŢIO

Atunci, — pierdută-i! Nu mai vine înapoi!
Să'şi înşele ea părinţii! A! luaţi aminte voi
Nu puneţi temeiu de grabă, nu, — pe nevinovăţia
Fetelor! E o minciună castitatea, cuminţia

(1) Săgetătorul: Sala de arme a Veneţiei. Pe frontonul porţii principale erà sculptat un arcaş; de aci numele edificiului.

Ce pe fruntea lor par scrise! — N'o fi farmec la mijloc,
Din a cărui ameţeală sângele luat-a foc,
Fără chiar să ştie fata că din vrajă totul este?
N-ai cetit prin cărţi seduceri, Roderigo, de aceste?
I-a turnat ceva în apă, şi la minţi s'a tulburat,
Nu-i aşa că se întâmplă?

RODERIGO.

Da, e prea adevărat.

BRABANŢIO (unui servitor)

Mergi la frate-meu şi-l scoală. (serv. ese)
(lui Roderigo)
Poate că făceam mai bine
De ţi-o dăruiam soţie! (arătând serv. o stradă şi dându-i o torţă)
E mai scurt pe-aicea, — ţine!
(lui Roderigo)
Unde-or fi acuma oare blestemaţii rătăciţi?

RODERIGO.

Le-aşi putea eu da de urmă şi v'aşi duce de voiţi.
Luaţi şi servitori mai sdraveni.

BRABANŢIO.

Ah te rog, te rog, mai iute.
Să sculăm pe toţi aceia ce-ar puteà să ne ajute,
Să-i silim să ne deschidă!
(celorlalţi servitori)
Văn armaţi, şi-apoi la drum!
Adunaţi pe ofiţerii cari fac de strajă-acum.
Roderigo, Roderigo, ţi-s dator recunoştinţă,
Vino dragul meu cu mine, să cătăm cu sîrguinţă.
(toţi es)

SCENA II.

(Veneţia. O altă stradă. Intră OTHELLO, IAGO şi servitori cu torţe)

IAGO.

De şi 'n lupte secerat-am multe vieţi, — mărturisesc
Că omorul cu pândire mi se pare mişelesc.

Ştiu, sunt slab; vrăjmaşul râde când ai mâna milostivă.
Am simţit cu Roderigo însă tocmai din potrivă:
Zeci de ori ardeam de pofta, spada'n pieptu-i să i-o 'nghimp.

OTHELLO.

Ai fost prea cuminte Iago, că te-ai stăpânit la timp.

IAGO.

Prea vorbea de voi cu lipsă de ori care omenie.
Cât p'aci era, răbdarea să mi-o pierd, — Şi de mânie
Tot ce bruma am de milă pentru-aproapele, — să las
Şi să-l fac să-şi ia pedeapsa..... însă m'am oprit din pas.

(confindenţial)

V'aţi căsătorit prin lege? Ar fi tot ce-i mai cuminte
Căci «Magnìficul» — e vorba de-al Desdemonei părinte —
In tot cazul se opune... El e tare, şi iubit.
Trecere'n senat ca dânsul n'are nimeni; în sfârşit
Ţine'n cumpănă pe Doge la alegere, cu votul.
O să vrea prin judecată ca să te desparţi cu totul,
Şi-ai să vezi că nu e lege, nu-i aliniat, de fapt,
Care poate să s'aplice într'o chestie de rapt,
Să nu scoată la iveală, — din hrisoave de le-ar scoate, —
Numai dreptul de părinte să şi-l apere cât poate!

OTHELLO.

Aş! descarce-şi tot necazul. Ce-am făcut pentru seniori,
Decât ciuda lui, se urcă mult mai sus, — de mii de ori!
Nu ştiţi încă, dar voi spune-o tuturor, de vor să ştie,
Şi-i o cinste să te lauzi cu străbuna vitejie,
Am strămoşi ce'n vremi bătrâne toţi încins-au diadeama.
Din califi, prin scoborâre, am şi sângele şi stema.
M'am urcat deci fără pată pân'la treptele de sus,
Fără nici o îngânfare, — doar de datorie dus.
Iago, dacă Desdemona nu mi-erà atât de dragă,
Nu-mi încătuşam eu soarta, neatârnarea mea întreagă,
Nici pe miile de perle ce oceanele ascund!
Vezi luminile acele... Cine vine colo'n fund?

IAGO.

Mânios mai e! E tatăl... Cu prietenii lui vine.
Dac'ai vrea să intri'n casă, ar fi poate mult mai bine.

OTHELLO.

Nicidecum! I-aştept aicea. Rangul, firea'ntr'un cuvânt,
Conştiinţa-mi fără pată, mă vor arăta cum sânt.
Ei să fie?

IAGO.

Nu cred.

OTHELLO.

Dacă ochii nu mă'nşeală, este
Cassio, cu ofiţerii Dogelui. (salutându-i) amici, ce veste?

CASSIO.

Generale, vă salută Dogele, şi la palat
Pentru-afacerile ţării, sunteţi chiar acum chemat.

OTHELLO.

Şi de ce anume-i vorba?

CASSIO.

Tot mereu sosesc la crainici
Spăimântaţi, din partea flotei. Sunt neliniştiţi şi tainici.
Deşteptaţi în miezul nopţi, sfetnici mari şi senatori,
Impresoară toţi pe Doge, îngrijaţi, cercetători.
Te-au cătat întâi pe-acasă, — senioria ta eşise.
Dogele voind în grabă să-vă vadă, vă trimise
In trei părţi deosebite, prin oraş ştafete trei.

OTHELLO.

M'ai găsit la vreme. Iată, mergi cu mine dacă vrei
Două vorbe mai am numai ca să las colo în casă,
Şi plecăm pe urmă.

(intră în sala de arme)

CASSIO (lui Iago, privind pe Othello)

Oare, ce afacere să iasă
De aici? Ce cată-acolo?

IAGO (zâmbind)

Hei! azi noapte-a aruncat
Un năvod, şi-a prins o pradă... dar, ca lucru de furat,
Ar mai vrea să aibă prada cu 'ntăriri de legi, fireşte...
De-i sfinţeşte legea dreptul, — sigur se îmbogăţeşte!

CASSIO.

Nu înţeleg de ce e vorba.

IAGO.

E'nsurat!

CASSIO (zâmbind).

De când? De-acu?
Dumnezeule, cu cine?

IAGO.

Chiar din astă noapte cu....

(îi şopteşte la ureche dar se întrerupe brusc văzând pe Othello care intră, şi căruia i se adresează curlenitor).

Noi ce facem generale? Ne întoarcem? Porunceşte!

OTHELLO.

Da.

CASSIO (arătând spre un grup ce se apropie).

Văd oameni dintr'ai noştri ce ne caută... priveşte...

IAGO.

Nu, nu-s oameni dintr'ai noştri. E Brabanţio... păziţi
Vine fără gânduri bune...

OTHELLO (înaintând spre grup).

Cine sunteţi? Vă opriţi!

RODERIGO. (către Brab)

Monseniore, e Othello.

BRABANŢIO (oamenilor)

El e? Prindeţi-l, banditul!
Nu cumva din mâini vă scape!

IAGO (în gardă).

A ha! Iarăşi iscusitul
Roderigo! foarte bine, foarte bine, între noi!

OTHELLO (ironic dar energic).

Domnilor! Ce'nseamnă oare larma asta de răsboiu?
Timpu-i umed. Prind rugină bunătate de oţele,
Pune-ţi săbiile'n teacă, nu vă mai jucaţi cu ele!

(lui Brab).

Monseniore, anii, rangul ce aduci cu tine acì,
Decât orice-ameninţare pot mai lesne poruncì.

BRABANŢIO.

Unde-mi ţii ascunsă fata urzitor de vicleşuguri?
Blestematule! Vorbeşte, prin ce vrajă, meşteşuguri
Ai întors copilei mintea? Martori toţi vă iau pe rând
Un copil curat la suflet, şi ascultător, şi blând
Fericit, — nici pe departe nu visa căsătorie:
A respins pe unii tineri din înalta seniorie,
Cum putea dar, dacă'n apă sau în vin n'ar fi sorbit
Vre-o otravă-ameţitoare care mintea i-a orbit,
Cum putea de râsul lumei să se facă, să pornească
Pe cărările pierzărei, uitând casa părintească?
Ea să schimbe un părinte pe un hîd posomorît
Ce-i ursit să răspândească nu iubire, — ci urât?
Dar să judece oricine, e la mintea orişicărui.
Prin mijloace ticăloase ai ştiut viclean să stărui.
I-ai turnat în sânge flacări prin descântec, doar aşà
Sufletu-i curat şi tânăr se putea întunecà.
A! Dar vreau ca lumea toată să cunoască şi să vadă,
Că mi-e dreaptă'n vinuirea şi 'ntărită cu dovadă.
Până-atunci te'nchid drept culpeş, de vieţi ruinător

Ucenic al unei arte tainice, un vrăjitor
Pentru erezia cărui legea-l pune'n urmărire.

(către ofiţeri).

Prindeţi-l, legaţi-l bine, iar de-o face'npotrivire
Cu de-a sila să-l supuneţi!

OTHELLO.

Staţi prietenilor, staţi.
Şi voi cei trimişi din partea Dogelui să mă chemaţi.
Dacă trebuia cu spada să răspund la 'ntâmpinare,
Mâna mea putea s'o facă fără alte ajutoare

(lui Brab).

Unde vrei să merg acuma să răspund la 'nvinuire?

BRABANŢIO.

La 'nchisoare de-ocamdată, — aşa-i scris în legiuire.
Iar la vremea sorocită, vei veni la judecată.

OTHELLO (calm).

Bine, dar poruncii voastre dacă m'aşi pleca îndată,
Cum putea-voi la porunca Dogelui să mă supui?
Vremi de cumpănă-s în ţară: iată vestitorii lui.
Spun că fără'ntârziere mă aşteaptă 'ntreg senatul.

OFIŢERUL (către Brab).

Da Măria ta! In juru-i Dogele a strâns tot sfatul.
Pe Seniorii ce-au fost lipsă i-a chemat de prin oraş
Veţi găsi şi Dumneavoastră la întoarcere răvaş.

BRABANŢIO.

Cum? Senatul să se strângă'aşa târziu? Şi pentru cine? —
La senat cu toţii dară. Aşi voi să mor mai bine
Dacă nu-mi dobor vrăjmaşul, dacă 'naltul magistrat
Cum şi, fără osebire, fraţii 'ntregului senat,
N'or găsi că prin ocara-mi însuşi 'naltul sfat lovit e!
A! Când faptele aceste de'ndrăzneli nepomenite
Nu se pedepsesc, — atuncea vom vedea curând, ca mâini,
Cum păgânii şi toţi robii, ne iau frânele din mâini!

SCENA III.

(Sala Consiliului. Dogele şi Senatorii aşezaţi in jurul unei mese, ofiţerii la distanţă).

DOGELE. (răsfoind hârtiile).

Nu e nici o potrivire între ştirile aceste
Ce să crezi, când fiecare ne aduce altă veste?

I-iul SENATOR (arătând o scrisoare).

Spune-aici o sută şapte de corăbii....

DOGELE.

Iar aici
Suta patruzeci...

II-lea SENATOR.

La mine, două sute'n cap! Să zici
Că se poate să se'nşele-cum se'ntâmplă câte-odată,
Mai ales când vreai să măsuri c'o ochire flota toată,
Asta nu înseamnă însă pentru noi numai decât,
Că din toate nu răsare un fapt bine hotărât.
Tot spre Ciprul este punctul, unde azi Sublima Poartă
După-o dreaptă chibzuire tainic flotele îşi poartă.

DOGELE.

In privinţa asta, sigur, pare-a fi statornicit:
Orice număr de corăbii într'acolo s'au zărit,
Că vom fi isbiţi în Cipru îndoială nu rămâne.

OFIŢERUL (anunţând)

Alt trimis!...

DOGELE.

Ce vânt te-abate pe la noi, ostaş?

MATELOTUL (înaintează în faţa Dogelui.)

Stăpâne —,
Otomanul, hotărârea ce şi-o luase, şi-a schimbat:
Către Rhodos, nu spre Cipru flota 'ngrabă şi-a 'ndreptat.
Angelo Seniorul, astfel, mă trimise cu grăbire
Ca Senatului şi vouă, prea plecat să dau de ştire.

DOGELE (către consillu)

Dar aceasta 'ntorsătură ne-aşteptată, oare ce-i?

I-iul SENATOR

Fiind fără nici o noimă, este fără de temei.
Turcul pune 'n tot ce face viclenia şi-amăgirea.
Scopul lui, e să ne 'ncurce, şi de nu mă 'nşală firea,
Cyprul, pururi va rămâne puntul lui cel mai râvnit.
Iar de ce voeşte-aceasta, — lucru-i lesne de ghicit:
Pentru el, o însemnătate anumită Cyprul are.
Ştie zidurile sale fără nici o apărare.
Poate deci asalt să-i dee fără multe lovituri,
Pe când Rhodos piept i-ar ţine cu trufaşe 'ntărituri.
E de-ajuns atâta numai, ca să n'avem îndoială
C'ar putea să cadă turcul până 'ntr' astfel de greşală!
Cum? să-şi părăsească prada ce uşoară e de prins
Pentru alta şi mai mică, şi cu mult mai grea de-atins?...
Când uşor i-e să ia Cyprul numai cât ar tinde laba,
Pentru ce să'nfrunte aiurea o primejdie, de geaba?

DOGELE.

Drept ai spus, — împrejurarea nici nu poate altfel sta...

OFIŢERUL.

Alte veşti sosesc acuma c'un trimis, măria ta!

TRIMISUL (plecându-se respectos.)

Prea cinstiţi Seniori, ştim astă-zi ce primejdie ne-aşteaptă,
Către care coastă-anume flota Turcilor se'ndreaptă.
La 'nceput cârmiau spre Rhodos. Mai apoi s'au răsgândit.
Când, la calea jumătate, iacă'n larg s'au şi 'ntâlnit,
C'un alai întreg de vase de rezervă. Chibzuiră
Sub o singură comandă să pornească.

I-iul SENATOR (către senatori)

Nu mă miră, —
Ce spuneam mai adineauri? (către matelot)
Câte-or fi? Le-aţi dat de rost?

TRIMISUL.

Trei-zeci. Iar escadra 'n urmă pânzele 'ntorcând, le 'ntinse
Cârmì bordul, și în goana-a sute de lopeți, împinse
Drept spre Cypru. Dar Montano, bunul meu stăpânitor,
Prea plecată voastră slugă, cum surprinse mersul lor,
Mă trimise, și prin mine, roag'a voastră adunare
Ca acestei vești să deea toată 'nalta ei crezare.

DOGELE.

Lucru-i limpede. Nici vorbă că 'ntr'acolo se reped;
Fie! (către I-iul Senator) Unde este oare Marcus Lucicos?

I-iul SENATOR

Eu cred
Că se află la Florența...

DOGELE (către ofițer)

De-i așa, să i se scrie
Cu întâia poștă, grabnic, — la Veneția să vie.

I-iul SENATOR (zărind pe noii veniți)

(Brabanțio, Othello, Iago și ofițerii cu torțe și arme intră.)

A! Brabanțio, Othello... Chibzui-vom mai cu spor...

DOGELE.

Vino, vrednice Othello, dă-ne tu un ajutor;
Vijeliei otomane îndrăznețe, curmă șiru-i.
Ție cinstea, ție grija să duci lupta, și să birui.

(zărind pe Brab.)

A! Brabanțio e-aicea! Monseniore bun venit!
Nici nu te văzusem încă. Vii la timp. Ce te-a oprit
Să fii lipsă, când nevoe era fără 'ntârziere
Să ne dai în noaptea asta luminata ta părere?

BRANBANȚIO (cu un glas îndurerat, stăpânit, care trezește treptat, treptat atenția și interesul tuturora.)

Am și eu nevoe mare de 'nțeleptul vostru sfat,
Și de mă 'ngrijesc de mine mai întâi, — să fiu ertat.

Căci la ceasul ăsta-al nopţii, nu afacerile ţării
E cuvântul ce mă'ndeamnă tihna mea s'o dau uitării...
Cine sângeră ca mine sub un doliu ruşinos,
Lasă grija tuturora cu-o treaptă mai prejos.

(stins)

In durerea mea adâncă lumea piere, se cufundă,
Cum un fluviu se revarsă şi înghite tot sub undă!

DOGELE.

Ce s'a întâmplat?

BRABANŢIO.

(inecându-se) Copila, — ah...

I-IUI. SENATOR.

Ce este? A murit?
Nu se poate!....

BRABANŢIO.

Ba se poate... *pentru mine s'a sfârşit!*

(cu vehemenţă)

Mişeleşte i-a luat mintea şi pe urmă mi-a răpit-o.
Insă fără îndoială cu descântece-a vrăjit-o!
S'au slujit fără ruşine de un talisman ascuns,
Ticăloase elixire până'n sânge i-au pătruns,
Căci o fire sănătoasă şi de simţuri neprostită
Nu ajunge'n halul ăsta făr'o vraje-afurisită.

DOGELE. (in picioare solemn. Toţi se ridică)

Ori şi cine-ar fi cel care, prin mijloc nelegiuit
In iubirea-ţi de părinte vicleneşte te-a izbit,
Inşelând o feciorie castă, lesne'ncrezătoare,
Slovă legei îl aşteaptă ne'ndurat, răzbunătoare!
Iată pravila! Lua-vom din pedepse cea mai grea
Ce loveşte'n fărdelegea-i. Drept chezaş stă cinstea mea.
Implini-voi pedepsirea fără să mă'nfrângă mila,
Chiar de-i fiul meu acela ce ţi-a necinstit copila.

BRABANŢIO. (eşind în faţă)

Bine Doge... Ticălosul iată-l, îl puteţi privi:
Da! E-Othello, — după care aţi trimis să vie-aci
Pentru-afacerile ţării!...

DOGELE ŞI SENATORII (în murmur)

Cum! Chiar Maurul? Isuse!

DOGELE.

Ştii Othello'n cinstea noastră, al tău nume cât de sus e.
Poţi ghici iubirea-adâncă din uimirea ce ne-a prins.
Dar... e grea învinuirea care cinstea ţi-a atins!
Ce răspunzi la toate acestea?

BRABANŢIO. (impacientat)

Ce răspuns! un altul nu e:
Cât de mult am drept să-l blestem, — singur poate să v'o spue.

OTHELLO. (Inclinându-se inaintea senatului cu eleganţă şi vorbind cu o mare seninătate)

Da, prea luminate Doge, prea puternici senatori,
Da; la mine este fiica naltului senior de faţă.
Dar unitu-ne-am ursita şi pe moarte, şi pe viaţă.
Iată în procesu-acesta vina mea de neiertat.
Până'aci, — nu mai departe, mă simt însă vinovat.
Eu, am vorba înnăsprită: ca ostaş, nu sunt din fire
Hărăzit, — cu darul păcei: meşteşugul în vorbire.
Eram mic de vârstă... poate, şapte ani să fi avut,
Şi în lagăre, prin corturi, cu soldaţii am crescut.
Eu, de lucrurile lumei am rămas străin de tot.
Ce se leagă cu răsboiul, atât ştiu, atâta pot.
Drept aceia, când mă apăr fără nici-o'ndemânare,
Nu e teamă c'o s'adaog vorbei, flori amăgitoare.
Şi de'ngăduiţi, mi-oi spune viaţa'ntreagă pe de rost
Basmu'ndrăgostirii noastre pe de-a'ntregul, cum a fost:
Prin ce vrajă ne'nţeleasă, prin ce farmece nespuse
—Căci aşa e'nvinuirea ce aice mi se-aduse—
Inima copilei sale către mine s'a deschis.

BRABANȚIO.

Cum? ea care-odinioară, ca din spaima unui vis
Tremura privind mai bine fața ta întunecată,
După tine, un sălbatec, să s'aprindă-așa, deodată?
Și de dragul tău să-și uite — o! nici a gândi nu pot —
Neamul, cinstea, tinerețea, caracter, avere, tot?
Nimeni n'ar putea să creadă că o fată-așa curată
Și-ar putea până'ntr'atâta pierde simț și judecată
Incât surdă să rămâe la al spaimei sale'ndemn;
Nu! în fața faptei sale, fiecare vede-un semn
Că prin vraje necurată și-ale iadurilor furii
Tu ai pus în ea pornirea contra legilor naturii.

DOGELE.

Bănuiala nu-i o probă, — vă mai trebue dovezi
Mult mai limpezi, hotărâte, — unde crima poți s'o vezi.

I-iul SENATOR.

Dar vorbește tu Othello, — nu cumva prin vre-o magie
Tainică, ne'ngăduită, tulburași o feciorie?
Sau avântul cald, puternic, isvorît din gând curat
Intr'un dor de fericire pe-amândoi v'a'mbrățișat!

OTHELLO.

Rog, chemați pe Desdemona; — este'n sala cea de arme
Să vorbească ea'naintea tatălui, — ea să-l desarme.
Dacă glasul ei vr'o vină va svârli asupra mea,
Luați-mi rangul, — iar pedeapsa, cad'asupră-mi cât de grea!

DOGELE.

Să s'aducă Desdemona! (o suită înconjură pe Iago)

OTHELLO. (către Iago)

Mergi cu dânșii, și le-arată...
Tu cunoști mai bine locul... (senatorilor) Pân'atunci, deocamdată,
Vă voi spune cu aceiași umilință de-adevăr,
Cum m'ași spovedi'naintea Cerului, de-a firapăr,

Mijlocul firesc prin care câştigatu-i-am iubirea,
Şi cum ea, a pus la rându-i, pe-al meu suflet, cucerirea.

DOGELE (îi face semn să'nceapă).

OTHELLO.

Tatăl mă iubea, şi-adesea, i-am păşit al casei prag.
De trecutul vieţii mele mă'ntrebà mereu, cu drag.
An cu an voia să ştie ce asalturi, şi ce lupte
Am avut, şi cum trecut-am prin necazuri ne'ntrerupte.
Şi, — i-am povestit viaţa mea de prunc înstrăinat,
Cum m'a aruncat restriştea când pe mări, când pe uscat,
Sbuciumul la muchea groapei, — cât p'aci să-i umplu golul
Şi cum totuşi ca prin farmec morţii datu-i-am ocolul —
Cum m'au prins vrăjmaşi, — chinuri câte nu mai pot să spun,
Cum am fost vândut ca robii într'un lung şi trist surghiun,
Şi răscumpărat, — ce ape străbătut-am, ce pământuri
Băntuit de ici de colo de protivnicele vânturi,
Printre peşteri, printre ocne, prin pustiuri arzătoare
Printre munţi cu vărfuri sterpe, albe pururi de ninsoare!
Zugrăvitu-le-am în urmă, depărtate triste ţări
Unde om pe om mănâncă în sălbatece sărbări.
Ale nordului popoare — fel de fel, să tot înnumeri,
Cu hidoasele lor gâturi ce le cresc mai jos de umeri. (¹)
Desdemona la o parte, ca şcolarul, nemişcat,
Asculta cu ochii ţintă şi cu trupu'nfrigurat.
Aşa mult nu vrea să piardă şirul lungilor istorii,
Că de se'ntâmpla pe-afară s'o mai cheme servitorii
Isprăvea cu ei de grabă şi'napoi venea curând.
Ochi în ochi sorbea cuvântu-mi, cu nesaţiu, tremurând...
Eu, văzând c'ar vrea să ştie toată viaţa mea de luptă,
— Căci abia o auzise, la tot pasul întreruptă —

(¹) Ilustrul navigator sir Walter Raleig, contimporan cu Shakespeare afirmà a fi văzut în Guyana creaturi de acestea stranii purtând capu înplântat în piept. Nu-i dar de mirat că, sub autoritatea unei asemeni afirmări, poetul să se fi servit de această fantastică mărturie.

Prind prilejul, şi'ntr'o seară, — gândul nostru avea ecou —
Ea mă roagă basmul vieţi-mi să i-l spun întreg, din nou.
I l'am spus, — şi lacrimi limpezi, mari, tăcute, picurară,
Lung, de mila mea; suspine glasul ei întretăiară.
«O! ce stranie viaţă! M'a mişcat aşa de mult
Zise ea — încât mai bine aşi fi vrut să n'o ascult.
Totuşi, dac'ar fi ca soarta să-mi aleg chiar eu, aşi cere
Soarta mândră-a vitejiei zămislită în durere!»
Blând mi-a mulţumit şi'n urmă alintată mi-a răspuns,
De-oi aflà că vr-un prietin o iubeşte într'ascuns,
Să'l învăţ povestea vieţi-mi să i-o spue ca şi mine,
Dacă vrea s'o cucerească. Inţelegeţi foarte bine:
Admirându-mă'n primejdii, — ei iubirea i-a încolţit.
Mila sa trezi la rându-mi dragostea, — şi ne-am iubit!
Iată-mi spovedită toată, tainica vrăjitorie!
Dar Desdemona soseşte... Intrebaţi-o...

DOGELE (lui Brab).

Chiar şi mie
Se puteà'ntâmplà... Juneţea în iubire n'are scut.
Insă-şi fiică-mea în faţa lui învins'ar fi căzut.
Monseniore! Pe mânie, omul înţelept stăpân e.
Din tot răul, iea de-apururi binele cât mai rămâne.
Tot mai este bună arma chiar atuncea când s'a frânt,
Pentru cine la'ndemână n'are alta...

BRABANŢIO.

Un cuvânt...
Să mărturisească însă-şi Desdemona, dacă poate,
Că'n răpirea ei, de vină, e şi ea pe jumătate!
Şi să mă'nfieraţi nevrednic, dacă eu am defăimat
C'un cuvânt pe omu-acesta, peste ce-i adevărat.

(către Desd).

Vino fata mea şi spune limpede, în conştiinţă:
Cine ţi-e stăpânul vieţei, după buna cuviinţă
Dintre toţi câţi vezi aice adunaţi în jurul tău?

DESDEMONA (sigură).

Datoria mea, o tată, are şi ea două laturi:
Ţie-ţi datoresc viaţa, griji, vegheri şi bune sfaturi.
Jur că scump te port în suflet ca'ntrecut şi'nviitor.
Fiica ta sunt doar, — şi fi-vei tatăl meu şi-al meu senior.
Dar bărbatul meu — e-acesta! Precum mama mea odată,
Increzându-ţi-se 'ntreagă părăsi cămin şi tată,
Astfel sunt datoare-acuma, — pentru acelaş bun cuvânt, —
Ca sub scutul lui Othello să rămân pîn'la mormânt.

BRABANŢIO (hotărît).

Nici o vorbă! Imi ajunge!
(Dogelui),
Serenissime, — poruncă
Daţi ca treburile ţării să ia loc; avem de muncă!
(ridicând ochii la cer)
Decât i-aşi fi dat viaţă, mult mai bine, aşi fi strâns
O copilă de pe drumuri. N'aşi fi fost acum de plâns.!
(lui Othello cu mânie surdă, arătând pe Desdemona).
Toată inima mea ia-ţi-o! Poţi să ţi-o păstrezi! o! maur...
Dacă nu mi-o luai cu sila, nu ţi-o dam pe munţi de aur.
(Desdemonei).
Iară câtu-i despre tine, — slavă Domnului ceresc
Că nu'mi dete şi-alte fete 'n grija mea... O! mulţumesc!
Numai cugetând la tine, le-aşi fi pus în lanţ de fer.
Le-aşi fi chinuit, — din tată mă schimbam în temnicer.
Doge, — am sfârşit
(cade zdrobit pe scaunul rezervat la masa consiliului).

DOGELE.

Mă iartă dacă'nlocu-ţi iau cuvântul
Poate vorba-mi bătrânească ţi-a grăbi consimţământul!
(sentenţios).
Când nădejdea cea din urmă ţi s'a stins, şi te-a lovit
Cel din urmă din necazuri, — cu durerea, ai sfârşit.
Plângi o pierdere? Ea creşte în pustiul tău de jale.

S'a'ntâmplat! La ce cu lacrimi, s'o întorci mereu din cale?
Când izbit în creștet, soarta la pământ te'ngenuchiază,
Bate-ți joc de ea! Căci astfel furia-i se micșorează.
De zâmbești când hoți de pradă, îi prădezi și tu puțin.
Dar, te furi pe tine însuți de te mistui în suspin.....

BRABANȚIO (cu amărăciune fină).

Deci când Turci fură Cyprul, după'asemenea părere
Să-i lăsăm! Să râdem! — Râsul, e a obștei mângâere!
Poți s'asculți de sfatul ăsta în anume mici dureri,
Când ți-ajunge mângâerea ce la vorbe seci o ceri.
Dar rămâne și cu sfatul, și cu chinul, cel ce are
Doar un reazăm în durere: biata inimei răbdare.
Hei! proverbele acestea, au și miere, și absint,
Cum le'ntorci, — sunt echivoce, și mai totdeauna mint!
Vorbele rămân tot vorbe, și n'am auzit vr'un sfat,
Prin urechi să-și facă pârtii într'un suflet sfâșiat!
Dar mizeriile mele, să le dăm acum uitării...
Domnilor, vă rog... să trecem la afacerile țării.

(La un semn al Dogelui, senatorii își reiau ținuta de ședință și rămân atenți cuvântului său)

DOGELE (către Othello).

Cyprului, voesc să-i dee otomanii un asalt.
Dovedit e, — și pericol mai de seamă, nu e alt!
Slăbiciunea noastră-acolo o cunoști prea bine care-i.
Greutatea apărării știi deasemenea ce mare-i,
Guvernorul dându-și seama a cerut numai decât
Ca'să vie 'n locu-i, grabnic, un urmaș mai hotărît.
Lumea crede, 'n tine, simte că i-ai fost mântuitorul.
Iar Senatul întărește tot ce a glăsuit poporul.
Vei primì primejdioasa cinste — d'asta nu mă'ndoi,
Deși scurta-ți fericire s'ar umbrì de-acest războiu!

OTHELLO.

Luminați seniori! Am și eu un despot: obișnuința.
In culcuș de-oțel și piatră dânsul mi-a călit ființa.
Pe-un pat așa, mi-e somnul sănătos, și mult mai lin.

Dacă nu-i războiu, Othello nu se simte om deplin.
Doar la muncă, în primejdii ce încearcă o armată,
Simt că sufletu-și găsește firea mea adevărată.
Fericit că împotriva dușmanilor m'ați trimes,
Mulțumiri v'aduc! Cerca-voi să fiu vrednicul ales.
Dar plecând, — o rugă numai ascultată-aşi vrea să fie:
Cer bunăvoința voastră pentru tînăra-mi soție.
Ea'n Veneția rămâne; dați-i rangul unei stări
După sîngele-i de viță ce-i din floarea astei țări.
Să s'aşeze-o streajă'n poartă-i cum pe drept i se cuvine,
Ca în lipsa mea să poată fi cinstită de oricine.

DOGELE.

Fără nici o îndoială tatăl său o va primì...

BRABANȚIO.

Eu! Nu vreau!

OTHELLO.

Nici eu!

DESDEMONA.

Firește că nici eu nu aşi voi!
Vreau să cruț pe tata... poate chipul meu să nu-i mai placă

(cu ezitare).

Insă, Serenisim Doge... aşi avea o rugă dacă
Vreți să v'aplecați urechea... aşi voi, cu voia Ta...

DOGELE (încurajând șovăirea ei).

Spune Desdemona, spune, ce-ai voì?

DESDEMONA.

De este-așa...
Fie! — Cât mi-e drag Othello, voi și toată lumea știe.
M'am luat de piept cu soarta numai ca să-i fiu soție!
Darurile firei sale inima mi-au îmblânzit,
Și în nobilul său suflet chipu'ntâi i l'am zărit.
Gloriei strălucitoare, vredniciei lui viteze,
Inchinatu-le-am ursita, viața mea, — să le vegheze!

Dacă dânsul pleacă'n lupte fără mine, — mi-aţi răpit
Cultul asprei lui religii pentru care l'am iubit.
Dar, cu ce să umplu golul lipsei lui, de nu cu plânsul?
M'ar înăbuşi urâtul (hotărâtă rugătoare)
Aşi voi să plec cu dînsul!

OTHELLO (cu elan).

Impliniţi-i rugăciunea şi dorinţa-i ascultaţi
Căci nădejdea ei, la voi e, O! seniori prea luminaţi!
Cerul iau de mărturie, că nu cer îngăduirea,
Pentru setea nerăbdarei ce mi-ar da-o fericirea!
Nu! avânturile tineri nu mai sburdă! — le'mblînzesc.
Insă vreau să-i fiu prielnic, să-i arăt cât o iubesc.
Nu, nu credeţi că Othello ar scădea din vitejie
Lângă dulcea-i Desdemonă! — Datoria-i, datorie!
Zeul Cupidon vre-odată dacă'n somn m'ar aţipì
Şi puterile-mi de cuget şi de faptă mi-ar topi,
In cât poftele-mi, să surpe datoriile din mine,
Bucuros dau voe atuncea ori şi căror gospodine
Ca din coiful meu să-şi fac un tipar pentrn cuptor
Inima-mi luând drept ţintă la batjocurile lor!

DOGELE.

Voia toată-aveţi să faceţi precum inima vă cere.
Dar o singură poruncă nu adastă'ntârziere:
Trebue ca noaptea asta, fără greş, să fiţi pe drum.

DESDEMONA.

Noaptea asta? (¹)

DOGELE. (cu hotărâre.)

Noaptea asta!

(¹) Ediţiunea din 1623 nu are această exclamaţie a Desdemonei urmată de respunsul Dogelui. Ediţia lui Charles Knigt o trece sub tăcere. Dar aproape toate ediţiile moderne, o dau. — Am menţionat-o, fiind în adevărul situaţiei.

OTHELLO (calm).

Gata sunt să plec ş'acum!

(apoi Othello vorbeşte încet Desdemonei)

DOGELE (către senatori).

Mâini la ceasurile nouă vom deschide iar şedinţă.
Tu Othello, vei alege un om vrednic de credinţă
Dintre ofiţeri, în mâna căruia să pot lăsa
Hotărârele pe cari punt cu punt, le vei urma.
El te va'nsoţi de-aproape...

OTHELLO.

Dacă-a Voastră Seniorie
Se'nvoeşte să-l primească, — omul care-mi pare mie
Credincios, şi'n vorba cărui totdeauna-am pus temei
Este Iago, — dânsul are grija tinerei femei.
Tot ce Inălţimea voastră va găsì să-mi dea de ştire,
El sub ochi-mi le-va pune, eu le-oi da îndeplinire.

DOGELE (aprobând, lui Othello, apoi coboară treptele).

Fie! (către ceilalţi)

Noapte bună vouă tuturor. (lui Brab.) Nobil senior!
Dacă-i drept că o virtute are'n propriu-i isvor
O ascunsă frumuseţe, — atunci uită tot necazul!
Ginerele tău nu are negru, nici pe sfert obrazul
Pe cât e de alb în suflet!

I-ul SENATOR.

Maur vrednic, bun rămas
Vezi cu drag de Desdemona!

BRABANŢIO (ironic).

Şi veghiaz-o pas cu pas!
Ochi deschişi ţinteşte-asupră-i, căci alunecă la rele.
A'nşelat întâi pe tatăl, — ar putea să te înşele!

(El ese mândru şi fără a arunca nici o privire asupra ficei sale. Desdemona înclină capul cu tristeţă. Dogele şi mai mulţi senatori vin şi i se înclină inainte-i, şi strâng mâna lui Othello Toţi es afară de Othello, Desdemona Iago şi Roderigo care sta mai la o parte.)

OTHELLO (lui Brab. cu foc).

Chezăşie-mi pui viaţa pentru sfânta ei credinţă!
(către Iago)
Iago-afacerile ţării ar putea fi'n suferinţă
De-aşi întârzia, — de aceia Desdemona va pleca,
Cu voi. Eu ţi-o las în seamă. Roagă pe femeia ta
S'o'ngrijească de aproape, Când nu-s vânturi şi nu plouă,
Ia un vas solid, şi pleacă în spre Cypru cu-amândouă.
(către Desd.)
Desdemona! Vin, iubirei să 'nchinăm un singur ceas!
La cântatul rândunicei, mâini ţi-oi zice bun rămas.
Hai, avem atâtea lucruri înainte de plecare!
Nu uità că timpul fuge! Othello şi Desd. es)

RODERIGO.

O prietine!

IAGO.

Ce-i oare?

RODERIGO.

Ştii ce-mi trece-acum prin minte?

IAGO (nepăsător).

Gândul cel mai năsdrăvan:
Să te duci d'adreptu-acasă şi să dormì ca un buştean.

RODERIGO.

Nu! — să mă înnec în gârlă!

IAGO.

Fă te rog aşa prostie.
Şi-apoi chiar să scapi, vei pierde toată-a mea prietenie!

RODERIGO.

Ba, prostie e viaţa! — Când ţi-e traiul amărât,
Moartea — doftor, — îţi prescrie ca să mori numai decât!

IAGO.

O! ce mişelie! uite, împlinesc abià pe lume

Douăzeci şi opt de-roze; dar de când cunosc anume
Care-i binele şi rául, n'am putut deosebì
Om deştept, să ştie singur, el pe sine-a se iubì.
Eu s'ajung în halul ăsta să mă 'nnec pentru-o drăguţă?
Mi-aşi schimbà mai bine treapta mea de om, pentru-o maimuţă!

RODERIGO.

Ce să fac? O! Doamne, Doamne.... ştiu, amorul meu-i nătâng
Dar nu pot să-l smulg din mine... Am doar lacrime să plâng!
N'am tăria, n'am nici leacul...

IAGO (cu elocuenţă îngrijită):

Moft de fire costelivă.
Omul e ce vrea, Rodrigo, chiar când doru-i stă 'npotrivă.
Viaţa lui, e o grădină, iar voinţa-i grădinar,
O doreşti în înflorire cu răsaduri de preţ rar?
Sau omizilor vei da-o, ca s'o laşi părăduirii?
Vreai urzici să crească 'ntrânsa, — ori să crească trandafirii?
Busuioc voeşti, ori cimbru să miresmue din foi?
Răsădi-vei plante multe, ori ai vrea d'un singur soi?
In arendă o dai Lenei ca să-şi presure ciulinii,
Ori dibaciu, i-aştepţi rodirea sub puterile luminii?
Toată-alegerea atârnă dela tine: cum te 'mpaci.
De eşti om, tu ai puterea după gustul tău s'o faci.
Are cumpăna vieţei două tăvi: aici e leacul!
Stă într'una judecata, — în cealaltă şade dracul.
Cât ce poate fiecare trage greu de partea lui.
Un gând drept, — şi poţi pe Dracul cu nomol cu tot să-l sui!
Altfel? poftele ce 'n tine clocotesc, îşi varsă râul.
Ai o stavilă la toate: Judecata ţie-şi frâul.
Şi dorinţi ce sar, nechează dintr'al trupului imbold
Patimile arzătoare ce te'ncalică pe şold,
Sunt stârpite, — cum de brumă-i veştejit bătutul strugur.
In amor închis e răul, ca un vierme 'nchis în mugur...

RODERIGO.

Zis-ai drept?

IAGO.

Am zis: iubirea e desfrâul ipocrit,
Vierme 'n pânză de mătase, — şi-am zis foarte nimerit;
Astfel, fii bărbat ce dracu! Rupe sforile păpuşii.
Să te'nneci! S'asvârlă 'n gârlă doar pisoii, căţeluşii.
N'am jurat să-ţi fiu prieten în zadar, — ci să-ţi ajut.
(insinuant)
Mai prietin ca acuma nu ţi-am fost nici când, — fii mut!
Ia-ţi o pungă grea de aur, şi fii gata de plecare.
Vin cu noi, — maschează-ţi însă chipul sub o barbă mare.
Pune-ţi bani în pungă însă tinere, atât îţi spui:
Desdemona, n 'o să moară prea mult timp de dragul lui.
El de-asemeni, — foc de pae, cum i-a fost întâi iubitul
O să vezi, că foc de pae o să-i fie şi sfârşitul.
Umpleţi punga şi aşteaptă: Maurii sunt schimbători
In amor. — Tu, bani adună, bani de aur sclipitori!
Hrana dragostei îi pare dulce azi, ca ananasul,
Mâine însă lăcomiei săturate-i bate ceasul!
Atunci dulcele se face ca şi ghinţura de-amar.
Trupul ei va'ncepe'n friguri să se răsvrătească iar
Şi'n atingerea hidoasă c'un asemeni om, să ardă
De dorinţa ca alături de un tânăr să se piardă!
O să-l schimbe! De aceia nu uita, — e de folos:
Punga doldora să-ţi fie. Iar de-ţi pare că-i frumos
Să te pedepseşti de geaba, — cel puţin ia altă cale,
Nu a prostului ce'n gârlă, după maluri se prăvale.
Nu, — să nu-ţi lipsească banii. Ar fi chiar surprinzător
Ca infernul să nu-mi vie la nevoe 'n ajutor,
Şi să nu putem să rupem sfânta, şubreda unire,
Intre un pribeag sălbatec şi-o Signora aşa subţire!
Crede-mă, femeia asta vezi tu? o să fie-a ta.
Insă ia cu tine aur, mult: cât în puteri ţi-o sta.
Şi dă dracului prostia să te'neci, aşa.. zadarnic!
Dacă, dragul meu, îţi pare totuşi traiul prea amarnic,
Spânzură-te, însă *după* ce i-ai fost intim amic,
Nu aşa, — să pierì în gârlă până nu ţi-a dat nimic!

RODERIGO.

Şi în planurile acestea, o nădejde dac 'aşi pune
Pe credinţa ta, pot oare să mă bizui? Sincer spune!

IAGO.

Da! fireşte.. dar te'ntreabă mai întâi: sunt bani, ori nu-s?
Ţi-am mai spus-o, şi acuma ţi-o mai spun cu fruntea sus:
Il urăsc pe Maur; — ura, inima mi-o strânge 'n ghiare.
Ura ta, de-asemeni este tot cât e şi-a mea de mare.
Să ne răsbunăm! Dă-mi mâna! Vezi aşà. Acum poţi...
Vestejeşte fericirea în culcuşul lor de soţi,
Tu ai dreptul la plăcere! — eu? ha! ha! să râd cu hohot!
Multe es din sânul vremei când le bate straniul clopot.
Mergi nainte, umpleţi punga, fii tihnit, şi-om mai vorbì,...
Chibzui-vom totul mâine.

RODERIGO.

Unde ne vom întâlnì?

IAGO.

Vin la mine acasă.

RODERIGO

Bine. Mâine dis de dimineaţă!

IAGO.

Bun. Adio, şi-aminteşte-ţi...

RODERIGO.

De ce-anume?

IAGO.

De povaţă.
Nu cumva să faci prostia, — de mâhnire să te'nneci!

RODERIGO.

Nu! decât în vadul rece, mult mai cald în pat petreci.
O să-mi vând averea toată, cred c'atât o să-mi ajungă.

IAGO.

Du-te dar, şi ţine minte: bani în pungă, bani în pungă!
(privind după Roderigo cu dispreţ)
Punga prostului-i datoare bir deşteptului sărac.
Mi-aşi clintì înţelepciunea de-aşi voi altfel să fac.
Cum? Degeaba să-mi stric vremea c'un năuc, c'un pierde vară
Fără să petrec pe contul pungei lui? Aşi fi de-ocară!
Maurul, a! altă vorbă. Il urăsc ca pe-o năpastă
Lumea tot sporovăeşte că iubita mea nevastă
L'ar fi cuibărit odată în alcov la mine chiar.
Probe *nu am*, însă lumea se înşală foarte rar.
Bănuiala sfredeleşte! — Crud prilej de suferinţă!
Voi lucra, ca şi cum faptul ar avea curat fiinţă!
Maurul se'ncrede'n mine, mă cinsteşte — asta-i bun!
Cassio, — a! iacă unul minunat! In joc să-l pun;
E frumos, — să văd... ei drace cum aşi face să-i iau locul?
Elegant, obraji de piersic, tip de-amant ce-şi ştie jocul,
Pregătit e până'n unghii o virtute să sucească.
Maurul, — săracul, este însăşi cinstea omenească!
Mândru şi naiv, e gata să te creadă ori şi când
Om de treabă, de te-aude cinstea'n formă lăudând.
Aştia se duc mai lesne de căpăstru, ca măgarul!
Hai păianjene! urzeşte-ţi pânza'n taină, să-ţi văz darul!
Iar tu iad, nuntit cu noaptea, naşte-ţi fătu'ngrozitor,
Zămislit spre spaima zilei, fruct de ură — şi amor!

(Va urmà).

D. NANU

IOAN MAIORESCU (1)

(Schiţă biografică).

G. Bariţ în *Istoria Transilvaniei*, ajungând cu povestirea faptelor în anul 1864, anul morţii lui I. Maiorescu, nu uită a mai spune două-trei cuvinte despre acela căruia îi fusese „amic intim începând din clasele gimnaziale până la sfârşitul vieţii lui“, adăogând că „O biografie genuină [adevărată] a lui Ioan Maiorescu, demnă de valoarea, eruditiunea şi de meritele lui, numai fiiu-său e în stare să o dea Românilor“.

Biografia aceasta, scrisă de către cine ar fi dorit Bariţ să fie scrisă, din motive ce se înţeleg uşor, nu o avem. Singura biografie a lui I. Maiorescu, până acum, ne-a dat-o G. I. Ionescu-Gion, în *Portrete istorice*, care e mai mult o simplă schiţare a vieţii şi a faptelor lui Maiorescu. Dealtminteri, Gion nici nu putea să dea mai mult, — materialul necesar neavându-l încă la dispoziţie când şi-a publicat studiul, mai întâiu în *Revista Nouă*. O încercare mai amănunţită o dăm prin lucrarea de faţă.

Dar, din motivele amintite şi în Prefaţă, suntem departe de a crede să fi realizat dorinţa şi a lui Bariţ şi a noastră chiar. Simţim înşine că, cu toată bunăvoinţa noastră, I. Maiorescu ar fi trebuit să aibă parte, cu adevărat, de un biograf de talia aceluia pe care îl indică Bariţ.

Oamenii mari, ca şi eroii, nu-şi găsesc în totdeauna istoricii pe cari i-ar merita, şi I. Maiorescu e unul dintre aceştia.

---

(1) Din lucrarea: *Ioan Maiorescu*, scriere comemorativă cu prilejul Centenarului naşterii lui: 1811—1911, de N. Bănescu şi V. Mihăilescu, Bucureşti, Tipografia Românească, 1912.

E de ajuns ca cineva să străbată paginile ce urmează ca să înțeleagă singur, prin el însuş, mai mult decât am putut noi să dăm, că I. Maiorescu, — dacă nu s'a ridicat la înălțimea lui Mihail Kogălniceanu, dacă nu ne-a dat vreo operă ca Mihaiu Viteazul al lui N. Bălcescu sau vreo cuvântare strălucită ca discursul lui Simeon Bărnuț,— a fost, totuş, unul din marii oameni ai generației sale dela 1848, care a luptat cu vorba şi cu fapta, oriunde a fost pus, numai și numai pentru interesele țerilor române şi ale întregului popor român.

Născut în Ardeal, unde şi-a făcut și studiile, dela cele mai elementare până la cele mai superioare, continuate la Pesta şi la Viena, — la 25 de ani, Maiorescu a trecut printr'una din crizele acelea mari sufleteşti cari hotărăsc soarta celor aleși, așà cum bunioară ne povesteşte Ernest Renan în amintirile sale. Destinat, prin învățătura ce o primise și prin dorința părinților săi, ca să se facă preot, Maiorescu, deşi bun creştin, nu s'a împăcat niciodată cu teologia și cu spiritul acela de disciplină oarbă în care își trăia viața, atunci ca și acum, cea mai mare parte a clerului. Deprins să cugete, şi să cugete liber, Maiorescu a văzut repede că nici preoția nu e de el, nici el de preoție.

Deşi lipsit de mijloace și, prin urmare, gata de a se preoți ca să aibă cu ce să trăiască, Maiorescu a făcut pasul hotărâtor al vieții sale: A părăsit Ardealul şi a trecut în Țara-Românească, făcându-se *învățător* la o şcoală începătoare de copii la Cerneți, el omul învățat, a cărui cultură i-ar fi putut deschide porțile chiar ale unei Universități. A venit să îndeplinească, astfel în Oltenia, rolul pe care îl îndeplinise marele său innaintaş, Gheorghe Lazăr, în Muntenia.

Oricare alt exemplar omenesc şters s'ar fi mulțumit cu viața asigurată şi tihnită a preotului, supus oricărei stăpâniri, ştiind că sabia nu taie capul plecat, propovăduind și învățând ceeace însuş, de multe ori, nu crede. Chiar el

va auzì pe un preot spunându-i că „îi e silă de dogmele religiei“. Maiorescu n'a făcut astfel. În setea lui de libertate de gândire ca și de acțiune, simțind în el puteri pentru câmpuri mai largi de activitate, a preferit o situaţie mai umilă, primejduită, uneori, chiar cu preţul vieții sale, numai ca să rămână întreg, cu felul său de a cugeta, de a simțì și a lucrà, fără fățărnicie, nici față de el, nici față de alții, fiind astfel înainte de toate, un suflet curat și sincer, trăind cum vorbià, și vorbind cum trăià. Curățenia și sinceritatea aceasta sufletească, față de el și față de alții o întâlnim numai la unii din contemporanii săi, la Munteanul Bălcescu, la Moldovenii Negri, Kogălniceanu, Cuza și la Ardeleanul Avram Iancu.

Sinceritatea aceasta, semnul celor aleși între aleşi, e nota caracteristică a sufletului lui I. Maiorescu. Ei îi datoreşte toate suferințele vieții sale, dar tot ei şi admirația urmașilor.

Găsise şcoala dela Cernețì în așà hal „încât păreà părăsită de ciumă“. Geamurile sparte, fără uşi, și școlarii risipiți. În mai puțin de un an lucrà în așà fel încât munca şi zelul său îl transferară la cea mai mare şcoală a Olteniei, la școala centrală a Craiovei, actualul liceu „Carol I“. Timp de zece ani, dela 1837—1848, cu o întrerupere de un an, dela 1842—1843, profesorul și directorul craiovean a lucrat cu atâta dragoste de şcoală, încât a câștigat iubirea şi a elevilor şi a concetățenilor săi. Fiind un om luminat, cel mai luminat dintre Craioveni, s'a impus tutulor căpeteniilor şi boierilor. Comitetul de inspecție dela București, care asistase la cursurile sale, puteà să spună în raportul său că „d-l I. Maiorescu se vede a fi *născut* pentru creşterea tinerimii“.

Conștiința aceasta a marii însemnătăți pe care o are învățătorul în viața unui popor, pe care alte popoare au dovedit-o cu prisosință, cum bunioară e poporul german, o aveà şi Maiorescu. „Toți cari-i călcăm pe pământul ei

[adică al patriei] şi ne hrănim din bunătăţile ei suntem datori a aduce la sfântul ei altar aur, argint sau fier, fieşcare după putinţa sa. Pietre nepreţuite pune pe acest altar acela care dă patriei prunci bine crescuţi".

Nu împlinise anul de şedere la Craiova şi o straşnică furtună s'a deslănţuit asupra capului său, furtună ce erà să-i coste viaţa. Un articol publicat în „Foaia pentru minte, inimă şi literatură", a lui Bariţ, a ridicat în contra lui pe ignoranţii şi Beoţienii vremii lui. Între cei cari iscăliseră acel protest al stupidităţii omeneşti erà şi unul din bunii lui prieteni. Destituit din slujbă, târât prin Bucureşti pentru judecată, care se amână şi nu se ţineà mai repede, ca să se aleagă într'un fel sau altul; îndatorat şi sărac, fără alte resurse de nicăeri; de curând însurat şi aşteptând ca soţia să-i nască pentru ca, în urmă, să rămână pe drumuri, împreună cu familia sa, — I. Maiorescu a plătit cu grele şi amari suferinţe, nu greşelile şi păcatele sale, ci greşelile şi păcatele cele multe ale prostiei şi răutăţii omeneşti. A trebuit să facă *mea culpa* ca să i se redeà profesoratul, onoarea şi chiar viaţa, căci, dacă ar fi fost destituit, în situaţia în care se găsià, nu-i rămăsese decât să-şi ridice viaţa ca să scape cel puţin pe alte două fiinţe nevinovate de ruşine şi de mizerie.

Această întâmplare, nenorocită pentru el, a avut însă şi urmarea de a-l face mai precaut şi de a fi constatat şi prin el că proştii sunt, din nenorocire, foarte mulţi şi foarte răi. Critica contemporanilor săi a lăsat-o la o parte şi şi-a văzut de şcoală, nu numai învăţând pe copii dar şi pe părinţii lor şi pe concetăţenii săi.

Şcolarii îl iubiau, — cei cari mai trăiesc, şi azi, vorbesc cu căldură şi admiraţie de el, — părinţii copiilor şi orăşenii îl respectau, iar autorităţile şcolare superioare îl ascultau uneori, alteori nu, având şi conflicte cu ele, provocate pe deoparte din cauza neînţelegerii lui de către autorităţi, cari nu se ridicau cu mintea până la adevărata

pricepere a intereselor școlii, așà cum le vedeà Maiorescu. Evenimentele dela 1848, fără a se fi amestecat în pregătirea lor, ca unul ce fusese numai profesor și nu se ocupase cu politica, l-au atras, totuș, în vârtejul lor. Și aici ca și în școală, Maiorescu s'a dovedit un om superior. Toate misiunile ce le-a primit a căutat să le îndeplinească până la abnegația ființei sale, periclitând chiar pe aceea a celor mai scumpi ai inimei sale.

Vrednic de luare aminte e faptul că, dintre toți revoluționarii, el singur s'a ridicat, la 1848, la apărarea intereselor, nu numai ale Țerii-Românești, care-l trimesese în misiune diplomatică, ci ale *tutulor,* țerilor române. N'a izbutit la Frankfurt, fiindcă nu la Frankfurt, ci la Berlin erà adevărata putere germană, și, afară de aceasta, „Republica română" își trăise scurta ei viață de trei luni. Rusia și Turcia o înnăbușise și stabilise vechiul regim, Maiorescu, ca și ceilalți revoluționari, a trebuit să ia calea pribegiei amare, lipsit chiar de mijloacele de existență.

Propunerea lui, însă, a formării unui mare Stat român, care aveà să cuprindă Țara-Românească, Moldova, și Ardealul, unite sub un Principe din Casa de Austria și sub protecțiunea Germaniei, merită toată atențiunea noastră. Fostul învățător dela Cerneți și fostul profesor dela Craiova, se ridicase, politicește, prin ideea aceasta, care-i aparțineà în întregime, deasupra tutulor contemporanilor săi, dintre cari, dacă unii se mulțumiau cu înlăturarea Protectoratului rusesc și restabilirea vechilor drepturi ale Porții, atâția alții nu știau nici ei ce voiau. „Dacia" așà cum o visau vizionarii nu se puteà realizà cum credeau ei. E drept că în împrejurările de atunci, nici ideea lui Maiorescu nu se puteà îndeplinì. Mijloacele însă nu erau cu neputință. Marea însemnătate a proiectului diplomatic a lui Maiorescu stă în aceea că el nu erà altceva decât însăș dorința Eroului, care realizase, însă cu sabia, ceeace Ioan Maiorescu căutà să îndeplinească pe cale diplomatică. Se știe că, în ziua când Mihaiu Viteazul s'a văzut stăpân peste cele

trei țeri române, visul lui nu mergea mai departe decât o stăpânire a celor trei țeri sub protecțiunea Casei de Habsburg, ca vasal al Împăratului. Dacă n'ar fi fost ucis, poate, cine știe, s'ar fi îndeplinit și acest vis, și, atunci, desigur alta ar fi fost desfășurarea istoriei noastre.

Maiorescu, în starea cunoștințelor istorice de atunci, — Bălcescu încă nu se apucase să pună acea „piatră a edificiului național", cum îi plăcea să numească istoria Eroului, pe care avea s'o scrie, nu numai cu sufletul dar și cu prețul vieții sale, — n'avea de unde să cunoască bine, nu numai politica lui Mihaiu, dar chiar faptele săvârșite de el. Maiorescu n'a murit la Călugărenii lui Mihaiu, unde voia să se ducă să se lupte și să moară pentru patrie, dar mintea lui ageră a prins un mare adevăr politic, ca și Eroul dela Călugăreni, pe care vremile de mai târziu l-au dovedit, cu prisosință, ca pe o maximă politică. Numai într'o unire a țerilor române și în o legătură mai apropiată cu un Imperiu german se poate asigura pe deplin existența poporului român în formă de Stat și ca națiune de sine stătătoare. „Unirea" dela 1859 și înclinarea Regatului român spre Germania arată că Maiorescu înțelesese și văzuse bine interesele adevărate ale poporului român.

Deosebirea între propunerea lui Maiorescu și politica lui Mihaiu, care în fond urmăria acelaș lucru, stà însă în aceea că mijlocul ales de Mihaiu, care fusese sabia, fusese cel mai bun și cel mai eficace pentru a clădì un Stat puternic, pe când acel propus de Maiorescu, fiind numai diplomatic, dacă nu erà din cele cu neputință de urmat, erà, totuș, problematic. Chiar când diplomația creiază o formă de Stat dreaptă, tot sabia va hotărî de soarta Statului aceluia.

Cât despre Principele din Casa de Habsburg, la care nu s'ar fi putut gândi niciodată Mihaiu, erà foarte explicabil din partea lui Maiorescu. Principele „străin" se impunea ca o necesitate tutulor oamenilor politici din vremea lui. Deosebirile de păreri veniau numai din aceea ca să se hotărască ca Principele să nu fie luat nici din o familie rusească, nici austriacă, ceeace a hotărît Divanul ad-hoc la 1857.

Oricum am privì acum lucrurile, din punct de vedere istoric, un fapt rămâne bine stabilit: Dacă dela Ioan Maiorescu n'am fi avut decât această singură idee, şi tot ar fi meritat o pioasă aducere aminte a românilor despre el şi despre acest *dualism austro-român*, pe care îl întrevăzuse cu aproape 20 de ani înainte de dualismul austro-ungar. Dar, cum am spus, străduinţele lui Maiorescu, dealtminteri ca şi ale celorlalţi agenţi, au rămas fără rezultate imediate şi, atunci, pribeag, Maiorescu s'a dus la Viena, unde a lucrat, pre cât situaţia lui de exilat i-a îngăduit, şi mai departe pentru interesele neamului său, de data asta în formele şi cu mijloacele şi cu puterile de care dispunea. În deosebi Ardealului i-a dat toată activitatea sa, neuitând şi cauza Românilor în genere, scriind prin presă, căutând să le facă simpatică şi cunoscută „cauza".

Şi la Viena, ca şi la Craiova, loviturile soartei l-au urmărit. Pentru că scrià la ziare, lucru oprit pentru funcţionari, după legile austriace, Maiorescu a fost *denunţat* de către acelaş prieten, Român şi el, căruia Maiorescu i-a răspuns, şi de data aceasta, la monstruozitatea ce o făcuse, tot cu binefacere.

Mai târziu, din cauza altor intrigi, tot din partea unor Români neînţelegători, a trebuit să-şi piardă şi postul, singurul lui mijloc de existenţă.

Fără nici o ocupaţiune, având timp liber, face o călătorie la acea ramură pierdută a elementului românesc din Peninsula Balcanică, la Istro-Români. Copil, încă pe băncile şcolii, se visà odată istoric şi filolog, ceeace a şi căutat să fie. Cu mare bucurie primise el să scrie Istoria Romanilor, „nu din vreun interes, ci din acea neastâmpărată iubire către naţia mea, cu care îmi arde inima din a 15 ani a vieţii mele".

Dacă scrisele sale istorice şi filologice azi nu mai prezintă decât un interes documentar şi dacă unele păreri sunt greşite, pe altele le împărtăşim şi noi, multe din ele fiind

ale bunului simţ şi al măsurii pe care în totdeauna le a avut Maiorescu, în istorie ca şi în filologie, în şcoală ca şi în politică.

Studii de filozofie nu ne-a dat, dar din cele scrise se vede că aveà şi o bună cultură filozofică. Întors din Istria la Braşov, unde îi erà familia, n'a avut nici acum parte de linişte. Poliţia îl urmărià deaproape ca pe un rău făcător. Amărît până în sufletul său de atâtea nenorociri, spune Bariţ, în biografia ce i-a consacrat-o cu prilejul morţii, „în Septemvrie 1857, îmi jurà, între patru ochi, că de-ar suferì aiurea orice rele, aici însă nu voeşte ca să-i putrezească nici osemintele sale, nici ale copiilor săi".

Ca un Ahasverus, cel care se identificase cu interesele neamului său, lucrând şi luptând, oriunde a fost de lucru şi de luptă, Maiorescu erà urmărit aproape în tot locul. Cu 16 ani înainte, la 1842, când erà în Craiova, în urma unei „spurcate intrigi ciocoeşti", Maiorescu fusese gonit din ţară de către Alexandru Ghica, Domnul de pe atuncea al Ţerii-Româneşti. A trebuit să vie Gheoghe Bibescu Domn ca să i se îngăduie reîntoarcerea în ţară. După 16 ani, ura lui Alex. Ghica, acum caimacam, nu se stinsese, şi când Maiorescu, amărît de cele ce i se făcuse în Austria şi în Ardeal, se reîntorceà în ţară, în Pământul pentru care suferise, Ghica l-a „expulzat" din nou. Abia anul „Unirii" a pus capăt rătăcirilor şi expulzărilor sale.

Dându-i-se catedra de istorie la Colegiul Sf. Sava şi numit director al şcolilor, Maiorescu a avut, relativ, zile mai senine, adică a fost încetăţenit, — abia acum aveà şi el o Patrie, după aproape un sfert de veac dela plecarea lui din Ardeal. Mai târziu, fostul învăţător de az, buche dela Cerneţi, fostul profesor de istorie şi stil naţional dela şcoala centrală a Craiovei şi profesorul de istorie dela colegiul Sf. Sava, începeà cele dintâiu cursuri de istorie a Românilor la Universitatea din Bucureşti, care, acum, se formà, în urma celei dela Iaşi. Începuse ca simplu şi umil învăţător la o şcoală primară, trecuse la învăţământul se-

cundar şi îşi încheia cariera didactică ca profesor universitar. Şi ca profesor, dar mai ales ca director al şcolilor Maiorescu a muncit cu aceiaş râvnă, cu aceiaş energie, având de întâmpinat multe greutăţi într'o ţară în care mai toate începeau şi erau în formaţie, aşà cum sunt multe lucruri şi azi, după o jumătate de veac dela întemeierea Statului român.

„Confuziunea şi ameţeala ce domnesc la noi în toate ramurile administraţiunii publice", — scria el lui Bariţ în 1861, sunt acum 50 de ani, — „are acel rezultat fatal, că nici capii Departamentelor nu sunt în stare de a-ţi da răspunsuri definitive.

„Tu ai fost aici; acum e şi mai mare încurcătură, şi, ca să te convingi, să-ţi spun că astăzi şi eu, care cred că mă pricep ceva în ramul Instrucţiunii publice, sunt atât de încurcat, încât nu ştiu unde mă aflu în administraţiunea acestui ram important, care repauză pe umerii mei; voiu să scap şi nu-mi primesc demisiunea".

Azi, după o jumătate de veac, cu tot progresul făcut, un observator adânc al celor ce se petrec în „ramul Instrucţunii publice" ar zice tot aşà.

Om dintr'o bucată, intransigent, care n'aveà în vedere decât binele public, absolut dezinteresat, nu numai băneşte — a murit cum a venit, adică sărac, — dar şi lipsit de orice ambiţiune decât aceea de a face binele tutulor şi chiar duşmanilor, pe cari nu i-a meritat prin nimic, şi mai ales poporului său, Maiorescu şi în cei ultimi 5 ani, cât a mai trăit în Statul cel nou, în România, unită, de astădată, într'o Românie mică sub un Domn pământean, şi nu într'o Românie mare, aşà cum o dorise el sub un Principe de Habsburg, — a avut multe necazuri, chiar din partea prietenilor săi politici din vremile frumoase ale revoluţiei. Cine spuneà, — şi cum grăià aşà vieţuià, — că „lumina îmi este *adevărul*, îndemnul *iubirea*, iar scopul *fericirea* poporului român" şi: „n'am venit pentru mine în Pământul acesta, ci am venit ca să lucrez şi eu pentru Renaşterea

neamului", — acela cu greu se împăcă cu moravurile şi năravurile ce se practicau atunci, ca şi astăzi, în învăţământul românesc.

«Mare duşman mincinoşilor, făţarnicilor, ipocriţilor, trădătorilor, ori cel puţin necredincioşilor», erà blând numai acolo unde vedeà «cugetul curat».

«Adevărul e mai mare decât toate» spuneà el, cu toată dreptatea, — «să-l spunem pretutindeni, unde se cuvine şi unde se cere».

Lucrând mult şi din greu ca să îndrumeze şi să pună ordine în învăţământ, cei doi ani şi jumătate cât a funcţionat în administraţiunea şcolară «i-au răpit», spune Bariţ, «lui Maiorescu, poate mai mult ca zece ani din viaţă». «După ce adică, sărmanul meu amic», adaogă el, «munciă câte 14 ore pe zi, spre a curăţì rugina şi spurcăciunile învechite în şcolile româneşti; după ce mijlocì profesorilor plăţi mult mai bune decât avuseră ei în trecut; după ce câştigă câteva capacităţi pentru şcoli, se întoarseră asupra lui toţi trântorii, toţi pierde-vară, toţi deşerţii, toţi inimicii românismului, şi căutând nod în papură, sub cele mai ticăloase pretexte, îl tăvăliră prin toate trivialităţile unor foi periodice de atunci, impregnate de aerul mefitic al bălţii ce se numeşte Cişmegiu în Bucureşti, până ce omul înfrânt de muncă şi persecuţiuni, îşi dete demisiunea din direcţiune, pe care n'ar fi trebuit să o primească nicidecum». Şi mai departe: «Medicii cari l-au căutat mi-au spus că *loviturile* soartei, şi prin urmare, *profundele supărări* au adaos foarte mult la scurtarea vieţii lui».

S'a stins, în ziua de 24 August (5 Septemvrie) 1864, şi din cauza unei boli organice, de care nu se ocupase mai niciodată, — sacrificându-şi sănătatea numai ca să-şi îndeplinească *datoria*, care pentru el erà mai mult decât însăş viaţa lui, — dar *şi* din cauza multelor suferinţe ce avusese de îndurat, timp dn 28 de ani, de când făcuse pasul hotărâtor al vieţii.

Din darul acesta dumnezeesc al suferinţei s'au împăr-

tăşit şi ceilalţi revoluţionari, tovarăşii săi de luptă dela 1848. În afară de N. Bălcescu, care-şi datorià nenorocirile mai multe bolii sale necruţătoare, nici unul din oamenii dela 1848 n'a fost mai mult prigonit de soartă decât Maiorescu, cu atât mai prigonit cu cât a fost unul dintre cei mai cuminţi, dintre cei mai dezinteresaţi şi mai sinceri luptători pentru cauza cea sfântă: a intereselor, nu numai ale unei singure patrii, ci a tutulor patriilor române.

Dreptatea ce i se cuvenià cât a trăit n'a avut-o, nici după moarte multă vreme. Pe la 1877, chiar, Ioan Maiorescu fusese aproape uitat, şi mulţi, spune Bariţ, întrebau despre el, cum întrebau copiii, pe vremea lui, de Şincai, Maior, Clain. Nu mai vorbim despre cei de astăzi, cari, cei mai mulţi, cred că, dacă s'a luat iniţiativa monumentului dela Craiova, s'a luat nu fiindcă Ioan Maiorescu ar fi făcut cevà pentru poporul român, ci, fiindcă... etc., lucruri pe care le tăcem.

Din cele spuse, şi din cele ce urmează, se va convinge, oricine se poate convinge, că I. Maiorescu s'a străduit, a luptat şi a suferit, nu pentru sine, ci pentru neamul său. Aveà toată dreptatea Papiu Ilarian când îl numià: *„Apostol al ideilor naţionale în trei ţeri române“*.

„Autorii de cărţi simţite îşi iubesc eroii“, — observă istoricul lui Mihaiu Viteazul, d. N. Iorga, — şi noi ne iubim „eroul“ nostru, erou, dacă nu prin fapte strălucite pe câmpul de bătaie, erou prin sinceritatea sufletului său, prin caracterul său, prin suferinţele sale, un «antic» în toată accepţiunea cuvântului.

Toţi revoluţionarii dela 1848, cu toate greşelile lor sunt vrednici de iubire, deoarece dreptatea erà de partea lor: Învinşii dela 1849 au fost învingătorii dela 1859. Dintre aceştia, împreună cu N. Bălcescu C. Negri şi Avram Iancu, Ioan Maiorescu e vrednic şi de mai multă iubire. Şi nu iubirea cu care, de obiceiu, cercetătorul îşi învălue chiar pe cel mai ticălos personagiu a cărui vieaţă o povesteşte,

ci iubirea pe care o provoacă o viaţă întreagă de luptă şi de suferinţă, un nedreptăţit, şi cât a trăit, şi după ce a murit. În viaţă, în continuu prigonit chiar de ai săi, din propriul său neam, nu de duşmanii neamului său, iar după moarte,—în afară de schiţa amintită a lui G. Ionescu-Gion, şi corespondenţa publicată, răsleţ, fie de prietenul său statornic Bariţ, fie de pietatea fiului său T. Maiorescu, ori aceea începută, şi necontinuată, de profesorul G. Bogdan-Duică,— nici un studiu mai serios asupra activităţii sale, închinată în întregime poporului său.

Cu toată iubirea ce o avem pentru I. Maiorescu, iubirea aceasta e departe de a ne fi întunecat spiritul de nepărtinire, pe care şi-l datorează istoricul sieşi şi adevărului, mai presus de orice sentiment sau resentiment. «Ich liebe mein Volk», spune acelaş istoric amintit, „weil es das meinige ist,—und das ist ales. Aber um Geschichte zu schreiben, dazu brauche ich nicht Liebe und Hass; ich brauche nur Quellen und dasjenige Mass gesunden Menschenverstandes, das notwendig ist, um sie zu beleuchten".

(Îmi iubesc poporul fiindcă este al meu, — şi asta este totul. Însă pentru a scrie istorie, n'am nevoie de iubire şi de ură; am nevoie numai de izvoare şi de atâta minte sănătoasă cât este de nevoie ca să le lumineze).

Ca şi dânsul putem să spunem şi noi: Iubim pe Ioan Maiorescu, fiindcă e al nostru, din neamul nostru, ridicat de jos, din ţărănime, întrupând în el însuşirile frumoase ale poporului român, de cinste şi corectitudine sufletească, de bunătate şi lealitate, de muncă şi de jertfă, de iubire şi de iertare, chiar pentru cei mai aprigi şi mai nevrednici duşmani. Dar pentru a-i povesti viaţa n'am avut nevoie nici de iubire faţă de el, nici de ură faţă de contemporanii săi, sentimente care n'au nici o legătură cu adevărul istoric.

Orice om superior lasă urmaşilor săi învăţături de care să se folosească, pentru ca ei să trăiască mai bine decât

înaintaşii lor. Dela I. Maiorescu avem pilda vie a unei vieţi pline şi bine îndeplinită pentru ţinta cea mai înnaltă pe care o poate urmărì omul cult: fericirea poporului său. Deasupra tutulor ocupaţiunilor sale i-a fost mai dragă decât orice altă ocupaţiune, aceea de a învăţà pe alţii şi a-i îndrumà, cu vorba şi cu fapta, pe calea binelui.

Din cele spuse elevilor săi la lecţiile de istorie, prin care înţelegeà să facă mai mult educaţie naţională decât ştiinţă, considerând, cum şi trebuiesc considerate, lecţiile mai mult ca un prilej de educaţie a sufletului, se amintesc de către elevii săi şi următoarele sfaturi, cari şi astăzi, şi multă vreme, îşi vor aveà însemnătatea lor:

„Eu, frate", spuneà Maiorescu, *„încă am văzut multe şi în toate aceste multe m'am convins că noi, fără carte, aici, în ţara aceasta, şi mai departe, în ţerile acelea locuite de Români, multă viaţă nu vom aveà.*

Am fost eu în ţerile Apusului, şi apoi, fost-am şi la Viena, şi pe acolo, pretutindeni, am înţeles că nimic alt nu întăreşte şi nu împodobeşte viaţa omului şi, deci, viaţa poporului mai mult ca învăţătura, ştiinţa şi artele. Asta n'o uitaţi, frate, în toate luptele vieţii voastre, c'apoi încă şi noi vom ajunge ca Polonii, şi nu-i frumos, nu-i bine".

Îmbărbătându-şi şcolarii, cu sfaturi care prindeau cu atât mai mult cu cât însuş fusese prin persoana lui cea mai frumoasă şi cea mai vie lecţiune, spuneà mereu:

„Să lucraţi! Am lucrat, frate, şi noi, dar voi încă mai mult să lucraţi".

Erà cel mai bun şi mai cuminte sfat ce se poate da oricui în viaţă, a cării singură valoare o dă munca şi numai munca. Ca şi unul din anticii pe cari atât de mult îi iubià, el însuş fiind un „Roman", ca Împăratul Septimiu Sever, ultimul cuvânt al lui Ioan Maiorescu, imagina însăş a vieţii sale, a fost frumosul şi plinul de înţelepciune omenească sfat: **„Laboremus!"**.

VASILE MIHĂILESCU.

EVOLUŢIA ŞI EDUCAŢIA

I.

Ştiinţa este opera minorităţii, a elitei intelectuale.

Retraşi în atmosfera tăcută a laboratoriilor şi a cabinetelor de studii, ei cercetează şi studiază în linişte fenomenele naturii fizice şi sociale, stabilind noi raporturi între fenomenele externe şi fenomenele interne psihice.

Rezultatele lor reprezintă un pas mai departe pe drumul adaptării omenirii la condiţiile vieţii.

Reluate şi aplicate vieţii practice, adevărurile ştiinţifice pătrund în curentul vieţii sociale, fructificând cultura ideală şi cea tehnico-economică a omenirei.

Cu toate acestea, rezultatele ştiinţei ar fi foarte restrânse, din punct de vedere al extensiunei sociale, dacă n'ar existà şi alte mijloace de difuziune a ştiinţei în lăuntrul societăţilor omeneşti.

Cel mai însemnat mijloc, care nu numai că continuă în generaţiile viitoare produsele culturei tehnico-economice, dar şi deşteaptă puterile sufleteşti şi morale pentru răspândirea în masă a unei culturi ideale — este educaţia.

Ştiinţa adaptează minoritatea, educaţia popularizează, după anumite metoade, această adaptare, chemând generaţiile tinere să participe la opera culturală; prin aceasta, educaţia grăbeşte progresul social şi caută să atenueze cu ajutorul culturei, diferenţiarea dintre clasele sociale.

Obiectul ei fiind dar o continuă corespondenţă din ce în ce mai completă şi mai adecvată între condiţiile interne şi cele externe, cosmice şi sociale, procesul educaţiei contribue la evoluţia socială, fiind o parte integrantă a ei.

Spre a stabilì mai bine raportul dintre evoluţie în genere şi educaţie în special, se cuvine să ne oprim asupra procesului evoluţiei, caracterizându-l în trăsăturile lui esenţiale.

Care sunt caracterile fundamentale ale principiului evoluţiei? Cum se manifestă şi în ce întindere se poate aplicà?

II.

Nici o existenţă din cele ce alcătuesc universul n'a apărut dela început sub forma actuală, ci s'a dezvoltat încetul cu încetul, pornind dela o formă rudimentară, omogenă şi nedefinită; prin schimbări încete şi succesive existenţele s'au transformat neîncetat, căpătând forme din ce în ce mai complicate, definite şi integrate. In raport cu modificările structurei organice au evoluat pari passu şi funcţiunile lor corelative.

Investigaţiile învăţaţilor germani, Wolf, Von Baer, Gœthe au stabilit că seria schimbărilor organice prin care trece o sământă, ca să ajungă o plantă adultă sau un ou, constă într'o trecere dela omogen la eterogen, dela simplu la complex, nedefinit şi dezintegrat la definit şi integrat, şi în ceeace priveşte structura şi în ceeace priveşte funcţiunile. In stadiul primitiv, fiecare germene constă dintr'o substanţă uniformă, omogenă peste tot, atât ca structură cât şi ca compoziţie chimică.

In fiziologie această zonă omogenă, considerată ca punctul de plecare al dezvoltărei organice, poartă numele de *celulă* sau globulă şi e formată din protoplasmă omogenă. Sub presiunea diverselor motive, celulele se schimbă la infinit şi ca formă şi ca aspect. Fiecare din diferenţierile ei succesive constitue un contact între părţile omogene ale celulei, aşa în cât progresul acestei forme organice constă într'o serie de schimbări dela omogen la eterogen.

Biologia ne arată toate transformările organice şi structurale ale celulei primitive, nesfârşitele ei diferenţieri simultane şi succesive, până ce în sfârşit reproduce o complexă combinaţie de ţesături şi organe, care constitue planta sau animalul.

Nu mai rămâne dar nici o îndoială că evoluţia organică constă într'o diferenţiare structurală şi funcţională, care pleacă dela omogen, *incoherent*, *nedefinit* la eterogen, coherent şi definit.

Această lege a dezvoltării organice se poate aplică oricărei dezvoltări? Se poate generaliză şi celorlalte feluri de fenomene?

Dacă admitem teoria lui Laplace, formulată de Kant, după care sistemul solar derivă dintr'o imensă nebuloasă primitivă, format conform legilor mecanice, atunci dezvoltarea fenomenelor astronomice se face potrivit principiului evoluţiei.

La început materia erà extrem de difusă, nebuloasă și incandescentă, fără structură definită; în mod succesiv, materia s'a diferențiat, s'au alcătuilt corpuri definite cu raporturi fixe de poziţiune, stabilite matematic.

Cum s'a ajuns acì? Printr'o continuă schimbare dela omogen la eterogen, dela nedefinit și dezintegrat, la definit, integrat și coordonat.

Am căpătat o primă generalizare a formulei evoluţiei, în lumea astronomică; geneza sistemului solar ne-a dat o ilustrare a acestei legi.

Fenomenele geologice ne dau o nouă confirmare, deci o generalizare mai extinsă a acestei formule.

Schimbările pe care ni le înfăţişează planeta noastră trebue să se fi petrecut după aceleași legi.

Pământul a plecat dela o formă nebuloasă, omogenă, nedeinită; din cauza concentrării masa gazoasă a trecut în stare lichidă; avem apoi o primă diferenţiare: suprafaţa solidă, mijlocul lichid.

Simultan cu integrarea materiei, forma a devenit mai eterogenă: coaja prea largă la început, s'a încreţit, alcătuind basinuri, oceane, munţi, văi, mări etc., cercetările ne arată că pământul a devenit mai eterogen în ceea ce privește numărul și compoziţia straturilor care alcătuesc crusta sa. Diferenţiarea gradată a climelor aduce o nouă și foarte complexă eterogenitate și complexitate sub raportul fiizic, vegetal sau animal.

Știinţa geologiei ne arată că odată cu scăderea temperaturei, au inceput să apară compuși chimici de ordin mai complex și mai mult, care mai înnainte nu puteau să se ivească din cauza căldurii ridicate.

Către începutul erei primare apare pe fundul oceanelor o combinaţie superioară a materiei, caracterizată printr'o foarte mare instabilitate, prima formă organică a materiei cosmice. După ipoteza naturalistului german E. Haekel, acea materie organică se prezintă sub forma unei extraordinare grămezi de materie protoplasmică, amorfă, fără funcţiuni distincte, e clasa așà numită a protistelor. Din ea au luat naștere primele vegetale și animale.

Geneza vieţei vegetalelor și a animalelor, care nu se prezintă astă-zi sub cel mai complex aspect de eterogenitate, coherenţă și definire, confirmă în totul formula evoluţiei.

Cevà mai mult, numai în lăuntrul acestei ipoteze, căpătăm cea mai completă și sistematică cunoștinţă asupra lumei organice și organizate.

Generalizarea și extinderea principiului evoluției poate merge și mai departe : producerea organismelor sociale confirmă legile evoluției generale,

Să considerăm ca punct de plecare al societăților omenești, societatea sălbaticilor de azi : ea se prezintă omogenă, nedefinită, incoherentă, nestatornică din cauza legăturilor foarte puțin precise dintre *indivizi*, în timp ce societățile superioare ni se înfățișează foarte eterogene sub raportul ocupațiilor, culturei, și relațiilor dintre clase și indivizi, durata lor depășește cu mult durata vieții elementelor componente.

Trecerea dela forma primitivă a societăților de sălbateci, la societățile civilizate de azi s'a făcut printr'o necontenită transformare dela omogen la eterogen, dela nedefinit și incoherent la definit și coherent, printr'o continuă integrare a unităților, simultan c'o perdere de independență a mișcărilor acestor unități sociale.

Agregatele sociale ne dau dar o ultimă confirmare a ipotezei evoluționiste.

S'a arătat formula evoluției ca un proces de transformare dela omogen, indefinit, incoherent, la eterogen, defenit și coherent, ca structură și ca funcțiune. Această lege descoperită de cercetările naturaliștilor și embriologilor germani, cuprinde în sine legea oricărei desvoltări ; *prin* ea s'a generalizat fenomenelor astronomice, geologice și sociale.

Am verificat această lege pe cale inductivă; deplina siguranță n'o putem căpătà, de cât, dacă, întrebuințând și metoada logică contrară, aceea a deducației raționale, vom ajunge la acelaș rezultat.

Generalizările emprice ne-au dat un mare grad de probabilitate a ipotezei evoluționiste universale ; dovada că această ipoteză e o lege în toată puterea cuvântului, care a determinat și determină cu necesitate cursul totalității fenomenelor din univers, ne-o dă *calea deductivă*, rațională. Ca să căpătăm o siguranță analoagă cu aceea a științelor matematice, trebue să ne înçredințăm dacă cursul fenomenelor din univers se conformă formulei generale în chip necesar; trebue să găsim, adică, un postulat, a cărui valoare să fie absolută și recunoscută de științele pozitive și din acel postulat să deducem, ca o consecvență a lui, formula evoluției. Numai atunci vom avea o certitudine analoagă cu aceea a științelor matematice.

— Avem un astfel de principiu ?

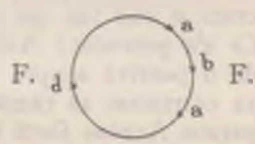
— Da, persistența forței pe care n'o putem tăgaduì. Orice

apariţie n'o putem înţelege de cât ca provenind dintr'o materie sau forţă preexistentă; orice existenţă n'o putem pricepe de cât în legătură cu alta anterioară ei. Ni-e peste putinţă să înţălegem ca o cantitate de forţă să se nască din nimic, pentru a se adăogà celei universale, aşà în cât aceasta să poată creşte în mod efectiv. Tot aşà nu putem concepe ca forţa să scadă din univers, căci ar urmà că se poate perde cevà, fără a produce vr'un efect care să rămână. Acest principiu fiind de o valoare absolută pentru noi, adică mintea neputându-l concepe ca fals, întru cât e impus de natura inteligenţei noastre, e evident că şi consecvenţele sale vor aveà aceeaşi valoare în faţa minţei noastre.

Am văzut că cel dintâiu aspect al evoluţiei e trecerea dela omogen la eterogen. E necesar ca această schimbare să se facă în această direcţie? Da. Din principiul persistenţei forţei rezultă un principiu mecanic *al instabilităţei omogenului*, adică starea primă nu poate durà ca atare, ci trebue să se transforme cu necesitate în alta şi să devie prin aceasta, mai eterogenă.

Să luăm ca exemplu o sferă omogenă de metal expusă razelor unui focar F. F.

De oarece razele din F. au raporturi diferite cu diferitele puncte de pe sferă, urmează că fiecare punct din sferă va fi afectat în mod deosebit, şi prin urmare sfera se va modificà diferit.

Starea primitivă de omogenitate a sferei se schimbă, în mod necesar în ete-rogenitatea, sub influenţa forţei externe.

Şi cu cât forţele incidentale ce se exercită asupra unui corp sânt mai multe şi variate, cu atât acel corp se va diferenţià mai tare.

— Odată diferenţierile începute, e necesar să urmeze mai departe?

— Da, căci forţă fiind mai persistentă, nu numai omogenul trebue să devie eterogen, dar şi eterogenul mai eterogen. Despre aceasta ne încredinţează al doilea principiu mecanic al evoluţiei, *multiplicarea efectelor*.

Nu numai corpul sub ifluenţa forţei se diferenţiază, ci şi forţa însă-şi în alte forţe, deosebite ca direcţie, intensitate, ex. Un bloc de piatră sub o forţă puternică se sfăramă, dar şi forţa se divide, după bucăţile sfărâmate. Fiecare din forţele incidente devine şi ea la rândul ei o nouă cauză de

diferenţieri. Diferenţiarea odată începută, va trebuì să urmeze în fiecare din părţile agregatului, în toate subdiviziunile lui la infinit. De acì rezultă că nici o cauză nu produce un singur fenomen, ci o serie infinită de efecte, căci primul efect devenit cauză, produce alte efecte etc. Ce efecte multiple produce arderea unei lămpi, la a cărei lumină studiază un om politic sau un savant. Fiecare cetitor poate urmărì, în mintea sa enormul şir de efecte, din acţiunea unei singure cauze.

Odată evoluţia începută, în baza acestui principiu a trebuit să urmeze mai departe, către o eterogenitate crescândă.

Pentru ce, în locul eterogenităţii armonice şi definite, ce caracterizează evoluţia, nu se produce o eterogenitate vagă şi haotică?

Dacă corpurile devin mai complexe, în ce constă această complexitate? Intr'o amestecare mai multiformă şi confuză a elementelor componente, sau într'o aranjare mai sistematică a structurei agregatelor?

Să analizăm, câteva exemple din acest punct de vedere: Toamna, când arborii noştri încep să-şi piardă aspectul lor de un verde lămurit, luând o culoare gălbue, dacă sunt loviţi de un vânt echinopţial, frunzele îngălbenite se desprind de pe crăci şi cad jos, pe când cele încă verzi continuă a rămâneà. Ce s'a petrecut? Acţiunea uniformă a vântului s'a exercitat de o potrivă asupra ambelor feluri de frunze: cele verzi însă au continuat să rămâe; cele galbene, în agonie, au fost separate. Aceeaş forţă incidentă produce efecte deosebite.

S'ar părea că această forţă incidentă — vântul — n'a mărit de loc eterogenitatea preexistentă a agregatului; mai curând a simplificat-o, căci de unde arborii la început aveau două feluri de frunze, acum se reîntorc numai la un fel. Aşà e în aparenţă. In realitate, arborii posedau o eterogenitate, înainte de a fi bătuţi de vântul toamnei, dar ea erà confuză, căci frunzele galbene erau alături de cele verzi fără nici o regulă. Vântul, forţa externă, a adus o ordine, o poziţie definită a elementelor, în locul celei dezordonate şi nedefinite: frunzele de un fel ca culoare au rămas pe copac, cele de altfel au căzut jos.

Această operaţie, în virtutea căreia elementele asemenea sau cele ce primesc identic influenţa aceloraşi forţe se grupează la un loc, despărţindu-se de elementele neasemenea sau influenţate diferit de aceleaşi forţe, se grupează în alt loc, constitue principiul mecanic al *segregării*.

El e un principiu de ordine, de separare, de selecţiune şi

are rolul de a transformă eterogenitatea nedefinită și haotică a agregatelor în alta definită și precisă.

Până unde merge această eterogenitate a corpurilor? Are ea vre-o limită la care ajungând, întreaga metamorfoză universală se oprește, sau iși urmează înnainte ciclul de schimbări în cursul nesfârșit al timpului?

Transformările continui ale agregatelor găsesc o limită în tendința ce-o au de a se adaptă complet la condițiile mediului, adică în tendința de a se stabilì *un echilibru* perfect și absolut între agregate și mediu, după care trebue să urmeze acțiunea contrară concentrării, *disoluția*.

Deci al patrulea principiu mecanic al evoluției, e *stabilirea echilibrului între agregat și mediu.*

El se poate exprimă și manifestà prin năzuința inecsorabilă a agregatelor de a se adaptă condițiilor, în care trăesc.

De aceea, căntinua adaptare sau corespondeță la care tinde procesul general al evoluției nu e de cât o consecvență necesară a lui și manifestă sub forma cea mai comprehensibilă, aspectul caracteristic a principiului evoluționist.

III.

De oarece privită din acest punct de vedere, educația nu e de cât o necurmată adaptare rațională și conștientă a generațiilor tinere la mediul cosmic și social, prin urmare procesul educației fiind un aspect al evoluției, — cel mai pregnant din câte o caracterizează, — se cuvine să ne oprim asupra acestui punct. In interesul clarificărei desăvârșite, să studiem mai în de aproape, în ce constă acest proces de corespondență, căruia în lumea super-organică, sau mai bine zis în evoluția superorganică îi corespunde adecvat procesul educației?

Care-i mersul lui, în ce condiții și în ce scop se efectuează?

Lăsăm la o parte urmărirea problemei în lumea organică de oarece aici adecvarea corpurilor la condițiile externe se reduce la legea conservării energiei, *„nimic nu se pierde și nimic nu se câștigă"*, aplicată sub câteva forme de echilibru fizic.

Corespondența începe să aibă pentru noi interes, din moment ce agregatul care trebue să se adapteze, ca o condiție de existență, este viu și reacționează, potrivit influențelor mediului.

Natura și procesul acestei reacțiuni, semnificația și evoluția lui în lumea organică și organizată va fi pentru noi o preparare științifică și necesară, ca să înțelegem și mai bine

natura și semnificarea educației — adică a procesului de corespondență conștientă și teleologică a evoluției super-organice.

IV.

In lumea organică e caracteristică necurmata tendință a vieței de a se adaptà condițiilor în care se desvoltă.

Să urmărim mai de aproape această corespondență dintre raporturile interne ale vieții și raporturile externe ale mediului; ea ne va procura ultimul fundament filosofic al procesului educației, prezentându-l ca un proces de evoluție și de adaptare, în acelaș timp.

Gradele de viață variază după gradele de corespondență: cu cât viața se găsește pe o scară mai inferioară, cu atât corespondența între acțiunile vieții și acțiunile corelative ale mediului sunt mai incoherente, omogene și nedefinite. Viața cea mai inferioară se caracterizează printr'o corespondență foarte simplă și incompletă între procesele organice interne și acțiunile externe ale mediului. Cu creșterea complexități și eterogenității organice se desvoltă și ajustarea raporturilor interne la cele externe, crescând în număr, întindere, specialitate, coherență și integrare.

Urmând acestei evoluții, trecem insensibil dela fenomenele vieței corporale la fenomenele vieței spiritului, unde corespondența se continuă mai departe, după aceleași principii.

Viața cea mai inferioară o găsim adecvată medului celui mai simplu, de aceea cea mai redusă o găsim la cele mai simple forme organice sub raportul structurii și al proprietăților vitale: Așa, în regnul vegetal *protococcus nivalis*, în regnul animal *gregarinele* și *hidatidele*.

Aceste din urmă sunt viețuitoarele cele mai inferioare și în ceea ce privește structura și în ceea ce privește funcțiile vitale.

Așa gregarinele sunt animale unicelulare, care trăesc în intestinele unor insecte plutind în fluidul lor nutritor; mediul e constant, uniform și omogen; animalul stă în contact cu materia nutritivă, de aceea și corespondeța e din cele mai inferioare, și ia numele de corespondeță *directă* și *omogenă*.

Ceva mai înnaintată pe scara evoluției organice găsim clasa *amibelor*, *risopodelor*, animale alcătuite dintr'o materie gelatinoasă, în formă de buzunar, fără structură definită, de oarece trimit, când într'o parte, când în alta, prelungiri din substanța lor; aceeaș porțiune joacă rolul de mână, de gură, de stomah. Prin urmare avem o structură complet omogenă. Din o astfel

de materie nedefinită şi omogenă a luat naştere prin diferenţiare succesivă, organele complexe şi funcţiunile eterogene şi integrate, ce caracterizează viaţa superioară. Ştiinţa modernă a embriologiei demonstrează acest fapt.

Când în urma unei evoluţii succesive şi continui, s'a desvoltat şi diferenţiat organul prin care luăm act de obiectele ce ne înconjoară — *ochiul*, — animalul a dobândit în lupta pentru existenţă o nouă armă în plus: vederea. Şi pe măsură ce creştea şi devenià mai complexă această funcţiune organică, creştea în extensiune şi complexitate şi corespondenţa animalului cu mediul exterior. Dar organele n'apar de odată şi izolate unele de altele; ele se desvoltă treptat şi corelativ cu toate celelalte organe ale corpului, iar gradul corespondenţii dintre acţiunile interne şi acţiunile externe merge *pari parsu* cu gradul evoluţiei organice. Aşà în cât animalul care posedă o vedere mai bună, auz mai fin, gust şi miros mai desvoltat, posedă tot odată şi o serie de adaptări complicate şi adecvate la condiţiile mediului.

Această corespondeţă superioară, din punct de vedere al evoluţiei organice, corespunde unei mai mari vitalităţi şi intensităţi a vieţii.

Ca să scurtăm expunerea seriilor succesive de corespondenţă, după ce-am văzut adaptarea unui organism inferior, să trecem de odată, fără termen intermediar, la examinarea corespondenţelor unui animal superior vertebral.

Un vultur îşi urmăreşte prada dela distanţă, se repede c'o iuţeală vertiginoasă din înnălţime asupra ei, o prinde şi o sfâşie.

Avem o dovadă de corespondenţă în spaţiu şi timp, de oare ce pasărea şi a zărit prada dela distanţă, a urmărit-o, a făcut apoi o serie de schimbări de poziţie faţă de obiectele înconjurătoare, apropiindu-se de obiectul dorit. Avem dar acì mişcări săvârşite în întinderea unui spaţiu, care în limbajul ştiinţific se traduc printr'o serie de corespondenţe succesive în timp, unite indisolubil cu o serie da corespondenţe coexistente în spaţiu.

Paralel cu aceste corespondenţe de succesiune şi coexistenţă mai observăm o corespondenţă de specializare: pe când vederea primitivă la animalele inferioare abià distinge obscurul de luminos, vulturul are o serie de distincţii de obiecte foarte precise, dela cele mai depărtate până la cele mai mici şi apropiate.

Apoi mai observăm că această adaptare a vulturului nu e specială unui singur exemplar, ci aparţine întregii clase a pă-

sărilor răpitoare, deci corespondenţa e generală, transmisă prin ereditate din generaţie în generaţie.

Mai observăm că vulturul a săvârşit o serie de mişcări, de când a zărit prada şi până a sfâşiat-o. Deşi multiple, mişcările se prezintă în legătură una cu alta, întregindu-se şi completându-se reciproc, întocmai ca inelele aceluiaş lanţ. Prin urmare mişcările sunt prefect coordonate : mişcările executive au fost adecvate impresiilor primite şi întreagă această serie de operaţii complicate a avut aerul unui act simplu.

Ei bine, această acomodare a impresiilor cu mişcările executate, aşa încât procedarea întreagă să apară ca executarea unei mişcări simple, ia numele de *instinct*. El reprezintă o strânsă coordonare a impresiilor şi o perfectă integrare a lor, într'o acţiune ce apare unitar.

Ambele procese, ale coordonărei şi integrării, merg împreună şi prezintă mai multe grade de evoluţie.

1. Când animalul acomodează impresiile prezente cu mişcări executate imediat : cazul vulturului sau a oricărui animal care-şi urmăreşte prada sau se ascunde de duşman.

2. Când animalul coordonează impresiile prezente cu cele viitoare, când întrerupe executarea acestei operaţii spre a o urmà a douà zi, avem cazul unei coordonări mai complexe.

E cazul unei păsări, care-şi face cuibul : îşi întrerupe seria de operaţii, ca s'o urmeze întocmai şi în acelaş fel a douazi. Cazul întâiu ne prezintă o coordonare coexistentă în spaţiu, cazul al doilea ne prezintă în plus şi o corespondenţă succesivă în timp.

3. In sfârşit, al treilea caz, când coordonarea impresiilor cu mişcările de executat ţin socoteală nu numai de prezent şi de trecut, ci şi de viitor.

Avem exemplu cânelui, care-şi ascunde osul pentru a doua zi ; avem exemplul furnicilor, care-şi adună provizii pentru iarnă etc.

Aşa fiind, e natural ca instinctul în care se manifestă coordonarea impresiilor cu executarea mişcărilor, să ne ofere mai multe grade de complexitate.

Cel care corespunde cazului prim, coordonărei imediate în spaţiu şi timp să fie cel mai simplu, iar cel ce corespunde cazului al treilea, cel ce adică prezintă o coordonare extinsă în prezent, în trecut şi viitor, să fie instinctul cel mai complex din lumea animală.

Din expunerile de mai sus decurge constatarea că cea mai superioară corespondenţă a lumei organice la condiţiile externe ale vieţei e crearea instinctului, care e o adaptare generală a speciei, dobândită în mod mecanic şi inconştient prin atotputernicia principiului selecţiunei naturale, ca principiu de perfecţionare, secundat de principiul de conservare al eredităţii.

Generaţiile care se succed, primesc fără conştiinţă, adaptarea organică a speciei lor, ca o armă de luptă în apărarea existenţei. Ea rămâne invariabilă, câtă vreme condiţiile de afară rămân aceleaşi. Indată ce apare o cât de mică modificare în condiţiile mediului, ea se traduce printr'o turburare a adaptărei organice la schimbările externe, care se termină printr'o alterare a corespondenţelor consacrate şi crearea de noi organe şi funcţiuni, potrivit necesităţilor impuse de noile condiţii ale mediului extern.

Aşa dacă întâmplător, un animal obicinuit a trăi într'o climă caldă ar trece în altă climă mai rece, acest animal trebuie imediat să se adapteze acestui nou mediu, printr'o pronunţată modificare organică.

Trebuie să dobândească pe suprafaţa corpului un învăliş mai bogat şi rezistent, altfel peire ca neadaptat rigurozităţei condiţiilor de trai.

Concluzia ce ni se impune din constatările de mai sus e următoarea :

Evoluţia vieţei animale culminează în crearea instinctului. El reprezintă o corespondenţă inconştientă, dobândită în mod mecanic şi reflex sub imperioasa necesitate a condiţiillor exterioare.

De aceea, orice modificare a acestor condiţii, va atrage cu necesitate o turburare a adaptărilor stabilite, şi va necesită noi modificări organice şi funcţionale în viaţa animalelor potrivit influenţelor externe.

(Va urma) I. GHIBĂNESCU.

ŞCOALA DE PICTURĂ VENEŢIANĂ

LA

KAISER-FRIEDRICH-MUSEUM DIN BERLIN

Sunt oameni nemulţumiţi de banalitatea vieţei, şi cari nu se simt adânc fericiţi decât într'un muzeu. Liniştea salelor, lumina egală, atmosfera capo d'operilor, îi face să uite prezentul şi să trăească în trecut.

Un tablou de Ter Borch, în care, în mijlocul unui apartament alb, pavat cu marmură albă, străluceşte mătasa roză a unei îmbrăcăminte de femee, le reprezintă o întreagă existenţă liniştită, bogată, monotonă, într'un mediu de o curăţie rafinată.

O preumblare ideală în pădurea de stejari a lui Ruisdael, în care se concentrează toată umiditatea şi melancolia pământului Ţerilor-de-jos le dă senzaţii de o nespusă intensitate.

Un muzeu pare astfel un adăpost în contra brutalităţii şi a zgomotului vieţei din afară, mai ales când este aşezat în mijlocul unui oraş aşa de plin de mişcare ca Berlinul, şi instalat cu atâta gust cum e Kaiser-Friedrich-Museum.

La capătul stradei principale din Berlin-Unter den Linden-insula Muzeelor — Museen Insel — este o oază de verdeaţă şi de linişte. La umbra castelului, Lustgarten cu pajiştele sale verzi şi bazinurile răcoritoare, se continuă pânăla cele două muzee de o arhitectură atât de clasică: Altes Museum, cu colonada sa ornată de imensele frescuri ale lui Cornelius, şi National-Galerie, elegant templu roman suit pe trepte înnalte. Mai departe, Kaiser-Friedrich-

Museum face colţul insulei, dând de o parte pe Kupfergraben, despărţit de cealaltă parte prin Sprea de grădinile castelului Monbijon.

Clădirea cu două etaje, de stil clasic, dominată de două cupole de mărime inegală, îşi are intrarea pe pod — Marbijon-Brücke — în faţa statuei călări a lui Frederic III. Picturile sunt la etajul de sus; suind scara de piatră, în vestibulul imens în mijlocul căruia e statua marelui Elector, la stânga sunt salele consacrate artei flamande, olandeze şi germane, la dreapta şcolile italiane.

Farmecul salelor constă în diversitatea lor: sale mari, luminate de sus, cu pereţii îmbrăcaţi în stofe cu desenuri bogate, pe care se desfăşoară maestoasele alegorii şi scene religioase ale lui Rubens, cu culorile lor vii, cu gesturile lor teatrale; săli mai mici, unde pe catifeaua verde a pereţilor reesă nobleţa unui portret de Van Dyck, haina neagră, mâinile fine şi figura aristocratică a unei marchize Spinola; cabinete semi-obscure luminate lateral, unde arta lui Rembrandt atrage ochiul asupra juvaerurilor şi stofelor de aur ce acopăr pe Proserpina răpită de Pluton, asupra unei figuri de bătrân eşind dintr'un fond negru, asupra reliefului minunat din celebrul portret al „omului cu casca de aur" ; săli intime, de un gust aşà de fin, unde pe pereţii albaştri madonele de terracottă ale lui dela Robbia stau alături cu un fragment de fresco al lui Filippino Lippi şi busturile atât de suave ale lui Mino da Fiesole sau Desiderio da Settignano; altarul dela Gand, capo d'opera lui J. şi H. van Eyck, umple singur o sală cu îngerii săi cântând, cu pajiştea sa verde ce înconjoară „mielul mistic", cu impozantul cortej a ostaşilor lui Cristos, a judecătorilor, a pelerinilor şi a pustnicilor ce vin să i se închine. Un mic coridor, cu pereţii albi, dă o senzaţie de intensitate delicioasă, cu lemnăriile sale închise, cu tablourile olandeze în cadre negre; nu departe, tapiseriile ţesute după cartoanele lui Rafael, dau măreţei săli unde sunt expuse un decor de un lux regal. Un şir nesfârşit

de camere în fine, duc la salele picturei veneţiane: camere pline de bronzuri, de medalii, de basso-reliefuri, de mobile sculptate, de tavanuri zugrăvite, de uşi încadrate cu piatră sculptată, unde ici şi colea se vede câte o capo d'operă care luminează sala, un portret de Giorgione sau de Sebastiano del Piombo, de Holbein cel tânăr sau de Albrecht Dürer. Nimic însă din muzeu nu are splendoarea şi măreţia salelor consacrate picturei veneţiene. (Salele 44 şi 45).

Ca o grădină, care după verdeaţa fragedă a primăverei şi florile somptuase ale verei, dă toamna fructele cele mai bogate înnainte de a amorţi în frigul ernei, pictura italiană după primăvara primitivilor săi şi vara etăţei sale de aur are toamna sa bogată în şcoala veneţiană. Palma Vecchio, Giorgione, Sebastiano del Piombo, Tiziano, Veronese, Tintoretto, Paris Bordone, Lorenzo Lotto, Pordenone, Morone, Cariani dau o strălucire nespusă secolului al XVI-lea şi Veneţia puteà să se consoleze de decadenţa sa care începea, prin pompa triumfală ce o duceau pictorii săi.

Tizian! nume magic! el triumfă şi aici: după cum la Roma, în mijlocul nenumăratelor capo d'opere, în oraşul stanzelor lui Rafael şi a frescurilor lui Michel Angelo, nu e tablou poate care să rămâe mai mult în memorie ca „Amorul sacru şi amorul profan“ al său din galeria Borgheze. Berlinul de asemenea posedă pânze de ale lui de prima ordine. Kaiser-Friedrich-Museum a păstrat însă din epoca în care s'a început colecţiunea şi când un muzeu de pictură „erà considerat cam ca o colecţiune de istorie naturală“, calitatea de a aveà specimene din toate epocile unei şcoli, aşà încât se poate urmărì istoria ei forte bine. Pentru şcoala veneţiană în special, dela Antonio Vivarini şi până la Canaletto şi Guardi, toţi maiştrii mai de seamă sunt reprezentaţi.

Oricari ar fi însă seducţiunea ce o exercită artiştii vechi ai şcoalei, oricari ar fi bogăţia culorilor, varietatea atitudinilor, fantezia costumelor, desemnul precis al animalelor în „Inchinarea regilor magi“ a lui Antonio Vivarini (No.

5), în care el uneşte delicateţa lui Gentile da Fabriano cu modelarea plină de forţă a lui Pisanello; oricare ar fi eleganţa aristrocratică şi culcrile delicate ale îmbrăcă, mintei unei Sf. Magdalena a lui Carlo Crivelli (No. 1156), sau vivacitatea compoziţiunei, frumuseţa figurilor şi atmosfera clară a unei madone de Cima da Conegliano (No. 2); oricare ar fi peisajul fantastic, atitudinele extraordinare şi fineţa coloritului în „Punerea în mormânt a lui Christos" de Vittore Carpaccio (No. 23 A), privirea, într'o întâie vizită, este atrasă involuntar numai de marii maeştrii.

Şi mai întâi de Palma Vecchio. „In şcoala veneţiană nu se văd niciodată sentimentele intime ale sufletului sau ideea religioasă, ci frumuseţea, surâsul naturei, pornirea tinerească a simţurilor. Asta, într'un cuvânt, este portretul asemănător al Veneţiei, bogată şi puternică în mijlocul tulburărilor teribile din Italia". Palma, a cărui S-ta Barbara dela S-ta Maria Formosa din Veneţia a rămas ca idealul frumuseţii robuste a veneţienelor din sec. XVI, are aici două portrete de o frumuseţă suverană, demne surori ale fiicei sale Volante aşa de mult iubită de Tiziano. Unul (No. 197 A) reprezintă o femee blondă, reeşind pe un fond negru, cu bustul gol, căutând printr'o mişcare plină de cochetărie de a se acoperi cu o draperie. Sobrietatea culorilor — negru, alb, roş —, factura îngrijită, fac din acest portret unul din cele mai bune ale maestrului, „Caracterul general a producţiunilor sale, scrie un biograf, este exactitatea, perfecţiunea execuţiunei, amestecul intim al culorilor, încât este imposibil de a se deosebi urmele penelului". Cu toate acestea al doilea portret este cu mult superior. Dintr'un colţ al sălei ochii săi atrag irezistibil. Pe un fond format de crengi de lauri, (No. 197 B) care fac un soi de peşteră umbroasă, o fată cu părul blond împodobit cu şiraguri de mărgăritar, într'o atitudine plină de *morbidezza*, cu ochii albaştrii jumătate închişi, cu capul plecat pe umărul drept, pare că aşteaptă

pe cineva. Pe faţa ei cu gura mică, cu nasul fin, o expresie de dor nespus se arată. Culorile gingaşe ale figurei şi a părului, rochea roză, cămaşa albă, braţele splendide, reesă de minune pe fondul verde închis a laurilor. Nimic însă nu întrece expresia sa de melancolie, atât de rară în portretele acestor frumoase veneţiene, aşà de multumite de viaţă de obicei. Raritatea acesteia o face şi mai preţioasă.

Acelaş sentiment de melancolie însă stăpâneşte pe tânărul bărbat din portretul lui Giorgione (Sala 46, No. 12 A). Se ştie cât sunt de rare tablourile atribuite cu siguranţă acestui pictor. S'a spus chiar că Giorgio Barbarelli din Castel franco, „zis Giorgione pentru înnălţimea taliei şi a spiritului său" nu este decât un mit. Ceeace se ştie despre dânsul este de ajuns pentru a asigurà că a existat; misterul care învălue însă viaţa sa, moartea sa la vârsta de treizeci şi doi de ani, dau şi mai mult farmec tablourilor sale. Multe din ele sunt atribuite lui Tizian; stilul lui Giorgione e greu de definit. Cu toate acestea, el parecă se deosebeşte de Tizian prin mai multă viaţă, un sentiment mai profund al naturei, un colorit mai nuanţat, o unire mai intimă între figuri şi peisaj. In tablourile sale domneşte un aer de melancolie voluptoasă, ce dă figurilor sale o distincţie supremă. Nimic mai caracteristic decât portretul dela Berlin: o figură fină privind pe spectator în faţă, părul împărţit egal în două părţi pe frunte, buzele fine, atitudinea liniştită, haina violet deschis, cămaşa albă pe un fond închis, compun un tablou de un farmec discret. Mâna care se razimă pe balustradă, pare zugrăvită în urmă, pentru a individualizà mai mult persoana. Totul contribue la efectul misterios al portretului: până şi inscripţia care nu a putut fi explicată încă.

Cu totul altul portretul tinerei romane cu un coş de fructe în mână, aşà zisa „Fornarina", de Sebastiano de Piombo (No. 259 B). Aici nici un secret, nici o melancolie. Portretul se prezintă cu siguranţă, se impune prin atitu-

dinea sa îndrăsneaţă. Sebastiano del Piombo fu elevul lui Gian Bellini, pe urmă al lui Giorgione: el îl imită atât de mult încât tablouri de ale sale sunt atribuite acestuia. „Când erà vorba de executarea unui tablou, Sebastiano promiteà uşor, începeà cu greutate, şi isprăveà mai cu greu încă. De aceea se găsesc aşa de puţine tablouri de istorie şi de altare de el... El făcu foarte multe tablouri de cabinet şi portrete, fără a-şi da multă osteneală". Portretul dela Berlin este din epoca romană a maestrului. Sebastiano văzù că desemnul său nu puteà aveà succes la Roma; Vasari scrie că Michel Angelo îl ajută pentru a scădeà entuziasmul romanilor pentru Rafael. Căutând a perfecţionà desemnul său, Sebastiano nu reuşì decât a-l face mai ţeapăn. In portretul dela Berlin, influenţa lui Michel Angelo este vizibilă în grandiosul figurei şi a atitudinei; calităţile proprii lui Sebastiano se văd în execuţie: „Este greu de a vedea, scrie un biograf, mâni mai frumoase, tonul cărnei mai roz, accesorii mai bine alese; astfel, de exemplu, în portretul lui Pietro Aretino el deosebì în haine cinci nuanţe diferite de negru, imitând cu exactitate negrul catifelei, al mătăsei şi altele. „Veneţienii au fost totdeauna iscusiţi în această privinţă; în „Fornarina", catifeaua roşie a hăinei, blana de prin prejur, sunt redate cu un adevăr nespus. Influenţa lui Giorgione se vede în colorit, şi mai cu seamă în peisajul văzut prin fereastra din stânga, care luminează atât fondul tabloului. Totul dă impresia unui portret tratat în „stilul grandios" de o siguranţă de desemn rară în şcoala veneţiană.

Ceeace face în mare parte farmecul pictorilor din această şcoală, este că ei reprezintă pe pânzele lor splendorile vieţei din timpul lor. Tizian, Giorgione, Paris Bordone, Tintoretto, Veronese, Sebastiano del Piombo, Bonifacio, nu sunt artişti care să se închidă în atelierele lor, în mijlocul tablourilor sau ale anticelor, unde să trăească numai cu visul lor, ca un Michel Angelo sau un Fra Angelico. Ei trec necontenit pe pieţe şi pe canaluri în mijlocul mul-

ţimei, ieau parte la serbările şi banchetele date de patricieni, la viaţa acestora în palatele dela Veneţia sau în villele de pe Brenta. Sebastiano del Piombo erà bun muzicant; Giorgione cântà de minune: „concursul său erà cerut la concerte, şi nobilii îl chemau la serbările lor" scrie Vasari. Viaţa luxoasă şi pitorească ce se ducea la Veneţia, da artiştilor modele minunate de tablouri: Veronese n'aveà decât să copieze un ospăţ dat cu ocaziunea unei nunţi de patricieni, pentru a face din ea, cu puţine schimbări, o splendidă „nuntă dela Cana", în care Christos şi celelalte personagii din Evanghelii sunt înconjuraţi şi ascunşi aproape de Regi contimporani, de patricienii în haine splendide, de patriciene acoperite de brocarduri preţioase şi de pietre scumpe, de paji frizaţi şi îndrăzneţi; Paris Bordone, pictorul *fashionable* a veneţienelor elegante n'are decât să copieze cu exactitate îmbrăcămintele lor bogate, peptănăturile complicate a părului lor blond a cărei culoare se capătă aşà de greu, pentru a ne da portrete admirabile. Niciodată pictorii n'au avut în faţa lor peisaje, personagii, interioare şi accesorii mai bogate şi mai pline de culoare, tablouri vii mai animate, de reprodus în tablourile lor.

Un oraş de marmură, de aur, de purpură şi de azur, plutind pe o apă verde ca smaragdul; o atmosferă mithică îl înconjoară; o architectură „din care fac parte în măsură egală apa şi lumina, care din marmurile preţioase, sub desmerdarea soarelui, compun culori de cea mai bogată, armonie"; pieţe înconjurate de clădiri grandioase de cea mai bogată fantezie, unde goticul se amestecă cu anticul, occidentul cu orientul; faţade ornate de coloane, de pilaştri, de pervazuri de fereşti, de balcoane, în marmurele de culorile cele mai bogate, sculptate ca cea mai fină dantelă se oglindesc în apa canalurilor; ici, colea, arborii totdeauna verzi şi florile splendide a unei grădini apar de-asupra unui zid vechi de cărămidă roşie, de o culoare admirabilă. Zeci de biserici bogate, cu faţadele lor încărcate cu statui,

cu bassoreliefuri, cu coloane şi pilaştri ; cupole orientale dominând faţade gotice ; o coloană imensă ce înconjură piaţa San Marco; interioare de biserici de un fast neauzit, pavate cu marmure scumpe, strălucind de splendoarea mozaicurilor pe fond de aur. Locuinţi princiare, unde bogaţii patricieni adună, generaţie după generaţie, tot ce orientul are mai lucsos şi occidentul mai artistic. În palatele lor, frize splendide înconjurau tavanele, care de obicei erau de lemn sculptat şi aurit. Pereţii erau acoperiţi cu piele argintată sau aurită, sau cu tapiserii de mătase de multe ori îmbogăţite cu fire de aur sau pietre preţioase ; uşile, sculptate sau incrustate în lemn de diferite culori ; căminurile împodobite cu sculpturi în cari se amestecau ghirlande de frunze şi de flori, sirene, chimere, amoraşi. In camerele unde stau de obicei gentilomii, pe mesele severe de nuc, se vedeau, într'o dezordine plină de artă, amfore, oale de faianţă, vase de aur şi argint, spede mari, medalii, istrumente de muzică şi cărţi legate în piele ornată. Spânzurate de tavan, lămpi de stil oriental, de aramă sau de bronz, din care lumina eşià prin cristaluri de mii de culori, sau lanterne de fier de un desemn minunat. Talerele erau de aur sau de argint, paharele de cristalul de Murano cel mai fin. Cheltuelile ce se făceau pentru mobile erau aşà de mari, în cât o lege din 1476 hotărî că decorarea unei camere, în lemn, aur şi picturi, nu va putea întrece 150 ducaţi de aur.

Luxul hainelor nu erà mai mic. „Erau în cameră, scrie un călător (Casola) ce vizitase pe o patriciană Dolfin, douăzeci şi cinci de fete tinere veneţiene, una mai frumoasă decât alta.... Foarte convenabil îmbrăcate, cum am spus-o, nu lăsau să se vadă decât foarte puţin umerii goi. Aveau atâtea bijuterii în păr, la gât şi pe mâini, adică aur, mărgăritare şi pietre preţioase, că, după părerea vizitatorilor, trebuiau să aibă de o valoare de 100.000 ducaţi. Aveau obrazul foarte bine zugrăvit, ca şi restul corpului ce se

vedea". Numeroasele legi somptuarii promulgate la diferite epoci rămaseră fără efect contra luxului.

Botezurile, cununiile, înmormântările, erau ocaziuni pentru a desfăşurà o pompă neauzită. „O serbare în apartamentele veneţiene cu pereţii acoperiţi cu aur, cu tapiserii, cu oglinzi de Murano, trebuia să fie ceva feeric. Catifelele şi mătăsăriile de toate culorile, rochiile şi peptănăturile curios aranjate, pietrele preţioase, străluciau la lumina miilor de lumânări". „Marile recepţiuni date de stat în onoarea regilor, prinţilor, ambasadorilor, erau pentru a spune aşà, apoteoza Republicei".

Nici o serbare nu a fost însă mai mult descrisă de istorici, pictori şi poeţi, cu culori mai vii şi detalii mai minuţiose, decât faimoasa intrare la Veneţia a lui Enric III, regele Poloniei, chemat în Francia, pentru a succeda fratelui său Carol IX. „Înnainte de a se întoarce în Francia, Enric voì să viziteze cea mai bogată, cea mai elegantă şi cea mai curioasă cetate din lume. Prinţii din Italia veniră în număr mare la Veneţia pentru a primì pe noul rege şi a înnălţà ceremonia prin prezenţa lor. Serbările fură pe atât de strălucite cât şi de fantastice: artificii, excursiuni, ospeţe, iluminaţii, serenade.... Monarchul fu primit cu muzică la graniţele statului, el venì la Murano într'o gondolă îmbrăcată cu brocart de aur. Tineri patricieni, îmbrăcaţi în mătase, formau garda sa, şi şaizeci de Halebardieri, armaţi cu securi antice, cu uniforme de mătase galbenă. Regele, însoţit de Doge, fu adus la Veneţia pe o corabie cu patru sute de vâslaşi, în sunetul artileriei, urmat de alte multe corăbii şi bărci împodobite cu tapiserii, cu stofe de aur, de catifea, cu oglinzi, cu arme. La Sf. Nicolae din Lido un arc de triumf fusese ridicat, desemnat de Palladio, zugrăvit de Tintoretto şi Paolo Veronese. Regele fu găzduit la palatul Foscari, împodobit cu tapiserii, stofe de azur şi de aur, mătăsării şi catifea semnate cu flori de crin. Urmară cursele de bărci, luptele pe poduri între *Castellani* şi *Nicolotti*, facţiuni rivale, banchetele la palatul Ducal;

aici, în sala cea mare fură puse mese pentru trei mii de persoane, cari mâncară toate în talere de argint. În sala Scrutinului fu pregătită o gustare, unde erau mai mult de o mie două sute de talere cu dulcețuri și trei sute de figuri făcute de zahăr. Între lucrurile curioase, se observă o fabrică de sticlării, ridicată pe plute mari, în faţa palatului Foscari. Regele putea astfel, din balconul său, să vadă cum se fabricau flori, vase şi alte minuni de cristal. Bucăţile de muzică, executate la aceste serbări, fuseseră compuse de Zarlino şi Merulo".

In faţa acestor serbări vecinice, tablourile lui Veronese care ar părea nişte scene fantastice create de imaginaţia sa, par poate mai jos de cât adevărul. El este cu toate aceste un artist minunat, întrecând pe toţi în compunere şi mânuirea penelului. El este inimitabil, şi toţi cei care au cercat să şi însuşască stilul lui, până la Paul Baudry şi Makart, n'au făcut de cât să arate imposibilitatea de a-l imità cu succes. Veronese nu se simte în larg de cât când are de acoperit spaţii colosale, pereţi întregi sau tavane imense. In cadrul unei architecturi pure, care prin arcadele înnalte lasă să între aerul şi soarele, el grupează personagiile sale în jurul unei mese bogat acoperită, pe o scară, pe un balcon. Mulţimea personagiilor nu e de loc confuză, atât de riguroasă este composiţia. Frumuseţea fie-cărei figuri luate în parte este de asemenea neîntrecută: femeea blondă care se pleacă surâzând pe masă în «Nunta de la Cana» de la Louvre este imposibil de uitat. Nimenea nu ştie să aşeze mai bine un cavaler elegant lângă o damă cochetă, să desemneze un paj suind o scară, sau un halebardier de gardă lângă o coloană. Nimic mai superb de cât „Apoteoza Veneţiei" din Palatul Ducal. Veneţia, personificată printr'o femee de-o frumuseţă maestoasă tronează în văzduh între divinităţi; mai jos, într'un balcon, femei de o frumuseţă răpitoare în atitudini variate o privesc; jos de tot soldaţi, popor, cai suindu-se în două picioare, completează tabloul. El erà aşa de stă-

pân în arta de a compune, în cât ştià să întrebuinţeze cu succes spaţiile de formele cele mai neregulate. Ast-fel, în «Abondenţă» de la Academia din Veneţia, figurile sunt aşezate într'un spaţiu quadrilobat cu cea mai mare măestrie. Repeziciunea execuţiei sale făcea din el un maestru neîntrecut în frescuri; şi capo d'opera sa este poate decorarea villei Barbaro din Maser care uneşte trei nume mari: clădită de Palladio, decorată cu sculpturi de Vittorio, zugrăvită de Veronese. Nimic nu întrece libertatea concepţiunilor: un paj deschizând o uşe, o femee venind dintr'un lung coridor, totul e o surpriză pentru vizitator; şi ce este mai frumos de cât capetele de femei care se văd privind în jos după balustrada figurată pe tavan!

La muzeul din Berlin, Veronese are două cicluri decorative: un tavan provenid din palatul Pisani (cab. 42, Nr. 326 –330), şi o pictură decorativă provenind din antrepositul germanilor la Veneţia, «Fondaco dei Tedeschi» (Nr. 304, 309, 311). Tavanul represintă o scenă mitologică, ce se petrece în văzduh: Veronese arată acesta nu numai prin norii ce o înconjoară, dar luând punctul de vedere ast-fel, în cât spectatorul are impresia că este foarte jos dedesuptul scenei. Decoraţiunea din «Fondaco dei Tedeschi» e şi mai interesantă. Ea represintă un zodiac imens, în faţa căruia sunt îngropate zeităţi păgâne. Dacă unele grupuri par cam searbede, şi Jupiter prea seamănă cu Christos, este un grup însă «Minerva ajutând pe Marte să se dezarmeze», capo d'operă unde mâna lui Veronese se recunoaşte. Marte, pe jumătate dezarmat, dar păstrându-şi coiful şi două spade, rădică braţul stâng în sus, pentru ca Minerva să-i desfacă cuirasa. El are toată aparenţa grandiloquentă a unui erou al unui Ariost.

Minerva, văzută din spate, cu coiful pe cap şi lancea lângă ea, este şi ea înarmată: însă haina împodobită cu lame de fer o acopere atât de puţin, că lasă să i se vadă umerii şi spatele de o culoare admirabilă. Este o lucrare de pictură de un farmec nespus: coloritul argentiu al lui

Veronese apare aici cu toată distincţia sa ; culorile şterse ale hainelor, verdele laurilor de la picioarele divinităţilor, cerul albastru închis, fac să se concentreze privirea asupra umerilor albi ca laptele ai Minervei.

Veronese redă serbările din oraş; un tablou interesant de Paris Bordone ne face să pătrundem în viaţă intimă a patricienilor în villele de pe Brenta. Tabloul se numeşte «Jucătorii de şah» (Nr. 169); câtă deosebire însă de tabloul anonim cu acelaş subiect, din sala de alături, în care jucătorii închişi într'o cameră, nu se ocupă de cât de jocul lor. In tabloul lui Bordone, şahul nu este de cât un pretext, pentru a aşeza faţă în faţă personagiile. Pe o întinsă pajişte verde, ce se ridică puţin în fund la dreapta pentru a forma o colină umbrită de arbori la stânga, se ridică coloanele şi statuele de marmură albă, vestibulul unei ville. Architectura sa bogată, planul pitoresc, detaliile bogate, toate fac din ea un bun specimen de architectură veneţiană. Bordone ca şi Veronese, posedă cunoştinţi vaste în architectură. Ce sală măreaţă construeşte el în tabloul de la Academia din Veneţia «Pescarul remiţând Dogelui inelul lui S. Marco», unde, printr'un artificiu ingenios, el face să pătrundă marea până în sala marelui consiliu, notând ast-fel elementul pe care să răzăma mărirea Veneţiei, pe când prin arcada din fund, deschisă, se vede o perspectivă măreaţă de biserici şi palate. Architectura de marmură albă din tabloul de la Berlin, reese şi mai mult pe fondul verde al erbei, şi al colinelor îndepărtate. Cei doi judecători sunt în planul întâi: oameni tineri, cu aerul grav în veşmintele lor lungi de patriciani. Unul, la dreapta, mişcă o piesă din joc, privind pe spectator. Al doilea, cu capul lasat pe mână, gândeşte, cu un aer de melancolie delicios ; el este departe de joc. Gândeşte el oare la una din frumoasele veneţiene ce stau în grupă, departe, în fundul tabloului, sub arborii umbroşi? Portretele nu sunt desăvârşite din cele mai bune a lui Bordone acest rival a lui Tiziano: portretele lui sunt de multe ori

atribuite acestuia, şi el a avut norocul de a zugrăvì tabloul pescarului dela Academie, o capo d'operă a picturei veneţiene, cu pompa sa maestoasă temperată de familiaritate, tablou care are marele merit de a tratà un subiect nou, şi un subiect naţional. Dar ceace face mai interesant tabloul de la Berlin este peisajul, poiana, cerul albastru spălat recent de o ploae de vară, norii care se îndepărtează; personagele în costumuri variate preumblându-se printre coloanele villei; valeţii purtând băuturi ici şi colea, grupul de femei ce stau pe earbă, în fund. Totul face un tablou de o varietate de culori admirabilă, şi portretele ajung la înnălţimea unei pagini din istoria moravurilor Veneţiei în secolul XVI. În aceaş sală, un alt portret de Bordone. Portretul unui bărbat îmbrăcat în negru, pe fondul alb al unui perete. Figura este interesantă prin expresia sa de mânie, atât de rară în portrete. Ceace caracterizază de altmintrelea pe Bordone ca portretist, este o individualizare tare, reproducerea amănunţită a trăsăturilor şi a expresiunii. Portretele lui Tiziano din contră au cevà care depăşeşte personalitatea modelului. Bordone este de o minuţiozitate rară, fie că reproduce o figură, o haină sau un accesoriu. De aici interesul istoric şi anecdotic al portretelor sale. El este mai presus de toate un pictor de femei: toate frumoasele veneţiene au trecut prin faţa sa. În opera sa se pot studià modele din timpul său, şi cea mai răspândită, de a-şi vopsi părul în galben. Veneţienele se supuneau muncei celei mai mari pentru a da părului lor această culoare aurie. Cesar Vecellio în celebra sa carte „Habiti antichi e moderni“ sub desemnul reprezentând „la donna che si fa biondi i capelli“ dă explicaţia modului curios cum damele veneţiene îşi petreceau timpul pe terasele caselor lor, expunându-şi părul la arşiţa soarelui, după ce-l udau cu o apă specială. Cele mai diferite nuanţe de blond, dela blondul deschis până la roşul aprins se văd în portretele maeştrilor veneţiani. Un tablou de Bordone, reprezentând o damă pieptănându-se cu ustensilele de vopsit

lângă ea, ne trădează secretul ocupaţiunii sale. Îmbrăcămintea de asemenea este redată de el cu cea mai mare exactitate: nu uită nici o garnitură şi nici o cută. Stofele vestite din Veneţia, brocardurile broşate sau ţesute cu aur, splendidele *ormesini*, *zendade*, *soprarizi*, supravieţuesc graţie lui. Mărgăritarele, altă nebunie a Veneţiei şi a secolului XVI, cari se răspândise în toată Europa, împodobesc părul şi hainele modelelor lui. Nicăeri eleganţa veneţiană nu renaşte pentru noi mai precis decât într'un portret de Bordone, de ex. în cel dela München, femeie de o statură maestoasă, cu talia sus, capul mic, cu o expresiune puţin despreţuitoare pe buzele sale, cu aerul mândru în haina sa de stofă grea, cu mărgăritare în păr, şi spânzurându-i pe gât. Nuanţele argintate şi delicate ale pictorului adaugă la farmecul acestor femei.

(Va urma) ***

NĂROJII

POVESTE POPULARĂ DIN GORJ, CU NOTE LINGVISTICE

(Urmare)

Venisă dela biserică o nuntă acasă la ginere. Și ginerele cu mireasa se căzneau să intre înnăuntru pe ușa bordeiului. Și mireasa erà o haia lungă-lungă, de nu-i ajungeai cu mâna 'n cap; și ginerele *pae-că* (1) l-ar fi bătut mă-sa cu ghemele-'n cap, când erà mic; așà erà de *scund* (2), că i ar fi mâncat rățele din traista și l-ar fi bătut broaștele cu laba 'n cap.

Și toți se dedeau de mama focului, că ce să facă, ce să dreagă, ca să bage mireasa 'n bordeiu, că ușea (3) erà prea *scundă* (2). Da unu de colo, mai cu minte: „Ia *tăiarăți* capu miresii, mă", face, „că altcum nu să poate s'o băgați înnăuntru".

Cân' auzi Văsile-al nost' și nărozi' asta, să plesnească, —nu altcevà—, de năcaz.

De-abì (4) se furișă prin lume, pân'la mireasă, și hârști! un pumn zdravăn după ceafa miresii (5) și asta se făcu ghem și *de loc* fu 'n bordei cu ginerele ei.

Ailalți oameni se puseră cu gura pe Văsile; dar însă, *după că* (5) Văsile le deslusi nărozia ce erà să facă, de tăià capu miresii, îl *loara* (6) de gât și-l opriră la masă, să cinstească cu toți nuntașii, că-i scapasă de mare *nagodă* (7).

---

(1) *Pae-că*=pare-că, par'că. Prin sincopa lui *r* din pare.
(2) *Scund, scundă*=mărunt,-ă. Singurul întrebuințat cu acest înțeles.
(3) *ușea*=ușa. Ne artic. se zice și se scrie o, *ușe*. 2 *uși* (plur.) cf. *gușe* sing.=gușă; *nașe*=nașă; *fașe*=fașă etc.
Poate că e prin analogie cu Subst. de decl. III-a.
(4) *de-abi*=de-abià și *abià*=abia. Foarte frequent.
(5) *după că*=*după ce că*=după se.
(6) *loară*=luară. In vorbirea populară ce aude *loară*.
(7) *nagodă*=daraveră mare; afacere compicată; pricină grea. Se zice și *cârcotă*=afacere,=daraveră, pricină, proces. Mai multe *cârcote* fac o *năgodă*; sau *nagoda* e cu *cârcote* multe.

Nu-i vorba, să se fi legat cineva de el, și Văsîle erà om vârtos, că sfărâmà și *sdrobicà* (1) piatra cu pumnu. Da, vorb'aia, omu cu minte n'are puterea numa în mâine, dar însă mai multă are în cap.

Și așà petrecù flăcău nost' pân' la ziuă, cân' vrù să plece. Da, toți câți erau la nunt'aia,—și erau mulți, ca umpluse ograda,—îl îmbiau într'una: «Că stai, măi vere, la noi, c'o fi bine de tine, că te-om însurà și pe tine și ți-om da o fată de toată *frumușețea* (2) și cu cuprins bun, și te-oi face sătean cu noi, că nouă ni-e place de tine, că ești deștept.....»

Da băiatu, ți-ai găsit!. Își luă ale lui și pe-'ci-i fu drumu. Ce să steà el într'un sat de năroji?!. Și plecă tot înainte, gândind că doar o da de niscaiva oameni mai cu scaun la cap, să mai 'nvețe și el câte ceva de la alții; nu tot el să 'ndrepte nărozia *altora* (3) *oameni*.

Da, cân' ajunsă, spre sară, în alt sat, văzù pe unu ieșind dintr'un bordei nou, cu *sac* (4) deschis la gură și fugia *p'in* (5) fața bordeiului, strângeà sacu la gură, intra cu el în bordei, și iarăși ieșea, și iarăși intrà,... și tot așà făceà.., până ce-l întrebă Văsîle, că ce face.

Da, omu-ăla: „Uite, mă vre", face, „făcui și eu bordei nou-nouț, de-abia azi îl *gătai* (6) și-acu car lumină cu sacu d'afară, că-i *beznă* (7) de tot înnăuntru".

—„Da, bine, mă nene, bată-te 'n cap, să te bată, nu puteai să-i faci o *fereast'ă* (8) mă?"

—„D'apăi cum dracu să i-o fac?

—„Nici atâta lucru nu știi?!"

—„Firește că nu știu, că *să vrea să ști* (9) făceam eu ".

—„Ai vre-un căpătâi de *lăntete* (10) și vr-o bešică (11) de

---

(1) *A sdrobicà*=a face fărâmi un obiect. de ex. pâine, mălaiu etc.

(2) *frumușețea* și *frumușeata*=frumusețe. Sibilizarea lui *s* în *ș*, poate că s'a făcut prin influența plur. adj *frumoși* asupra subst. format, probabil, dela răd. *frumos*.

(3) *altora oameni*. Unele determinative nehotărâtoare, luate ca adject. prepuse substantivului, rămân articulate, chiar unde nu trebue.

(4) *sac*. In altă variantă e *butoiu*. (5) *p'in*=prin (sincopă).

(6) *gatai*=insprăvii, gătii Perf. simplu. (7) *beznă*=întuneric. Foarte frecvent.

(8) *fereast'ă*=fereastră (sincopă). (9) *Să vrea ști*=să fi știut (Vezi No. 2 pag. 3).

(10) *lăntete*=lănteț=o șimpcă de lemn, mai ales brad, cu dimensiuni variabile (vezi No. 10 pag. 5).

(11) *bešica*=bășică (vezi No. 7 pag. 19).

bou, ori ţiplă, şi câteva ţinte d'ele mici şi vre-un *fierăst'ău* (1) şi vre-un ciocan?"

—„Am de toate, am şi-o beşică, dar nu prea mare".

—„Cât o fi. Las'o că e bună. Stai colea şi te uită".

Se pusă Văsîle-al nost' şi spintecă lăntetele cu *fierăst'ău* făcu patru bucăţi şi le 'mpreună la colţuri cu ţinte, muiă bine beşica, o tăiă şi-o 'ntinse bine pe giurgiuveaua făcută din lăntete. Făcù în uşa bordeiului o gaură cât giurgiuveaua de mare şi puse fereast' asta la uşe. Şi-acù se vedea binişor în bordei, că 'ncepù a se cruci şi omu-ăla de-aşa minune.

Càn' să plece, Văsîle îl învăţă, cum să-şi mai facă o fereast'ă, da mai mare, sus pe coperiş, între căpriori.

Şi de-aci se duse 'n lumea mare şi multe nărozii văzuse. Şi fusase şi prin Târg. Şi, pe unde se dusase, muncisă omu nost' din greu; da pusese ceva parale bune la chimir. Da, într'una din zile, făcându i-se urât de-atâta umblare şi făcându-i-se şi dor de-acas', şi cum erà acù şi gros la chimir:

„De cât cu atâţia năroji", face el, „ce găsii în lume, mai bine la ai mei acas', că tot nu sunt aşà de năroji ca ăilalţi". Şi-o luă băiatu nost' înapoi, spre casă, tot pe *picere* (2). Da, dela un loc încolo, găsi o *ocasie* (3) cu cai, dete omului câţiva creiţari şi mearsă el cu ocasi'aia cam vre-o zi întreagă, de-şi mai *hodini* (4) ăle *picere* (2). Măi mearsă el o noapte pe jos şi apucase acasă în ziua *hailaltă* (5) cam pe cân' erà soarele de-asupra capului. Şi *ce de mai* (6) pupături cu-ai lui de-acas'!

Acas' la el bordeiu 'ncepusă să se *huroae* (7); şi cum aveà ceva parale acu şi erà om vrednic, unde mi-se pusă mă nene, de făcù neşte căşi d'ele mari, cu *fereşti* (8) mari

---

(1) *fierăst'ău* (art. şi neart.)=fierăstrău cu sincopa lui *r*.

(2) *Picere* plural forma populară dela picior. Fenomenul e aproape general.

(3) *ocasie*=căruţă uşoară, brişcă, trăsurică de sat. Pe alocurea, chiar la oraş, pe „faire-part" de nuntă scrie jos: „Veţi binevoi a poftì cu ocasia D-voastră" adică invitatul sa-şi aibă trasura, căci nuntaşii nu-i pun la dispoziţie.

(4) *hodini*=odihnì prin metateză. (5) *hailalta*=ailaltă cu o aspiraţie (h) iniţială.

(6) *ce de mai*=cât de multe, câte! Adjectival de cantitate şi arată abundenţa.

(7) *să se huroae*. Subj. pers. dela *a se hurui*=a se urul, dărâma.

(8) *fereşti*=ferestre. Sincopat şi cu plur. în *i* în loc de *e*.

— cum văzuse el pe la târg; da nu d'ele boereşti, dar însă ca la ţară.

Şi făcu omu nost' pătulu şi sopru mai mari si acoperite cu *hindilă* (1) şi făcu şi *gard* (2) la linia şoselii, cu lănteţi de brad şi de jur 'mprejuru grădinii gard de nuele. Şi tot îi mai *hudise* (3) parale. Cumpără o vacă cu *lapte* (4) şi o pereiche de boi, şi un car nou. Şi tot în primăvar'aia mărită şi pe soru-sa, Cătrina, cu un flăcău bun, deştept şi cu oştirea făcută.

Alde taică-su era cât pe-aci *să aşeze* (5) cu băiatu-ăsta; dar însă,—vezi 'mneata—, nu prea avea fata zestre, măcar că băiatu o vrea şi-aşà.

Şi după că aşeză acu de-abine cu băiatu-ăsta despre nuntă, unde făcu şi sor'-si o pereiche de căşi ca ale lui şi-i dete vaca şi ăi doi boi şi caru nou, şi se făcu nuntă, de se duse vâlvă 'n lume.

Da, lumea din sat se minună de căşile lor, şi: „*Maichea!* (6) face, *câtă mai* (7) căşile de mari! şi cum le-o fi făcut ăştia mă?! Mare minune!"

Şi ăşti doi cumnaţi aflară că lumea se minună de căşile lor şi se duseră şi ei de-arându pe la toţi, şi le crici azi, le crici mâine, până ce peste 3—4 ani, numa se pomeni satu cu căşi ca lumea şi tot cuprinsu în bună rânduială.

---

(1) *şindilă*=şindrilă prin sincopă. Se mai zice şi şiţă.

(2) *gard*=orice fel de 'mprejuire. Nu se întrebuinţează cuvântul *uluci*

(3) *hudise*=rămăsese M. m. ca perf. dela *a hudi*,— ire.

(4) *lapte*. Pe alocurea (Ciuperceni, Godineşti etc.) se pronunţă *lapce*, pentru că *te ti*-se pronunţă *ce, ci*. Apoi *de, di* se pronunţă sau *ge, gi*, cu o slabă resonanţă a lui *d*, sau *dghe, dghi*. Ba încă *ge, gi* scade la *je, ji*.

Astfel se zice de ex. *jejet*=deget; şi *jeşt* deşt;
lemn de *ceiu*=lemn de teiu.
ge unge= de unde, etc.

Fenomenul acesta nu este general; totuşi se găseşte destul de 'ntins; aşa în Mehedinţi, în satul *Breşniţa* la vre-o 4—5 km. spre N. de Severin fenomenul acesta este foarte accentuat şi întins.

Astfel, mergând odată spre acel sat întreb pe o femee în drum: „Ascultă, dodă ale cui sunt casele alea mari de pe deal?"

Ea-mi răspunde: „Căşile ălea mari ge pi geal sunt ale lui d-l Mica Munceanu"=Casele alea mari *de pe* deal sunt ale lui d-l Mi*t*a Mun*t*eanu.

(5) *să aşeze. A aşeză* despre o nuntă va să zică a pune la cale şi a isprăvì definitiv cu un flăcău sau fată. Cf. barbarismul *a tranşà*.

(6) *Maichia!*=măre! O exclamaţie de mirare.

(7) *Câtă mai* căsile de mari! Ce case mari!

maticilor de rând din zilele noastre! Cum erà să ghicească Lavoisier metodele lui Berthelot, sau Lamark (cu toată „filozofia lui zologică") cum ar fi putut să bănuiască lumea microbiană, pe care Pasteur a dat'o la iveală cu atâtea taine ale ei?

Şi-am pomenit numai câţi-va învăţaţi dintr'o singură ţară şi dintr'un singur neam. Dar dacă ne-am uita şi la alte ţări, şi am aruncà o privire cât de furişă către veacurile ce vin? Ce incalculabilă perspectivă de progres! Acum 100 de ani, metrul erà o mare noutate. Napoleon, cât era de puternic, s'a izbit de o straşnică împotrivire, când a voit să-l introducă în Franţa. Azi, metrul a pătruns până în pădurile locuite de Negri şi de Peile-Roşii, iar noi, în Europa, am trecut pentru anume măsuri mai fine de la metru la micron; şi mâne-poimâne, urmaşii noştri se vor mirà poate de micron, cum ne mirăm noi azi de palmac, cot, picior şi alte măsuri de tot primitive ale părinţilor noştri.—Ba mă tem că timpul acela a şi sosit. Intr'o revistă de „popularizare", am cetit de curând aceste rânduri, în chip deinformaţie:

Un atom de hidrogen cântăreşte a mia parte din a miliarda parte dintr'o miime de gram: 0, mg. 0000000000000000000001. În el se află vre-o mie de particele, *electroni*, atât de mici, în cât depărtarea relativă dintre ele e ca aceia dintre corpurile cereşti. Electronii sunt încărcaţi cu electricitate negativă şi se mişcă cu o iuţeală de peste o *sută de mii de kilometri* pe secundă în jurul lor (o mişcare ca a pamântului în jurul axei), iar în jurul unui sâmbure încărcat cu electricitate pozitivă, făcând mai multe *milioane de miliarde de invârtituri pe secundă* (cum se învârteşte şi pământul în jurul soarelui).

Milioane de miliarde de învârtituri pe secundă!!

Imaginaţia lui Shakespeare e săracă şi veştedă faţă de a modestului laborant care jonglează liniştit cu acest abis de cifre. Hamlet care se simţea la hotarul dintre înţelepciune şi nebunie ar fi găsit superficială şi fără nici un interes orice tragedie omenească faţă de grandioasa dramă a puterilor dintr'un gram de hidrogen, când ar fi auzit că în el e atâta energie, în cât să poată ridicà flota întregei Britanii până în vârful celui mai înalt munte al Scoţiei.

Față cu această vertiginoasă iuțeală a progresului tiinţific, ar trebui —vor ba lui Renan, — să fim tare mulțămiți, dacă ne ar spune cineva de pe acum măcar cum vor fi abecedarele peste vre o sută de ani.

2). Tot astfel nu poate fi îndoială nici de sporul frumuseții. Câte şi câte prefaceri numai în cele din urmă veacuri! Unde e azi Olanda, pe vremea lui August se întindeau smârcuri, în care cuibăreau gâştele sălbatece, întocmai ca în tundrele Siberiei. Unde este Elveţia, grădina de vară a Europei, erau codrii şi tihărai în care se sălăşluiau lupii şi urşii. Dunărea lui Herodot curgea printe maluri tot așa de pustii, ca şi ale lui Mississipi, iar Rinul prăvălea undele sale peste stâncele dela Schafhausen în singurătatea unor păduri sălbatece, ca şi ale Orenocului la cataractele lui Itupire. Unde e azi Berlinul, Dresda, Stockholm şi alte metropole de artă şi cultură, erau bălți peste care castorul îşi clădea colibe, întocmai ca in lacurile Canadei, iar locuitorii Europei beau din scăfârlii de om scalpate după metoda Peilor-Roşii.

Și ce armonioasă rânduire a vieții de atunci şi până azi! Am secat bălţile, am îndreptat scurgerea apelor, am petruit drumurile, am îmblânzit sălbătăciunile, am împodobit ţări întregi întocmai ca pe nişte grădini. Dintr'un păr sau măr pădureţ, am dobândit sute de soiuri pe care, pădurea singură nu le-ar fi scos nici odată la iveală. Din răsura sălbatică, am scos neamuri întregi de trandafiri, care mai de care bogați în miresme şi culoare. Și tot așa cu păsările și alte animale îmblânzite şi chiar cu rasele omeneşti. In loc de o singură Elena sau Phrynea, avem azi atât în lumea veche, cât şi în cea nouă — dela ficele Albionului şi până la creolele Americei — un nenumărat răsad de frumuseți omeneşti cărora le lipseşte doar lira lui Omer şi perspectiva secolelor spre a fi slăvite ca și cea aleasă de frumosul Paris.

In fiecare veac, s'a mutat astfel hotarul dintre Ormuz şi

Ahriman în paguba celui din urmă. Peste tot, pământul pare a se pregătì pentru o mare serbare, ca şi cum ar vrea să placă unui ochiu care îl priveşte din depărtările spaţiului ceresc.

Şi, după cum sporeşte frumuseţea fizică, tot aşa se adaogă şi frumosul artistic. Fiecare veac şi fiecare popor creşte cu ceva comorile artei. După valul cel mare dintre Omer şi Fidias, unda s'a ridicat earăşi între Dante şi Michel Angelo, apoi din nou în epoca lui Cervantes, Shakespeare, Moliere şi Goethe. Şi de câte ori nu se va mai ridica încă în lungul şir al miilor de secole ce vin! Nu mai vorbim de undele mai mărunte din ţările mai nouă, căci cine mai stă să numere toate valurile din faţa mărilor şi lacurilor în veşnică vibrare...

3) Rămâne doar îndoiala numai cu privire la progresul moral.—A sporit şi binele, după cum vedem că sporeşte adevărul ştiinţific şi frumuseţea?

De la omul peşterilor până la bunul Livingstone care prin blândeţea sa a cucerit inimele canibalilor Africei şi a ajuns să se plimbe singur printre ei, ca oarecând Daniil în groapa leilor, hotărât—este un mare progres al inimei omeneşti.

Ca nişte zâne, aci aspre, aci blânde, religiunile, începând cu cele mai umilite, au căutat să înfrâneze cu cântece şi chiar cu descântece apucăturile omului pornit spre dobitocie. Unele au nimerit mai bine, altele mai rău. Destul pieziş au nimerit cele ce au cercat să încredinţeze pe „cei flămânzi“, că sunt şi fericiţi, fiindcă vor fi răsplătiţi după moarte; — lăsând astfel să se înţeleagă, că aci, pe pământ ar fi deocamdată rândul mişeilor să se sature.

Mare greşală din partea atâtor oameni vrednici şi sfinţi în viaţa lor, să nu arate lămurit că răul, ca şi binele, îşi dobândesc răsplata lor mai întâi *aci* şi *acum*, adică în cuprinsul traiului pământesc al fiecăruia. Tristă scăpare din ve-

dere să nu arate că păcatul, ori cât de tăinuit ar fi, mânjeşte; că toate florile care ascund un vierme vor da un rod mai dinainte întinat. Mare vină atuturor variantelor de confesiuni religioase, care, punând prea mult înainte „viaţa de apoi“ şi „răsplata de apoi“, au părut că lasă macar o clipă pe Ormuz sub biciul lui Ahriman.

Alături de teologie, când mintea omenească a început a scruta mai adânc cauzele lucrurilor, a venit însă la rând, ca să încerce a lecuì răul, filosofiea, sub haina vaporoasă a metafizicei. Pentru filosofii evdemonişti toate sunt trandafirii—Democrit râdea; pentru pesimişti, toate mohorâte — Heraclit plângea. Iar alţii, mai apatici, găsiră comod să se împace cu gândul că răul şi binele sunt deopotrivă, se cumpănesc *ab initio* în chip desăvârşit.

Mare greşală şi aceasta,—din dragoste pentru o egalitate *á priori*—să propovăduești că Ormuz ar fi egal cu Ahriman (ca doi corbi: unul alb altul negru, care s'ar încăerà zadarnic, fără putinţă de a se biruì până în vecii vecilor!) Intristătoare doctrină, care nu făgăduià mângâere nici aici şi nici măcar dincolo de mormânt, în raiul plin de feeriile teologiei.

In sfârşit, în veacurile din urmă a venit la rând şi ştiinţa exactă, să-şi arate şi ea puterea în vindecarea răului moral.

Până aci, dobitocului care întindeà ghiara să sfâşie, teologia îi puneà înainte un *tabu* oare-care sau ameninţarea cu muncile iadului. Pe cel capabil de mai multă reflexiune, metafizica cercà să-l aromească cu muzica vorbelor, ademenindu-l spre raiul diafan-al entităţilor. Când însă fiara bimană a mirosit ceva din îndrăsnelile stiinţei exacte, problema progresului moral a devenit dintr'o dată enorm de grea. Inainte, când bestia simţeà că e foame întindeà ghiara şi sfâşià. Acum ea zice: ceeace e natural e fatal şi raţional. Nu mă tem de nici un tabu al religiunei, şi râd de orice îngăimare a descântecului metafizic. Am ajuns dincolo de bine şi de rău; sunt brută pozitivistă; sfâşiiu şi fac în acelaş timp teoria dreptului de

a sfâşieà. Imoralitatea de odinoară erà glumă. Adevărata înţelepciune e amoralitatea...

E timpul prin urmare să revizuim toate ideile noastre despre progres. Adevărul creşte; fără îndoială creşte şi frumuseţea, dar *binele* e un simplu non-sens; progresul moral e o iluzie deşartă şi ridiculă. *Also sprach* docta—canalia.

Aşa să fie?

Nu credem. O cercetare mai atentă, arată că şi progresul binelui e tot aşa de sigur ca şi al adevărului.

Nu de mult, legea coborâtă din slava muntelui Sinai ziceà: „dinte pentru pentru dinte, ochiu pentru ochiu". Morala asta ni se pare azi odioasă, vrednică doar de Zuluşi şi de Papuaşi. Şi cu adevărată mulţumire ne îndreptăm ochii spre dealurile Nazaretului, de unde s'a auzit acuma vreo 19 sute de ani frumoasa învăţătură: „iubeşte pe aproapele tău, ca şi pe tine însuţi". Cu blândul propăvăduitor, născut în staulul oilor, simţim că un mare val de bunătate s'a revărsat asupra întregii lumi.

Dar nici învăţătura aceasta, cu toată duioşia lui Cristos, a lui Buda şi altor întrupări ale binelui moral, nu are un criteriu destul de lămurit. — Nu iubeşte oare pe aproapele său şi alcoolicul care îmbie pe orice drumeţ să se ameţească frăţeşte cu el, bând din acelaş ulcior? Morala aceasta era deci prea umilă, ca şi bieţii pescari care o propovăduiseră mai întâi robilor şi celor simpli cu duhul.

Trebuià neapărat să se ridice tonul, şi mai alestrebuià purificată datoria morală de orice aluzie mitologică la smoala iadului, la huriile Coranului şi la alte răsplătiri ca acestea. Intrebarea erà: se poate moralitate fără scadenţă şi fără ghişeu de plată?

Şi atunci s'a auzit, nu dela Semiţii cu imaginaţia înflăcărată de soarele Palestinei şi Arabiei, ci de la un mag potolit, care, în temperata noastră Europă, cercetà temelia raţiunei cu adevărat pure — s'a auzit o nouă vorbă:

„Lucrează aşà, ca şi cum faptele tale ar trebuì să fie pildă şi lege întregii omeniri" — de azi şi de totdeauna.

Fă ceea-ce trebue, mai întâi şi mai pre sus de toate fiindcă *trebue.* Căci pentru omul în adevăr superior, moralitatea e o necesitate, o lege cu totul imperativă.

Minunatăprivelişte deasupra vieţii sufletului! vastă şi maestoasă, ca şi seninul unei reci nopţi de toamnă! Din cer şi până în pământ—tăcere, iar în tăcerea cugetului, tu, ascultă de suveranitatea propriei tale cunoştinţe, fără teamă şi fără de speranţă.

Impunător, de sigur, dar fără eficacitate practică şi acest imperativ; puţin temeinic, cu toate că în mintea lui Kant, el trebuia să fie *categoric.* Cum să fie... când de o astfel de poruncă impersonală nu pot ascultà de cât înţelepţii de felul celui de la Königsberg, care, în loc să se avânte in tumultul vieţii de toate zilele, îşi petrec existenţa lor în potolita nelinişte a cugetării. Pentru cei lalţi, din lumea de rând, ce nereal e acest imperativ!

Cum n'a observat magul că lumea nu e o chilie de filozof, pardosită cu silogisme, ci un vârtej de energii care uneori răstoarnă într'o clipă toată strategia argumentelor celor mai bine rânduite? Cum n'a luat seama că nu e poate un singur gând de acţiune, care să nu fie pătat (chiar fără ştirea noastră) de umbra unei intenţii de folos personal, şi deci nu e cum *ar trebuì să fie?* Există o faptă care, chiar în ochii celui ce o împlineşte, să nu fie o deviare dela idea din care a pornit?

Şi atunci, cum să lucrezi aşà, în cât viaţa ta să poată fi pildă pentru toată lumea, când ea nu poate fi pildă nici măcar pentru tine însu-ţi?

Trebuià prin urmare, să ridicăm nivelul datoriei şi mai sus.

Nazarineanul fusese mai mult un erou al voinţei, năzuind a scăpà mascle desmoştenite; — de aceia s'a şi suit pe cruce, primind moartea ca orice erou al acţiunei. Când propovăduià de pe munte, mulţimea uità de foame şi sete, sorbindu-i numai cuvântul său de revoltă în contra nedreptăţii ;iar când a pus mâna pe biciu, fiul lui David alungă din templu pe puternicii zarafi ai zilei, în-

tocmai ca un moştenitor care, venind să facă dreptate, alungă din palatul părinţilor săi pe toţi uzurpătorii necinstiţi. Oclipă voinţa i-a şovăit şi lui, dar a suferit totuşi crucificarea, dând, astfel un prestigiu concret tuturor poruncilor sale către mulţimea celor ce-l urmase. Kant dimpotrivă e un singuratec, un erou al cugetării abstracte. El porunceşte doar pentru sine şi pentru cei de un fel cu dânsul. — Pentru ca să fie asigurat progresul binelui trebuiau să apară eroi ai sentimentului etic în afară de sfera teologiei şi metafizicei.

Şi au apărut în adevăr, — mai ales în ţara sincerului cugetător Darwin. Iar glasul lor sună cam astfel: Fiind-că natura samănă mult şi culege puţin; fiindcă în toate făpturile sale, mulţimea e mediocră de la furnici şi până la om, cum vrei tu să fii îndreptarul lumei întregi, şi măsură a Datoriei, tu, un Quidam — oarecare, o sărmană faptură de rând, născută să te sprijini, nu să sprijini; să te înveţi, nu să înveţi; să asculţi, nu să fii ascultat! Cum vrei ca în ciobul tău de oglindă necurată, să caute o lume întreagă drumul adevărului? Ce babilonie ar fi, dacă fiecare şi-ar ţinea înaintea nasului frântura sa de oglindă, măgulindu-se cu închipuirea că în ea se poate vedea „calea de aur", cărarea sigură pentru îndrumarea oricărei alte vieţi omeneşti? Vai ţie făptură neisprăvită, pe care hasardul naşterei te-a aruncat între cer şi pământ! Ascunde cât mai repede ciobul tău de imperativ ne-categoric, slut şi strâmb ca şi tine.

Nu tu, om de duzină, arătare-de-om, poţi fi îndreptar şi pildă semenilor tăi, ci un altul şi anume: exemplarul cel mai ales al speţii sau varietăţii — eroul. Căci dacă natura, semănând cu nemiluita şi alintându-se, scoate la iveală mai mult mediocrităţi şi chiar pocituri — *lusus naturae* cum ziceau alhimiştii — tot ea, în clipele sale de trezvie lucrează cu o superlativă grijă, iar atunci, din graţia lui Dumnezeu, prin tainica întâmplare a naşterei ese la lumină Omul-erou, care pare a concentra în sine toate însuşirile de căpetenie ale întregii speţe. Tipic fiind, acela

singur poate fi şi pildă pentru alţii. Acela, chiar tăcând, porunceşte ca un imperator; aceluia i se cuvine de drept suveranitatea imperativului categoric.

Iar acesta sună astfel : pe cât este cu putinţă, fii aproape de eroism. Ridică nivelul datoriei tale, până la nivelul vieţii eroilor, — singurii în care natura se arată mai vădit perfectibilă. Ei sunt leacul contra polarităţii răului. Ei ţin scara pe care Ormuz se va suì tot mai sus peste capul lui Ahriman. Ei ne spun că singur binele e durabil, iar răul e trecător — „moare", se uită ca şi cum nici n'ar fi fost.

Aşà învăţau odinioară sub colonada Porticului înţelepţii şcoalei stoice, şi tot aşà a propovăduit în timpurile noastre Carlyle şi toţi cei la un cuget cu dânsul.

*

Dar nici aici nu ne putem opri. Nici eroii nu pot fi întru toate un îndreptar sigur al vieţei, fiindcă nici ei nu merg pe o linie cu desăvârşire dreaptă. Sunt admiraţi doar fiindcă natura, neputând realiza în nici o direcţie ceva absolut, suntem bucuroşi să o vedem măcar apropiindu-se de ţel. Cu tot călcâiul său vulnerabil, Achile e cel dintâi erou al Iliadei, iubit de zei şi de oameni. Cu tot neajunsul călcâiului, el erà totuşi cel mai iute la fugă (ὠκὺς πόδας), iar când se retrăgeà spre cort, tot răsboiul stà pe loc. Dar de aci nu urmează că toate faptele lui Achile sunt vrednice de imitat.

Formula corectă ar fi deci alta: să lucrezi ca eroii în momentele lor de eroism. Pe celelalte, treci-le cu vederea. In calea aceasta, fireşte, poţi călcà alături de drum; poţi şchiopătà şi chiar cădeà uneori, căci şi eroii cad. Dar încordează puterea ta până într'atât, încât o zi măcar, între naştere şi moarte, să fii aproape de eroism. Ai curaj, cum are şi natura. Cu toate nenumaratele sale rătăciri, universul îşi îndreaptă singur greşelele. Ormuz e sigur de victoria finală.

Aşa dar tinerii de elită—căci de ei venise vorba—când văd răul eşind o clipă deasupra, să nu-şi piardă curajul. Când mişelimea cu toate varităţile sale: politice, literare, sociale... se pare că triumfă, să nu se retragă în ungher. Căci astfel de biruinţe nu pot fi durabile.

Cătimea de materie e în lumea fizică una şi aceiaşi; energia lumii morale e una, dar nu aceiaşi, ci se adaogă veşnic prin solidaritatea tuturor celor buni, din toate ţările şi epocele.

Dela Vede, până la Kant şi Carlyle, nici o năzuinţă spre mai bine n'a rămas uitată. Pe când cei răi au perit ca fumul, cei buni trăesc mai departe şi au acum o realitate mai simţită poate chiar de cât în timpul vieţei lor pământeşti.

Şi aceasta e dovada pipăită, că alături de progresul adevărului şi frumuseţei, omenirea se poate bizui cu aceiaşi deplină siguranţă şi pe progresul tot atât de real al binelui.

Din fundul carcerii sale, nefericitul Oskar Wilde, când a simţit că sufletul i se însănătoşează, a trimis prietenilor săi acest înţelept cuvânt: „în gospodăria grozav de simplă a naturii, nimeni nu primeşte decât ceiace dă el însuşi". Cine se îndoeşte deci de biruinţa binelui, să ştie că în realitate se îndoeşte de sine însuşi, osândindu-se singur a fi la un loc cu aceia pe care Dante îi pune în fundul iadului,—cu melancolicii sau „inimele negre".

Dinpotrivă, cei sănătoşi la suflet, ori care ar fi decepţia momentului, se înalţă iarăşi gata spre luptă. Ascultând de frumoasele vorbe ale lui Goethe: „peste morminte — înainte", ei nu părăsesc calea dreaptă, chiar când ea trece peste lespezi sub care se ascunde cenuşa celor mai scumpe iluzii.

1912. Oct.

INSEMNĂRI

PRIVITOARE LA ISTORIA CULTURII NOASTRE

Pentru filioque.

De când am introdus aceasta rubrică la *Convorbirile Literare*, obiceiul însemnărilor s'a generalizat. Azi le întâlnim şi în alte reviste şi chiar în unele ziare. Relevăm aceasta din următorul motiv: Revista noastră, din principiu, s'a ţinut departe de harţa atât de adânc intrată în obiceiurile altora. Acum câţiva ani, polemicile introduseseră o terminologie de insulte atât de variate, în cât se putea vorbi, într'un anume sens, de o adevărată zoologie literară. Ca reacţiune, am socotit că ignorarea injuriilor şi relevarea obiectivă numai a faptelor însemnate va fi de ajuns pentru orientarea publicului, lăsând scandalul literar pe seama celor ce urmăresc în literatură alte scopuri decât cele culturale.

Lipsa aceasta de atenţie pentru vulgarităţi pare că a fost întrucâtva de folos, temperând în timpul din urmă virulenţa polemicilor personale. Pacea e însă departe de a fi venit.

Pomenim ca document în această privire lupta acerbă, care se dă acum între unii Români culţi din Transilvania şi Ungaria pentru *filioque*. In clipa când zeci de sate româneşti sunt primejduite în fiinţa lor etnică, unii conducători ai poporului nostru nu găsesc nimic mai urgent decât să se încaerc pentru subtilităţi dogmatice şi să-şi adreseze înjurii pe care ne sfiim a le mai reproduce. Streinii care ar auzi de aşa ceva şi-ar face o foarte slabă idee despre răspândirea spiritului critic şi ştiinţific printre Români.

Lăsând însă ştiinţa la o parte, e ceva şi mai grav. Inveninarea luptei e atât de mare, în cât o revistă de peste munţi, *Cultura*, se îndoeşte dacă Românii cu filioque vor „mai putea sta alături în munca culturala a *Astrei*", cu cei fără filioque.

Aceasta e unitatea noastră etnică şi culturală!

Dacă Românii sunt gata să-şi arunce anateme pentru două, trei silabe ale unei limbi pe care azi nimeni n'o mai vorbeşte, în adevăr: „viitor de aur, neamul nostru are..."

M.

FAPTE, RECENSII, REVISTE

1. FAPTE

FIZICĂ. *Evaporația solului și a vegetalelor ca factor al persistenței timpului ploios și rece.* Când o perioadă de umezeală și de scădere a temperaturii are loc, pare că ea tinde să se continue. Verile anilor 1910 și 1912 ar fi o dovadă despre aceasta. Fără îndoială, curenții atmosferici își au rolul principal, însă intervin desigur și alți factori determinați: ast-fel este evaporația solului și mai ales aceea a vegetației.

In vremuri ploioase, pământul păstrându-se umed, evaporează neîntrerupt apă, care, condensându-se în păturile superioare ale atmosferei, învălue cerul și cade iarăși, sub formă de ploaie, urmîndu-se ast-fel până ce fenomene atmosferice intervin ca să rupă echilibrul statornicit.

Căci evaporarea solului umed e foarte mare: astfel „în luna Iulie așa de ploioasă, din anul 1910, cătățimea de apă căzută pe hectarul de pămâât gol a fost, la stațiunea de chimie vegetală, de la Bellevue, de 218 m³. și în August 1912, a fost de 217 m³. 6; ceea ce este de ajuns pentru a întreține nebulozitatea atmosferei. Dar nu numai solul ci și plantele evaporează, mai mult chiar decât el. Și fiindcă în anii ploioși vegetația este mai puternică, se înțelege că și evaporarea, e mai îmbelșugată și ține mai îndelungă vreme.

Urmează însă de aici și o scădere de temperatură, pentrucă cerul învăluit de nori micșorează căldura pe care soarele o trimite pământului, iar vaporii de apă, prin condensarea lor, în păturile superioare ale atmosferei, pierd o parte din căldura lor și revin sub formă de ploae cu o temperatură diminuată. (Revue Scientifique 26 Octombrie 1912).

E. C.

INDUSTRIE. Captarea energiei valurilor.

Se pare, că încercarea de a se exploata forța enormă defractată și cheltuită fără folos la valurile mărei în timpul fluxului și refluxului să se apropie de o realizare practică, industrială.

Intr'adevăr se vestește că între insula Nordstrand și Husum pe mar-

ginea Balticei, au şi început planurile de construcţie a unei uzine hydro-electrice, care să deservească cu electricitate Scheswrigul Holstein. Planurile se datoresc inginerului din Hamburg, *E. Pein* şi constau în esenţă în alcătuirea a două bazine enorme, 600—900 ectare—formate de digurile ce leagă coasta continentului de insulă şi prin denivelarea ce se produce în momentul fluxului şi refluxului are loc o cădere de apă. în bazinul inferior, care ar pune în mişcare turbinele uzinei. S'a calculat chiar că forţa defractată numai în timpul fluxului ar fi de 5.000 cai.

Astfel se poate zice că s'a ajuns în parte măcar ca formidabila energie cinematică a valurilor să fie captată.

I. I. N.

MEDICINĂ. Cui se datoreşte „răul de munte"?—Moog şi Guillemard au constatat la persoanele ce făceau ascesiuni pe Mont-Blanc modificări în eliminarea urinei. Experimental au putut reproduce aceste modificări la animale ţinute într'o atmosferă rarefieată, cum ar fi cea de la 6.000 m. altitudine. S'a constatat mai ales, că substanţele azotate se elimină rău, cea mai mare parte fiind reţinute în sânge. Cum simptomele răului de mare:—lipsă de apetit, durere de cap, greaţă, vărsături, somnolenţă ş. a. se observă şi în *uremie*, la bolnavi al căror filtru renal nu lasă să se elimine substanţele azotoase, experimentatorii trag concluzia că „răul de munte se datoreşte unei turburări pronunţate dar trecătoare a funcţiei rinichilor".

I. I. N.

METEOROLOGIE AGRICOLĂ.— In zilele de 17—24 ale lunei Septemvrie, întrunindu-se comisiunile de telegrafie meteorologică şi de semnale ale timpului, s'a hotărît ca să se alcătuiască la Paris o comisiune de 5 membri care să formuleze un anteproect, tinzând la înlesnirea organizării, pe baze identice, a meteorologiei agricole în diferitele ţări.

S'au stabilit mai multe decizii care să fie propuse aprobării comitetului meteorologic internaţional.

Astfel: „Instituirea unei comisiuni permanente de meteorologie agricolă pe aceleaşi baze ca şi comisiunea de aerostaţiune ştiinţifică internaţională. Această hotărâre poartă în sine o întreagă serie de măsuri internaţionale care vor tinde să îndrumeze meteorologia generală către aplicaţiuni practice."

2) Aparate destul de simple spre a puteà fi generalizate, fie pentru a se măsurà durata de insolaţie şi intensitatea de radiaţie solară, fie pentru a se observà roua, bruma, etc.

3) „Studiul comparativ al diferitelor moduri de instalaţie a ter-

mometrelor pentru a se observà temperatura la diferite înnălţimi, între plante însăşi şi deasupra lor;

4) Observări sistematice ale fenomenelor de optică atmosferică: culoarea cerului, mirajuri, etc., de oarece asemenea observări pot avea mare însemnătate în prevederea locală a vremii.

Spre cât mai larga răspândire a constatărilor făcute, ar fi să se publice buletine pe *decade*, apărând cât mai grabnic posibil şi conţinând măcar observări cu privire la: temperatură, ploaie, înnălţimea cursului apelor.

De asemenea se crede necesară publicarea regulată de documente statistice care să arate distribuirea în timp şi loc, de fenomene meteorologice în deosebi importante: temperatură, ploaie, furtună, grindină, precum şi relaţiile acestor fenomene cu natura vegetaţiei care acopere solul şi condiţiile orografice şi hidrografice.

In fiecare ţară să se creeze un anume număr de centre regionale, care prin mijlocirea Biroului central, să poată alcătui hărţi reprezentând situaţia generală a atmosferei şi să statorniceasca previziunile locale.

Centrele regionale, independente în ce priveşte previziunile locale să rămână sub direcţiea ştiinţifică a serviciului central, pentru a se păstrà unitatea de vederi şi înţelegerea între diferitele centre.

Hărţile zilnice asupra timpului să se vândă cât mai eftin posibil şi să se trimită şcolilor primare, pentru ca întrebuinţarea lor să devie familiară învăţătorilor. De asemenea răspândirea cât de întinsă a acestor cunoştinţe de meteorologie agricolă, în păturile populaţiei dela ţară, ar fi una dintre datoriile de căpetenie a instituţiilor mai sus pomenite. (Revue Scientifique, 26 Oct. 1912.)

E. C.

2. RECENZII

FLORI SACRE. — *Poezii de Al. Macedonski.* După legendă, o cunoscută epigramă a d-lui Macedonski împotriva lui Eminescu nebun, i-a înstrăinat orice simpatie, slujindu-i de giulgiu literar.

A crede aşa, este a reduce o împletire mai mare de pricini la una singură mai reprezentativă. De fapt, noi toţi cei ce am trecut prin şcoala bunului simţ, am crescut în cea mai deplină nerecunoaştere a acestui poet. Publicitatea îndoielnică făcută în jurul persoanei sale, cabotinismul literar, viaţa publică fără unitate şi vertebrare, pe care o ducea cu nepăsare, efebii ce-l înconjorau, lipsa de măsură şi de disciplină sufletească, ciudăţeniile ortografice, gongorismul stilistic în care căzuse, făcuseră pentru noi dintr'un poet, oricum talentat, un personagiu de operetă........ Când ne-am deschis la viaţă lite-

rară și am început să judecăm prin noi înșine, așa l-am cunoscut: cu atitudini plastice, cu efebi geniali, cu o amăraciune în suflet ce-l făcea nedrept cu tot ce e talent în această țară, cu o atmosferă nesuferită de laudă de sine, de smirnă îndoelnică, cu casca lui Belisariu întinsă cu o mână pentru a culege obolul public și cu fulgerele lui Juvenal în ceealaltă mână îndreptate împotriva nerecunoștinței neamului și a nepriceperii contemporanilor. .Veșnic, nemulțumirea unui om neînțeles Povestea e dealminteri veche.

D-l Al. Macedonski a fost negreșit un om de talent... La începuturile *Literatorului* se ridicase ca șef de școală și oare-cum chiar ca un rival al lui Eminescu; gloria lor se cumpănea... Pentru scurtă vreme... Soarele lui Eminescu se avântă tot mai sus, pe când d-l Macedonski se oprià pe înălțimile mijlocii ce-i erau firești... In suflet însă avea un demon ce nu-i îngăduià să se îngrădească la atât. Dorià mai mult. Și fiindcă în brazda luminoasă a lui Eminescu nu mai putea străluci, poetul se trase deoparte, încercând pe alte căi mai singuratece... De aici pornește de sigur fatalitatea soartei d-lui Macedonski. Istoricul literar va trebui să țină seamă de această clipă hotărîtoare. Eminescu reprezentà tradiția națională, conservatismul istoric, dragostea pentru poezia, limba, legendele populare, și tot odată cultura germană, pe Schopenhauer, în filosofie, pe Heine și pe Lenau în poezie; erà deci firesc ca idealul d-lui Macedonski să fie potrivnic: modernismul exagerat, exotismul, cultura franceză în ce are ea mai putred, prețiositatea de formă, frânturile de limbă goale de înțeles, nerecunoașterea pentru tot ce e etnic, și mai ales o lipsă desăvârșită de măsură.

Aici stà pe'rea d-lui Macedonski: nu în epigrama împotriva lui Eminescu, ci în dorința de a cumpăni pe Eminescu, reprezentând contrariul.

Calvarul poetului dăinuește de peste două zeci de ani.

Un astfel de ideal de artă nu putea fi pe gustul și pe înțelesul mulțimei.

D-l Macedonski își înstrăină dintr'o dată massele populare. Dar ceia-ce e mai trist, nu putea fi nici pe gustul oamenilor cumpătați, cu judecată serioasă, cu adevărat culți, ce înțeleg să se înmlădie formelor noi de civilizație, păstrându-și tradiția și individualitatea etnică. Mulțimea și elita intelectuală îl părăsiră.

De atunci d-l Macedonski e o tristă rămășiță ce se sbate pe marea deslănțuită spre a ajunge la mal... A făcut tot ce i-a stat în putință pentru a atrage atenția publicului. In jur nu i-a rămas de cât o gardă de fideli, un cheag de „efebi" și de esteți cari au crezut că pot înlocuì prețuirea mulțimei și oamenilor de gust prin tam-tamul infernal al negrilor, și prin muzica sgomotoasă a corybanților... S'au în-

șelat. Prăpastia s'a săpat tot mai adânc. Nimeni nu mai urmăriă ce scriă d-l Macedonski. Ar fi putut aruncă poeme de lavă, și tot n'ar fi luminat și încălzit pe nimeni. E o mare și meritată răzbunare. Nu-ți poți bate joc nepedepsit de bunul simț. Și când ridicolul a acoperit pe cineva sub apele lui tulburi, scăparea e grea.

După ani lungi de tăcere ispășitoare, de uitare și de exil voluntar, d-l A. Macedonski reapare nevindecat. In jur acelaș zumzet de efebi extaziați dinaintea Maestrului, acelaș sgomot de notițe, de ecouri în cari ni se vestește că „țara a câștigat în sfârșit pe Macedonski după ce se incercase Franța să ni-l fure", aceeaș mireasmă de smirnă îndoelnică... Curând, curând, publicul înduioșat o clipă de nenorocirile poetului, va cădeà în vechea lui nepăsare față de acest cabotinism nelecuit, care nu are nici farmecul unui ridicol nou.

Inainte de a ajunge în această stare ce e de prevăzut, d-l Macedonski a dat un volum de poezii. Să ne grăbim să-l citim, cât îl putem citì cu indiferență și înainte ca atitudinea poetului să ne strice efectul poeziilor d-sale. Pentru aceasta trebue să ne sforțam a uità cele câteva articole publicate de d-l Macedonski, goale de înțeles, nesigure ca formă și lipsite de umbra umbrei bunului simț.

* * *

Dacă n'am cunoaște nimic din activitatea trecută a d-lui Macedonski, nu i-am înțelege reputația ce nu răspunde de loc cuprinsului acestui volum... Pentru ce a fost privit ca șef al școalei simboliste? ca poet „damnat"? ca vânzător de cuvinte seci? ca Zeus nefelegeritul—adunător de nori aristofanici, de sonorități zadarnice? Pentru ce i s'a aruncat atâta hulă din partea contemporanilor? Pentru ce un sfert de veac a fost acoperit sub nepăsarea desprețuitoare a lumei cititoare? Pentru ce, pe de altă parte, a fost ridicat pe scuturile câtor-va esteți entusiaști ce au văzut în d-sa un șef de școală, un novator, un pontif al simbolismului neînțeles? Volumul *Flori sacre* nu ne dă deslegarea tainei.

In el nu găsim nimic nou, nimic care să treacă peste obișnuit și în rău și în bine, nici o urmă din simbolismul poeților desorbitați, a îngrămăditorilor de nouri sonori. Dimpotrivă, versuri limpezi, multe frumoase, unele foarte frumoase, cele mai multe fără căldură, de o plasticitate însă mai totdeauna căutată.

Intr'un cuvânt, toate însușirile unei poezii parnasiene, al cărei ideal stă în frumuseța formei, a conturului, în bogăția rimei, și în strălucirea icoanelor. Hotărît, d-l Macedonski e un parnasian, și nu un simbolist... Pentru ce atunci a trebuit să urce atâțea ani calvarul înnoitorilor, când școala parnasiană și-a dat de mult măsura în poeți mari și e privită ca o școală veche împotriva căreia nimeni

nu se mai ridică? De ce răstignirea, buretele plin de oțet și sulița centurionului pentru un poet ce cântă un *Avatar* sau *Vasul*, pe urma lui José-Maria de Hérédia?..

Citind versuri ca:

> Uitată mi-este groapa sub flori și sub *parfume* (sic)
> Dar tot mi-aduc aminte...—fu Cretus al meu nume,
> Și'n for purtam *tunică* (?) *cu ciucuri* elinești.

... te gândești îndată la cunoscutele *Trofee*, cu mai puțină eufonie.

Citind *Levki* și *Imn la Satan* te gândești la Leconte de Lisle, cu mai puțină filosofie, avânt și mitologie. *Psalmii moderni* amintesc pe Verlaine. *Mărgele de Olt* sunt un tribut întârziat și stângaciu poeziei și ritmului popular... Pretutindeni ne cuceresc aducerile aminte... Unde e deci noutatea „detestabilă" pe care atâția au înfierat-o și câțiva au proslăvit-o ca ceva fără seamăn? Dimpotrivă, nu întâlnești decât un vers, fără multă taină, cam laborios închegat, dar sonor; nu întâlnești de cât un poet ce a citit multe, și nu uită, ce știe spune frumos, dar nu are în adevăr o personalitate impunătoare.

Când scriu despre un poet sunt obișnuit să-i caut toate strunele lirei sale, să văd ce anume îl inspiră, și, de se poate, să ajung până la însușirea de căpitenie... Am încercat și cu d-l Macedonski și nu mi-a fost cu neputință.

Ce cântă acest poet cu deosebire?

Dragostea? — nici odată... Neantul vieței? — nu. Iubirea de viață? — nu. Neamul? — nu. Liniștea? Fericirea? Natura? Trecutul? Viitorul? Orașul tentacular sau câmpia bucolică? — nu, nu. Atunci ce?

Nimic anumit și stăruitor nu te cucerește. Poate: câțiva vagi „efebi", melancolia poetului ce și-a perdut tinerețea pentru zădărnicia unei arte neînțelese. Atât. Incolo:

> ... Fu Cretus al meu nume,
> Și'n for purtam tunică cu ciucuri elinești...

Adică o poezie plastică, evocatoare, dar fără suflet, fără viață, fără căldură, o poezie sculpturală, dar fară sbucium, fără personalitate.

Sonoră și armonioasă de multe ori, să nu se crează însă că și impecabilă. D-l Macedonschi e încă departe de maeștrii săi. Nu arare găsești în versurile sale nesiguranță de limbă, expresii ce nu spun nimic și mai ales un amestec de eleganță cu vulgaritate ce isbește.

Câteva pilde:

> Vorbi în al meu sânge al patimilor grai,
> Eram atletul plastic, întors abia din castre,

Ș'am pus — sub piept sdrobind-o — când lung o sărutai,
Jaratecul de buze pe *florile din astre.*
. . *Florile din astre* nu înseamnă nimic.

O singur zeu — *fiindcă rău* — iar răul este forță . . .
. . . *Fiindcă rău*, e o construcție franzuțească de neîngăduit.

Și cuprindă ambrozie sau *poșircă* de vin acru.
. . . *Ambrozie* și *poșircă* e ca și cum ai spune Napoleon Tanase.

. . . Dar ascundă sau Tenedos, sau otravă și *puroi*
Chio roșu, sau miresme, — meargă tot în voia sorței,—
Când e vasul de-aur virgin moralistul e greoi,
Și în *fond*, se bea tot viața chiar când bei balsamul morței.
. . *Puroi* e vulgar; *în fond* e gazetărie.

Pretutindeni e'ntuneric, neagră moarte pretutindeni
Sub uitare, ca'ntr'o vatră, zace al *traiului transport*;
. . . *Al traiului transport!*

Străvezie palpitare de noblețe sufletească . . .
. . . Când întrebuințezi cuvântul *palpitare* trebue să pui *diafană*. La haine negre se pun și ghete de lac.

Și-ți aduc un corp în sdrențe și un *suflet ultragiat* (!!)

. . . .

Iar pe vechiul zid pe care liliacu-atârnă *grape*.

. . . .

Și că giulgiurile morței sunt *drapări* de'nvingători.

* * *

In tot volumul, o singură poezie se ridică peste celelalte și prin unitatea ideei, și prin bogăția formei: *Noaptea de Decemvrie.* In sărăcia și înghețul odăei, poetul zărește de odată o flacără sub vatră, ce-i aduce inspirarea. I-apare ca în vis emirul Bagdadului. Inconjurat de toată bogăția și feeria orientală, el e neliniștit: voește să vadă Meca. Cu o caravană de cămile și de robi pornește spre cetatea visată. Merge deadreptul, prin pustiu, zile și ani îndelungați. Nu mai ajunge. Pier cămilele, pier caii, pier seizii. Rămâne singur emirul, dar iată și Meca!.. Minune însă: zidurile cetății încep să fugă și ele ca o nălucă.

Spre albele ziduri, aleargă,—aleargă,
Și albele ziduri, lucesc,—strălucesc,
Dar Meca, începe și dânsa să meargă.
Cu pasuri ce'n fundul de zare — o răpesc, —
Și albele ziduri, lucesc,—strălucesc!..

Poetul simbolizează pe visătorul, pe artistul îndrăgit de un ideal pe care îl urmărește fără a-l ajunge vreodată. Simbolul nu e nou, dar e susținut cu vigoare, cu o risipă de icoane poetice, și o bogăție de decor oriental ce trece de hotarele simplicității clasice. Ori-cum, e o poezie nobilă, frumoasă deși cam prea ostentativă.

Pe lângă emirul ce merge în pustie, d-l A. Macedonski a zugrăvit un alt drumeț „pocit" care, târându-se pe drumuri cotite, ajunge în cetatea visată:

. . . Și vede pe-o iasmă ce'i trece sub poartă,
Pe când șovăește cămila ce'l poartă. . .

Și 'n Meca străbate drumețul pocit,
Plecat, schiop și searbăd pe drumul cotit,
Pe când șovăiește cămila ce'l poartă. . .

Ni se spune că în acest „drumeț pocit" poetul a zugrăvit pe Eminescu, după cum se zugrăvise singur în emir. Nu știu dacă e adevărat. Dar dacă ar fi așa, e o greșală. Nici un scriitor n'a mers mai drept ca Eminescu; nici un scriitor nu s'a luptat mai cinstit cu ideea, cu forma, cu limba de cât Eminescu; după cum nici un scriitor n'a mers mai pieziș, de cât d-l Macedonski.

E drept că, după ce a rătăcit pe atâtea căi cotite ani îndelungați, ne vine acum cu un volum de versuri ce nu aduce nimic nou de cât doar o muncă cinstită, pe urma altora, cu frumuseți de amănunt, și cu pretenții cumpătate Citindu-le, uiți și lauda și vrășmășia cu care a fost troenit până acum d-l Macedonski, și că, ori cum, e un poet care nu merită:

Ni cet excès d'honneur, ni cette indignité. . .

E. LOVINESCU.

PER. PAPAHAGI. *Din trecutul cultural al Aromânilor*, An. Acad. Rom. 1912.

In momentele acestea, când se va decide pentru vecie soarta elementului românesc din peninsula Balcanică, d. Papahagi dă la lumină o foarte sugestivă pagină asupra trecutului cultural al Aromânilor. După ce, în legătură cu altă lucrare a d-sale *(Scriitorii Aromâni)* reamintește vremea de mare înflorire a Românilor dela sudul Dunării, dă acum dovezi nouă că, mergând pe calea lor izolată de a noastră, Aromânii puseseră o frumoasă temelie de cultură proprie. Vasul *Simota*, cu inscripțiile sale în limba română, (cu caractere grecești) e o dovadă nu numai de buna stare materială, dar și de inițiativă în cultivarea limbei. Legăturile cu colonia aromână din Viena și întinsele relații comerciale, precum și viața industrială a centrelor aromânești din Balcani e relevată cu amănunte intere-

sante în cel mai înnalt grad. Paginele despe viaţa de iarnă a satelor industriale de pe vârful munţilor, unde Aromânii îşi păstrau autonomia lor politică şi o gospodărie de o soliditate arhaică sunt vrednice să fie citite şi răscitite de toţi cei ce nu ştiu încă ce comoară naţională e pusă acum în joc prin noile relaţii politice ce se vor stabili în Balcani. Abia cetind aceste pagini, poate cineva pricepe intensa viaţă sufletească din descrierile novelistului Beza.

In treacăt, ni se pare foarte nimerită explicarea originei numelui *Călări* a oraşelului pe care Weigand şi alţii îl confundă cu „Reiter", călăreţ. In realitate nu e vorba de cât de munţi „călări", adică se înfăţişează, ca şi cum ar fi suiţi unii peste alţii. De la munţii călări, s'a ajuns numai la călări, după cum zici de pildă *Arsa* în loc de coasta arsă, *Seaca* în loc de valea Seacă etc.

M.

D-R. I. NISTOR. *Zur Geschichte des Schulwesens in der Bukowina*, Cernăuţi 1912.

Noul profesor de istorie de la universitatea din Cernăuţi ne transportă în vremuri de slavă şi de durere, schiţând fazele mai vechi ale culturii noastre şi apoi starea şcoalelor în Bucovina înstreinată. Sinonimia dintre *dascăl* (cântăreţ bisericesc) şi profesor e subliniată. In deosebită lumină e înfăţişată Academia din *Iaşi*, unde funcţionau profesori de mare renume precum şi silinţele lui Gr. Matei Ghica pen-organizarea învăţământului. Se relevă de asemenea rolul foarte însemnat pe care îl aveau episcopii ca inspectori şi îndrumători ai şcoalelor. Atât de reală era înflorirea studiilor academice în Iaşi, în cât veneau şi tineri din alte ţări să studieze acolo (p. 16). In felul acesta, apropiindu-se de şcoalele din Bucovina, autorul lasă oricărui impresia foarte documentată că Austriacii n'au găsit o ţară sălbatică şi pustie când ne-au luat Bucovina, ci un ţinut cu o populaţie ce ştià despre cultură de sigur tot atât, cât cele mai multe din ţările monarhiei în epoca aceea.

M.

D-R. IOAN LUPAŞ. *Misiunea episcopilor Gherasim Adamovici şi Ioan Bob*, la curtea din Viena în 1792, Sibiu: 1912. Harnicul protoiereu din Sălişte ne aduce o preţioasă contribuţie la cunoaşterea împrejurărilor în care s'a realizat emanciparea elementului românesc de peste munţi. Se arată ce însufleţire a provocat *edictum tolerantiae* (1781) şi ce deziluzie a urmat după era josefină, când a început reacţia feudală. In cercul de fer care se strângeà din nou împrejurul nefericitului nostru neam, în chip firesc împotrivirea trebuia să

se manifeste prin cler—singura manifestare organizată a vieţii noastre naţionale. Se arată cu câtă timiditate cei doi capi ai bisericei, cerând voe să călătorească până la Viena, au intervenit pentru neamul lor. Cu această intervenire comună se anunţă oare cum frumoasa manifestare de la 1848 şi era statutului organic de sub Şaguna. In vremuri ca acestea, când absurde certuri confesionale rod puterea noastră naţională, reamintirea faptelor de acum o sută şi ceva de ani poate contribui la o reală înseninarea a conştiinţei conducătorilor noştri.

S.

I. RĂDUCANU. *Le credit populaire en Roumanie*, Gand 1912.

Sub formă de raport înnaintat unei comisiuni de credit apare în „Bibliothèque de l'institut international pour l'étude du probléme des classes moyennes" un studiu al tânărului economist asupra creditului nostru şi în deosebi asupra băncilor populare. Interesantă e chiar din primele pagini relevarea creşterii de populaţie în ultimul deceniu. Dacă cifrele sunt bine dibuite, am sporit în 10 ani cu 1 milion de suflete. Se arată apoi începuturile creditului popular şi se semnalează în deosebi mişcarea băncilor populare şi organizarea casei rurale, pe care autorul o apără de învinovăţirea d-lui Gherea şi a celorlalţi socialişti, că ar fi o greutate mai mult în evoluţia economică a satelor noastre, îngrămădind pământul în mâinile sale. Autorul relevă că această stagnare a împărţirii moşiilor cumpărate se explică prin scopul casei de a da ţăranilor o educaţie agricolă prealabilă, silindu-i să se ocupe de arenda acestor moşii şi învăţându-i să economisească.

Foarte semnificative sunt unele tabele statistice. Cea de la pagina 37 arată că 313.737 plugari reprezentând 70% din numărul asociaţilor au numai 9.700.000 lei, pe când 3187 au 10 milioane. Aceasta arată că partea mare de capital e fruntaşilor din sate.

In genere, lucrarea e cu îngrijire scrisă, şi dă vederi foarte sugestive asupra unei însemnate părţi din mişcarea noastră economică.

E. M.

3. REVISIE

LA NATURE. Octomvrie, 1912. *Microradiografia.* Se ştie că, întrebuinţarea razelor X a transformat cu totul condiţiunile în cari se fac operaţiile chirurgicale. O altă aplicaţie foarte importantă

a acestor raze, este fotografierea cu ajutorul lor, *a obiectelor microscopice*. La recentul congres al Asociaţiunii franceze pentru înaintarea ştiinţelor, Domnul Piere Goby din Gresse, a arătat însemnătatea acestei aplicaţiuni.

Nu se pot înşirà acì numeroasele foloase la cari dá naştere microradiografia. Totuşi vom spune, că, prin ajutorul dispozitivelor speciale, D. Goby a reuşit să înregistreze imagini radiografice foarte clare a diferitelor animale microscopice, cum sunt protozoarii cu ţest calcaros sau şi animale ceva mai mari, ca moluşte cu cochilii, apoi membre de ale vertebratelor mici, etc. Aceste fiinţe microscopice *opace* se pot studia acum în *structura* şi *organizaţia* lor.

Se vor putea studia cu totul amănunţit, în Paleontologie, *părţile interne ale fiinţelor mici* cari joacă un rol atât de important în formarea rocelor calcaroase şi silicioase din toate epocele geologice. Se pot descoperì noui specii, se pot desvăluì confundările ce au putut scăpà până acum.

In Conchiliologie, cochiliile devenind transparente vor fi studiate foarte lesnicios şi exact în conformaţia lor internă.

Prin urmare, Microradiografia, este un nou mijloc puternic de studiu amănunţit şi exact, al tuturor obiectelor, cari din cauza opacităţii lor, nu puteau fi observate cum trebuie până acum prin microfotografie sau prin secţiuni tăiate în obiect, totdeauna lungi şi delicate.

P. C. A.

REVUE SCIENTIFIQUE. — 12 Octomvrie, 1912. In articolul intitulat: *Despre stiinţă, natura, utilitatea şi invăţământul ei*, D-l H. Le Chatellier, pe lângă lucruri în genere cunoscute, face unele observări privitoare la însemnătatea studiului limbilor clasice şi a studiilor literare în genere. Autorul, susţinând nevoia răspândirei spiritului ştiinţific, chiar şi la cei cari se ocupă cu ştiinţele, găseşte „că denumirile de ştiinţe şi litere date acelor diviziuni a învăţământului secundar sunt un adevărat non-sens. De fapt, una din aceste diviziuni se referă la studiul lumii materiale şi cealaltă la aceea a lumii psihice. Insă studiul lumii materiale..., cel puţin sub forma sa actuală, este nu tocmai favorabilă desvoltărei spiritului ştiinţific. Aceasta pentru că însăşi faza de perfectibilitate la care au ajuns multe ştiinţe, le fac să fie de multe ori numai un mijloc de încărcare a memoriei, şi fiindcă prea se are în vedere utilitatea cunoştinţelor căpătate de la ştiinţe în genere, iar nu formarea unui spirit ştiinţific—lucru pe care D-l Le Chateller îl socoate ca pe adevăratul scop pe care trebue să-l aibă în vedere învăţarea obiectelor numite ştiinţifice în cursul secundar. Pe când învăţământul literelor diferă

complet de acel al științelor; principiul său esențial e ca să mențină neîntrerupt deștept spiritul tinerilor prin schimbul necontenit de idei și de sentimente; *el realizează* singura metodă de educație în adevăr eficace: le frottement, l'interpénétration de deux intelligences". Pare că obiectele literare să fie prin însăși natura lor în stare de a produce efectul acesta, de oare ce oameni de știință și pură și aplicată, socot necesar studiul literaturei, a clasicismului în special, pentru formarea mai deplină a unui spirit științific. In tot cazul observările care se fac în articolul menționat, prezintă un nou argument în sprijinul studiilor clasice, cu atât mai interesant, de vreme ce vine de la cei a căror „preocuparea de predilecție este știința.

E. C.

CRONICA ECONOMICĂ

BĂNCILE POPULARE

In problema economică a satelor noastre, băncile populare joacă un rol foarte însemnat. Cu privire la conducerea lor s'au emis multe opiniuni. Intr'un articol din 1907, «îndătăt— spre școală», se arăta chiar din cel dintâi an de mare extensiune a băncilor, ce problematic poate deveni amestecul corpului didactic în conducerea de toate zilele a acestor institute financiare. De atunci au apărut rapoarte oficiale ale inspectorilor și revizorilor (1909), arătând acelaş lucru. Iată acum că chiar unii învățători atrag atenția asupra acestei primejdii.

„In vălmășagul de glasuri asupra acestei chestiuni vitale pentru populația rurală, unele apărând cu îndârjire aceeace au făptuit, altele atăcând pieziș ori drept, altele simplu rătăcite, n'aș îndrăznì să mă amestec, dacă n'aș crede c'a sosit timpul când, în ce ne privește ca învățători *trebue să avem* altă poziție față de aceste instituții, decât până acum. Izvorîte din dragostea și din jertfa învățătorilor, au ajuns astăzi să fie privite în majoritatea cazurilor, aproape numai din punctul de vedere al folosului material ce isvorește din ele pentru conducători.

Să mă explic.

Ai înființat banca din dragostea către săteni, luat de săteni, luat de curent, ori chiar impus de mai mari; căpităluș mic, l'ai ocrotit la sânu-ți călduros ca pe un copil anemic, ca nu cumva vântul dușmăniilor și ambițiilor să-l doboare. Și ți-ai jertfit 2, 3, 4 ani în muncă fără preget și fără plată ca s'o așezi pe baze cât mai solide. Răsufli ușurat. Ai ajuns la suma pentru care colegul X încasează 20—30—40 lei lunar. Prin prieteni și cunoscuți răspândești cererea nepretențioasă, că ar fi bine ca pentru toată munca să ai măcar un 10 lei pe lună. Explicații, socoteli, ochii dulci înaintea adunării generale, leafă aprobată. După doi ani vei încasa 20—30 lei și tot astfel vei ajunge la 40—50—80 ori 100 de lei pe lună.

— Ei bine, vei zice, muncesc, cer plată. Să vedem.

Nenorocul e că în sate se mai găsesc și alți cerșetori în haine negre — care simt că la bancă, dascălul își face rost de lefușoară bună.

Preotul a cărui leafă mizerabilă de 50 lei plus venitul nesigur al credincioșilor de azi, se pune pe gânduri și'și face judecata că, dacă tu dascăl, pretinzi leafă dela bancă ca «apostol al ridicărei săteanului», de ce n'ar încasa și el care e adevărat «apostol». Mai e un biet notar, care pe lângă salariul dela sat, plus venitul din popor, n'ar da cu piciorul la asemenea spor de leafă. Mai e un perceptor deprins cu socoteli de «incasso» și plăți..., dar câți nu sunt, câți și mai câți... Și atunci, sforile încep a se trage pe la alegeri de consiliu, politica de șatră începe, anchetele curg. Acum 1) dacă ești mai blagoslovit primești să intri în amestec cu surtucarii cei-l'alți și ți-i așezi de pe valoare sateliți împrejur, împânzind consiliul de administrație. Care va să zică: în casa de fier, bani deslegați din legătura cu 99 de noduri, bani ruginiți de sudoare și de lacrimi, bani sortiți să aline durerile și nevoile celui prea mult apăsat, iar deasupra acestei case, un stol de surtucari -- aceste păsări cu ciocul de fier, cum i-au caracterizat bătrânii, — cari vor voi și cât vor voi, vor lua împrumuturi ei și rudele, cât nu îngădue legea nici pe sfert; își vor pune lefi cât mai grase, jetoane de prezență pentru toți consilierii, vor trece ca cheltueli extraordinare banchetele de Maiu, etc. și, dă Doamne bine. In țara boului, curge lapte pentru cei vicleni.

Ori, al 2-lea) dacă nu-ți plac ochii tuturor, îți vei apropia o tabără lângă cașcaval și alta va rămânea pe din afară. Vă închipuiți: lui X, care are amante pentru 500 lei, să nu-i dai nici o sută pentru că-i de al lui J.; iar lui N. care n'are după ce bea apa, să-i dăm 400 pentrucă-i de-al nostru. Pe R. silește-l să plătească capetele, fiindcă ne-a făcut hoți și mâncători; iar lui M. adaugă-i dobânda la capete, că doar n'o să moștenim noi banca... și cari or venì pe urmă să o descurce. - Imi faci un pogon de secară, capeți împrumut 200 lei; ori:—azi n'am timp să vii mâine, și-atârni spre cârciumă, de mâine, poimâine, și așa dintr'o sută îi dai omului numai 80, 10 dobândă și 10 la cârciumă. Și ai sdruncinat creditul băncei, i-a slăbit siguranța capitalului, împrumutând pe insolvabili, ai omorît încrederea oamenilor, ai nimicit banca, căci înjghebarea aceasta de bani țărănești s'a făcut numai în jurul credinței ce o aveau pentru moralitatea conducătorului și nu de dragul tovărășiei. Dintr'un instrument

de ajutor și alinare creștinească ai ajuns la cel mai mârșav instrument de ruină și spoliațiune : pe ei, cu al lor. De unde a-ți pornit și unde a-ți ajuns ?

Iar cea-l'altă tabără se pune pe lucru : acuzări, anchete, mărturisiri, cheltuirea ultimilor economii, sdruncin sufletesc și desgust de școală ; fugă peste Prut, desgustătoare sinucidere, ori în cel mai ușor caz, exil în Dobrogea pe malurile mărei, ale cărei valuri au oglindit fruntea gânditoare a strămoșului Ovidiu, iar azi plâng jalea sufletelor sbuciumate: ale slujbașilor fără caracter ori a victimelor răutății.

Veți zice că exagerez ?! Nu, luați seama bine ! Afirm descreditul și ruina băncilor populare sunt cărdășiile de surtucari din consiliul lor. L'ai scos pe sătean din mâna surtucarilor frâncuitori dela credit și l'ai aruncat în mâna ăstor-l'alți. Și gândiți-vă bine ; surtucarul dela țară e mult mai fără scrupul și fără frică decât cel dela oraș. Căci câți «burghezi» spoliatori dintre aceștia ridicați pe seama țărănimei naive ?

Nu cu aceștia ai pornit la lucru. Ci cu minți mai răsărite dintre țăranii electrizați de cuvântul tău și cu judecata de sub pletele albe ale bătrânilor, cari au înțeles tot rostul gândului bun pe care îl spuneai. Și acum ai luat cheile din mâinile cari tremură când se îndreaptă spre casă și le-ai dat în mâna celui care știe să scoată bani din zângănitul lor ; te-ai lipsit de sfatul celor cu aceleaș nevoi și te-ai înconjurat de acei cari văd în țăran o gâscă de jumulit. Bancă țărănească cu capital țărănesc pentru nevoile lor, condusă de surtucari fără D-zeu, adesea foarte vremelnici, buni numai de speculă și ruină,— se poate anomalie mai mare ca aceasta ?

Ce e de făcut ?

Sfătuitor ai fost la început. Ai fost sâmburele moral, nucleul care ai dat viață la înjghebarea aceasta pentru ridicarea semenilor tăi. Când înjghebarea a prins viață, ai fost mecanicul care ai condus mașina pe câmpul cifrelor. Acesta ai fost. Așa om, i-a trebuit băncei ca să ia ființă și să trăiască, nu un budgetivor și un ruinător. Lasă conducerea gospodăriei băncei, țăranilor cuminți cari vor merge cu mai multă dragoste și dreptate pe drumul binelui pentru toți. Consiliul de administrație să fie dacă e posibil al țăranului, Acel care în sudoare și cu economie și-a adunat banul, va ști și cum să-l dea și cui să-l dea și când să-l ceară îndărăt. Pe el îl doare inima și el e frate cu cel nevoiaș.

Rămâiu conducătorul moral al băncei, părintele adevărat,

nu vitreg, care se bucură de prosperarea fiilor săi, ori câte sacrificii ar fi făcut pentru creșterea lor. Să lăsăm Consiliul de administrație țăranilor pe cari să-i conducem, fiind nu oameni de afaceri cari adesea își mânjesc mâinile, ci supraveghetori morali. Impreună cu alți doi prieteni ai țăranilor ne vom alege cel mai sigur post de supravegheat: comisiunea cenzorilor, având sub ochi tot mersul băncei. Se vor curmà certurile dintre surtucari, ori cărdășiile acestor paraziți pe spinarea ignoranței.

Comandantul cu minte cel dintâiu despică văzduhul cu sabia încotro are să meargă oștirea, dar el rămâne și conduce de la rezerve frâul mișcărilor spre isbândă. Nu jertfiți opera la a cărui început ați luminat cu flacăra idealului moral al apostolului.

Nu sugrumați propiii voștri copii. Căci va rămâne un nume de pruncucigași, ori faliți morali.

Lumina. EN. ALEXANDRESCU

CRONICA ŞCOLARĂ

INVĂŢĂTORII ŞI BĂNCILE POPULARE

Lunga discuţie asupra activităţei extra-şcolare învăţătoreşti nu trebue să mire pe nimeni, pentru-că discuţia merge paralel cu însemnătatea chestiei. Unii susţin că îi este imposibil unui învăţător să ducă la bun sfârşit amândouă felurile de activităţi, cea din şcoală şi cea din afară de şcoală, de oarece în făptuirea amândurora trebueşte mai multă cheltuială de energie decât poate da un om. Fără îndoială că unui învăţător îi este peste putinţă să îndeplinească conştiincios întreaga activitate, compusă din atâtea ramuri, pentrucă „cui i se cere prea multe face din toate câte ceva".

Nu aceasta însă mi se pare a fi cazul cu privire la băncile populare. In adevăr, timpul ocupaţiei şcolare fiind limitat, învăţătorului îi este mai cu putinţă decât orişicărui cu ocapaţia liberă, în care dictează împrejurările şi momentul, să-şi regulamenteze o parte din timpul liber al zilei, suficient rezolvirei chestiilor băncei: de la 4—7 p. m. este destul timp, căci acum săteanul vine singur ca să-şi reguleze afacerile la bancă sau să se împrumute; când îi vorbesc faptele bune şi folositoare săteanul vine nechemat. A fost foarte greu până când au luat naştere, căci săteanul se urneşte anevoe, odată însă convins de binefacerile ideei, singur o încurajază. De altfel micile neînţelegeri dela bancă, nu sunt datorite gospodarului cinstit. Unde nu se pricepe, săteanul cu scaun la cap nu se amestecă şi în conducerea băncei populare nu se pricepe; el fuge de funcţii; nu vrea să fie nici primar, nici notar, nici geandarm, nici perceptor; vrea să fie condus cinstit şi

cu folos şi de aceştia, afară de preot şi învăţător, nu prea înnumăra satele noastre. Gospodarul, crescut în sănătoasa creştere tradiţională, înţelege că învăţătorul prin bancă munceşte pentru binele satului şi prin urmare munca cinstită trebue încurajată şi de aceea nu s'a revoltat nici odată în contra modestei lefi, ce-o primeşte învăţătorul; numai sumele prea mari l-au pus pe gânduri. In firea săteanului român este ca să răsplătească binele şi să fie dârz cu cei care-l înşală. De altfel lefşoara învăţătorului şi a preotului e naturală şi logică, fără a fi imorală, căci orice muncă bună trebue încurajată.

Vâlva turburătoare e făcută de obiceu de oameni ambiţioşi, din foştii sergenţi în armată şi de scriitoraşii „morţi de foame". Aceştia provoacă invidie şi ceartă între oameni, transportând tot răul dela oraş, declarându-se oameni politici, prieteni cu personagii judeţene şi răspândind zăpăceala din capul lor. Şi e păcat să se dea conducerea unei instituţii aşa de bune, în mâna oamenilor nepregătiţi, căci se înnăbuşeşte o idee destul de sănătoasă şi se contribue la neîncrederea sătenilor şi în cele mai uşoare, folositoare şi lesnicioase întreprinderi.

Deci din aceste puncte de vedere privită chestia, băncile populare ni se pare că cer în conducerea lor pe învăţători şi preoţi.

P. STĂNESCU
Invăţător, Balaceanu, R.-Sărat.

BIBLIOGRAFIE

N. Filipescu, *Discursuri politice*, vol. I, 1888–1901, publicate de Nic. Pandelea, cu o prefață de un „bătrân conservator“, Minerva Buc., 1912.

N. Bănescu, *Un poème grec vulgaire relatif à Pierre le boiteux de Valachie*, Bucarest, 1912.

V. V. Haneş, *Românii în Țara Oltului*, Buc. 1912.

C. Damianovici, *Catilinarele*, trad. din *Cicero*, Bibl. p. toți, Alcalay.

D. Russo, *Din corespondența Doamnei Ana Racoviță*, Buc. 1911.

D. Russo, *Critica textelor și tehnica edițiilor*, Buc. 1912.

Aug. Scriban, *Etimologii* (extras din Arhivă), Buc. 1912.

N. Iorga, *Plângerea lui Ioan Sandu Sturza-Vodă împotriva Sudiților streini în Moldova*, An. Acad. Rom., 1912.

Z. Panțu, *Contribuții la flora Bucureștilor și împrejurimilor*, An. Acad. Rom., 1912.

P. Papahagi, *Din trecutul cultural al Aromânilor*, An. Acad. Rom. 1912.

D. Călugăreanu, *Acțiunea acizilor asupra substanțelor proteice*, An. Acad. Rom. 1912.

Dim. I. Ghica, *Istoriile lui Erodot*, vol. II, Buc. 1912.

Dr. C. I. Istrati, *Nic. Densușanu, viața și opera sa*, An. Acad. Rom. 1912

Dr. Aug. Bunea, *Incercare de Istoria Românilor până la 1382*, Buc. 1912

Dr. N. T. Deleanu, *Studii asupra schimbărilor de materii pe timpul respirației frunzelor separate de plantă*. An. Acad. Rom., 1912.

Dr. V. Babeş și S. Bobeş, *Cercetări pentru a perfecționa tratamentul antirabic*, An. Acad. Rom., 1912.

N. Iorga, *Un ofițer român în oastea lui Carol al XII-lea*, An. Acad. Rom. 1912.

CORESPONDENȚĂ

Peste munți. — Am primit întîmpinarea în chestia confesională. Va mulțumim. Sperăm să vă răspundem public., de oarece chestia are o însemnătate mai generală.

V. P. — *Nugae.*

T. U., Iași. — Co-la-bo-ra-re. Atât. Literatură e literatură și nimic altceva.